

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA
FREE INTERNATIONAL UNIVERSITY OF MOLDOVA

ȘCOALA DOCTORALĂ DREPT
THE GRADUATE SCHOOL OF LAW

FACULTATEA DREPT
FACULTY OF LAW

*Politiae legibus,
non leges politis adaptandae*

REVISTA

**STUDII JURIDICE
UNIVERSITARE**

ISSN 1857-4122

ANUL XI

Nr. 1-2

2018

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA (ULIM)
FREE INTERNATIONAL UNIVERSITY OF MOLDOVA

FACULTATEA DREPT
FACULTY OF LAW

STUDII JURIDICE UNIVERSITARE

Publicație științifică de profil Categoria C

Apare de 4 ori pe an

Responsabilitatea pentru autenticitatea, originalitatea și caracterul novator, irepetabil al conținuturilor științifice expuse în prezenta lucrare revin în exclusivitate autorului (autorilor)

2018, Anul XI, Nr. 1—2 (41—42)

Volumul a fost recomandat spre publicare de Senatul ULIM (Proces verbal № 4 din 21.02.2018)

FONDATOR / FOUNDER: Academician, Prof. univ., Dr. hab., **Andrei GALBEN**

REDACTOR-ȘEF / EDITOR-IN CHIEF: Conf. univ., Dr., Vitalie GAMURARI

SECRETAR DE REDACȚIE / EDITORIAL SECRETARY: Ms., Alexandru BOSTAN

COLEGIUL DE REDACȚIE / BOARD OF EDITORS:

Prof. univ., Dr. hab., Andrei SMOCHINĂ (*ULIM*)

Prof. univ., Dr. hab., Dumitru BALTAG (*ULIM*)

Prof. univ., Dr., Xavier PHILIPPE (*Université de Paris 1 Panthéon-Sorbonne, France*)

Conf. univ., Dr. hab., Natalia SOCOLOVA (*Academia de Drept, Moscova, Rusia (MGFOA)*)

Conf. univ., Dr. hab., Olena GRINENKO (*Asociația Juriștilor din Ucraina, Kiev, Ucraina*)

Conf. univ., Dr., Andrey KOZIK (*Asociația de Drept Internațional, Belarus, Minsk, Belarus*)

Conf. univ., Dr., Mykola GNATOVSKYY (*Vice-președinte Asociația de Drept Internațional a Ucrainei, Institutul de Relații Internaționale, Universitatea Națională „Taras Shevchenko” Kiev, Ucraina (KIMO)*)

Conf. univ., Dr., Oksana SENATOROVA (*Universitatea Națională de Drept „Yaroslav the Wise”, Harkov, Ucraina*)

Conf. univ., Dr., Vladimir VARDANEAN (*Parlament, Armenia*)

Conf. univ., Dr., Serghei ȚURCAN (*ULIM*)

Conf. univ., Dr., Alexandru CAUIA (*ULIM*)

Conf. univ., Dr., Natalia OSOIANU (*ULIM*)

Dr., Alexandrina IOVIȚĂ (*UNAIDS, Geneva, Elveția*)

Revista STUDII JURIDICE UNIVERSITARE reprezintă o publicație periodică științifico-teoretică și informațional-practică editată de Școala Doctorală Drept și Facultatea Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova. Articolele științifice sunt recenzate.

Revista STUDII JURIDICE UNIVERSITARE este o revistă cu acces deschis, în mod liber accesibilă on-line (www.ulim.md/sju), conform Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Tot conținutul revistei este indexat și arhivat în Instrumentul Bibliometric Național (ibn.idsi.md).

Adresa: str. Vlaicu-Pârcălab, 52, Chișinău, Republica Moldova, MD 2012,

tel: (+373 22) 22-99-74; e-mail: revistasju@gmail.com; vgamurari@gmail.com; www.ulim.md/sju

Tiraj: 150 ex.

ISSN 1857-4122

© Universitatea Liberă Internațională din Moldova

CUPRINS

ARGUMENT	7
FOREWORD	9

DREPT INTERNAȚIONAL

Vitalie GAMURARI. Oportunitatea punerii în aplicare a unor instituții ale justiției tranziționale în contextul procesului de reconciliere ale unei societăți post-conflict: aspect comparat (partea I).....	13
Vitalie GAMURARI, Konrad LATZEL. Aspecte ce au produs efecte în raport cu procesul de unificare a politicii europene în materie de azil.....	25
Olga BENEȘ. Rolul și scopul măsurilor provizorii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.....	34

DREPT PUBLIC

Serghei ȚURCAN, Dorin DULGHIERU. Garanțiile constituționale ale independenței și responsabilității judecătorilor în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova.....	43
---	----

DREPT PRIVAT

Lilea MĂRGINEANU, Elena MĂRGINEANU. Folosința specială a apei și protecția cursurilor de ape transfrontaliere.....	53
---	----

ȘTIINȚE PENALE

Xenofon ULIANOVSKI, Vitalie SÎLI. Unele aspecte ale laturii obiective a infracțiunii cu caracter terorist.....	59
Constantin PISARENCO. Particularitățile de lucru cu microobiectele la locul faptei și expertiza lor în cadrul cercetării infracțiunilor.....	76

TRIBUNA DOCTORANDULUI

Badir KORDEE. Studiu juridic asupra protecției patrimoniului cultural în baza rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU. Patrimoniul cultural prin prisma rezoluției 2199 (2015) (partea I).....	85
Fadei NAGACEVSKI. Actele jurisdicționale ale Curții Constituționale din Republica Moldova.....	93

George VLĂESCU. Bunăstarea și/sau traiul decent al omului — interogație a trecutului și prezentului	101
Mukhtar ABDELAZIZ. Aspecte privind rolul Franței în promovarea justiției tranziționale în țările Maghreb (<i>partea I</i>)	108
Naif Jassim ALABDULJABBAR. Legal basis of the common European Security Policy in the light of the provisions of the Treaty of Lisbon.	113
Teodora Elena ZALDEA. Cetățenia europeană — componentă a uniunii fondată pe drept	125

TRIBUNA EXPERTULUI

Nicolae FALĂ. Pledoarie pentru corectarea erorilor judiciare prin revizuire.	143
---	-----

RECENZII

Vitalie GAMURARI. Recenzie la monografia „ <i>Interpretarea în dreptul internațional</i> ”, autor Maria-Luiza HRESTIC, Editura Universul Juridic, 2016. – 224 p.	152
--	-----

DATE DESPRE AUTORI	154
------------------------------	-----

INFORMATION ABOUT THE AUTORS	155
--	-----

CERINȚE FAȚĂ DE MANUSCRISE.	156
-------------------------------------	-----

REQUIREMENTS FOR MANUSCRIPTS.	157
---------------------------------------	-----

SUMMARY

FOREWORD (<i>in romanian</i>)	5
FOREWORD	7

INTERNATIONAL LAW

Vitalie GAMURARI. Opportunity of Implementing Certain Institutions of Transitional Justice in the Context of the Reconciliation Process of a Post-Conflict Society: Comparative Aspect (part I)	13
Vitalie GAMURARI, Konrad LATZEL. Aspects Which Have Produced Effects in Relation to the Process of Unifying European Asylum Policy	25
Olga BENEȘ. The Role and Purpose of the Provisional Measures in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights.	34

PUBLIC LAW

Serghei ȚURCAN, Dorin DULGHIERU. The Constitutional Guarantees of the Independence and Liability of the Judges in the Jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Moldova	43
---	----

PRIVATE LAW

Lilea MĂRGINEANU, Elena MĂRGINEANU. Special Use of Water and Protection of Cross-Border Water Courses.	53
---	----

CRIMINAL SCIENCES

Xenofon ULIANOVSKI, Vitalie SÎLI. Certain Aspects of the Objective Side of the Terrorist Infringement	59
Constantin PISARENCO. Working Particularities With Microobjects at The Place of the Crime and Their Expertise in the Context of Criminal Research.	76

TRIBUNE OF THE POST-GRADUATE STUDENTS

Badir KORDEE. Legal Study on the Protection Of Cultural Heritage Under the Resolutions of the UN Security Council. Cultural Heritage by the Prism of Resolution 2199 (2015) (part I).	85
Fadei NAGACEVSKI. Jurisdictional Acts of the Constitutional Court of the Republic of Moldova	93

George VLĂESCU. Welfare and/or Decent Life of Man — Question of the Past and the Present	101
Mukhtar ABDELAZIZ. Issues on the Role of France in Promoting the Transitional Justice in the Maghreb Countries (<i>part I</i>)	108
Naif Jassim ALABDULJABBAR. Legal basis of the common European Security Policy in the light of the provisions of the Treaty of Lisbon (<i>in english</i>).....	113
Teodora Elena ZALDEA. European Citizenship — About EU’S Component Based on the Rule of Law	125

TRIBUNES OF THE EXPERT

Nicolae FALĂ. Pleading for the correction of judicial errors through review.	143
--	-----

REVIEWS

Vitalie GAMURARI. Review of the monograph „ <i>Interpretarea în dreptul internațional</i> ”, author Maria-Luiza HRESTIC, Universul Juridic, 2016. – 224 p.	152
--	-----

INFORMATION ABOUT THE AUTORS	155
------------------------------------	-----

REQUIREMENTS FOR MANUSCRIPTS.....	157
-----------------------------------	-----

ARGUMENT

Paci sunt maxime contraria, vis et enjuria

Publicația periodică științifico–teoretică și informațional-practică „*Studii Juridice Universitare*“ a fost fondată în 2008, iar pe parcursul anilor a suferit mai multe modificări, inclusiv de fond și de formă, de fiecare având un scop nobil – îmbunătățirea calității volumelor publicate.

Actualmente revista este editată de Școala Doctorală Drept de comun acord cu Facultatea Drept din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova. Modificarea respectivă a fost dictată de noul cadru legal — adoptarea de către Parlament la 17.07.2014 a Codului Educației al Republicii Moldova, în vigoare din 23.11.2014, dar, în egală măsură și a Regulamentului privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1007 din 10.12.2014.

Or, în contextul ultimului număr, grație impactului pe care îl are revista în mediul academic și nu doar, și-a lărgit actorii editoriali. La baza acestui fapt a stat ideea unei răspândiri mai largi în societate a rezultatelor studiilor științifice, revista fiind adresată nu doar cercetătorilor în materie de drept, astfel, axându-se pe un segment mult mai larg de cititori. Avem în vedere Centrul de Expertiză pentru democrație (CED), care are printre obiectivele sale promovarea valorilor democratice occidentale în societatea moldovenească, în special prin intermediul diverselor manifestări, inclusiv cu caracter științific, printre care un loc important îl are sprijinul logistic acordat revistei Studii Juridice Universitare.

Atenționăm asupra faptului, că și în continuare gradul înalt de cercetare este garantat inclusiv de componența solidă a Colegiului de redacție, compus din experți de talie națională și internațională.

Printre obiectivele promovate de revistă și în continuare, evidențiem publicarea unor lucrări de valoare, ce reflectă rezultatele cercetărilor curente în care sunt antrenati reprezentanți ai mediului academic, inclusiv cadre didactice ale facultății, reprezentanți ale instituțiilor din Republica Moldova și din alte state.

Revista este structurată pe secții ce reflectă probleme actuale ale diverselor domenii, după cum urmează: *Drept Internațional*, *Drept Public*, *Drept Privat* și *Științe penale*. Revista continue să promoveze elementul novator implementat în numerele precedente — în cadrul secțiilor respective sunt admiși doctoranzi, criteriul fiind finalizarea studiilor de doctorat și definitivarea tezei, inclusiv începerea procedurii de susținere a acesteia. Excepția în cauză vine să confirme nivelul înalt de cercetare al doctoranzilor. În egală măsură această regulă este aplicată și experților, studiile cărora prezintă interes, în special pentru practicieni.

Promovând ideea susținerii tinerilor cercetători științifici, revista conține o rubrică specială *Tribuna doctorandului*, în cadrul căreia aceștia au posibilitate să-și publice rezultatele cercetărilor, lucrările fiind recenzate de experți în domeniu.

Una din rubricile tradiționale este prezentarea noilor lucrări științifice apărute în perioada respectivă. Prezentul număr este dedicat lucrării „*Interpretarea în dreptul internațional*”, autor Maria-Luiza HRESTIC, Editura Universul Juridic, 2016. – 224 p.

Revista vine și în continuare să confirme înalta apreciere dată de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, fiind acreditată la categoria C, eveniment ce este apreciat destul de înalt atât de experții din țară, cât și de partenerii din străinătate.

Atenționăm că materialele publicate sunt plasate și pe site-ul revistei, fapt ce contribuie la sporirea calității lucrărilor prezentate.

Sperăm că această practică ulterior va duce la promovarea imaginii științei juridice autohtone în diverse state europene, iar revista „*Studii Juridice Universitare*“ va rămâne și în continuare un promotor real al valorilor științifice și al tradițiilor educaționale juridice europene.

Conf. univ., dr. Vitalie GAMURARI
Redactor-șef

FOREWORD

Paci sunt maxime contraria, vis et enjuria

The journal aimed both at theoretical research and practical information *Studii Juridice Universitare* was established in 2008, and in the course of the years had experienced many modifications of form and substance, each of them with a noble scope — the improvement of published volumes.

Nowadays, the journal is published by the Graduate School of Law in collaboration with the Law Faculty of the Free International University of Moldova. This modification was based on the new legal framework — the Code of Education of Republic of Moldova, adopted by the Parliament on July 17, 2014 (in force since November 23, 2014), and in the same measure the Regulation concerning the organization of higher graduate studies, Cycle III, adopted by the decision Nr.1007 of the Government from December 10, 2014.

However, in the context of the last issue, due to the impact of the journal in the academic environment and not only, the editorial actors have increased in number. This fact is based on the idea of a wider spreading of the results of scientific studies in the society, because the magazine is addressed not only to researchers in the field of law, but focusing on a much wider segment of readers. We are considering Centre of Expertise for Democracy (CED), which has among its objectives the promotion of western democratic values in moldovan society, in particular, through various manifestations, including with a scientific character, among which an important place has the logistical support of the University Legal Studies.

We must highlight that henceforward, as before, the high level of research is guaranteed as well by the substantial competence of the Editorial board, comprising experts of national and international importance.

Among the objectives continually promoted by the magazine, we have to emphasize the publication of valuable works, which reflect the results of the current research and in which are engaged representatives of the academic medium, including faculty staff and representatives of the institutions from the Republic of Moldova and other states.

The journal is structured into sections that reflect actual problems of different legal domains, as follows: *International Law, Public Law, Private Law* and *Criminal Sciences*. The magazine continues to promote the innovative element implemented in the previous issues — the aforementioned sections include the research of post-graduate students, the criterion being the finalization of the doctoral studies and completion of thesis, including the beginning of the procedure of its defense. This exception is aimed at confirmation

of high level of doctoral studies. This rule is applied in the same measure to the experts, whose research presents an interest, especially for the practitioners.

Promoting the idea of supporting young researchers, the magazine provides a special section — *The Tribune of Post-Graduate Student*, which gives those researchers a possibility to publish the results of their work, the articles being reviewed by experts in the domain.

One of the traditional rubrics is presenting new scientific papers published during the corresponding period. This issue is dedicated to the monograph “*Interpretarea în dreptul internațional*” (“Interpretation in international law”), by Maria-Luiza HRESTIC, *Universul Juridic*, 2016. – 224 p.

The magazine aims at confirming the high appreciation given by the Supreme Council on Science and Technological Development, being accredited in accordance with category C — the event that was highly appreciated by national experts and foreign partners.

We must highlight that published materials are placed as well on the web page of the magazine, as a fact that contributes to the improvement of the articles’ quality.

We hope that this practice will in the long run contribute to the promotion of the image of the local legal science in the various European states, and the magazine *Studii Juridice Universitare* will retain its role of a real promoter of scientific values and European traditions of legal education.

Vitalie GAMURARI, PhD, associate professor,
Editor-in-chief

DREPT INTERNAȚIONAL

INTERNATIONAL LAW

OPORTUNITATEA PUNERII ÎN APLICARE A UNOR INSTITUȚII ALE JUSTIȚIEI TRANZIȚIONALE ÎN CONTEXTUL PROCESULUI DE RECONCILIERE ALE UNEI SOCIETĂȚI POST-CONFLICT: ASPECT COMPARAT (PARTEA I)

Vitalie GAMURARI, doctor în drept, conferențiar universitar

OPPORTUNITY OF IMPLEMENTING CERTAIN INSTITUTIONS OF TRANSITIONAL JUSTICE IN THE CONTEXT OF THE RECONCILIATION PROCESS OF A POST-CONFLICT SOCIETY: COMPARATIVE ASPECT (PART I)

The implementation of transitional justice institutions is a complicated process, but nevertheless dynamic, conditioned by various factors, including political, legal, historical, religious, etc. Thus, this process cannot be a uniform one, and this fact inevitably conditions the effects that are produced in relations with the respective society. Traditionally, experts in the field are divided into two groups – adepts of judicial prosecution and supporters of amnesty processes in the forms existing in the context of transitional justice. This is also beneficial for the Republic of Moldova. There are two sensitive moments that require the transitional justice concept - the unresolved “Transnistrian” conflict and the society divided for political criteria.

Keywords: *transitional justice, conflict, reconciliation, lustration, amnesty, prosecution.*

Punerea în aplicare a instituțiilor justiției tranziționale este un proces complicat, dar totodată dinamic, care este condiționat de diverși factori, inclusiv de ordin politic, juridic, istoric, religios etc. Astfel, acest proces nu poate fi unul uniform, fapt ce inevitabil condiționează efectele produse în raport cu societatea respectivă. Tradițional, experții în domeniu se împart în două grupe — adepți a urmăririlor judiciare și susținătorii proceselor de amnistie în formele existente în contextul justiției tranziționale. Acest lucru este benefic și pentru Republica Moldova care are două momente sensibile ce impun conceptul justiției tranziționale — conflictul „transnistrean” nesoluționat și o societate dezbinată pe criterii de ordin politic.

Cuvinte-cheie: *justiție tranzițională, conflict, reconciliere, lustrație, amnistiere, urmăriri judiciare.*

Introducere

Sfârșitul „războiului rece” ce a dus la apariția unui număr important de state suverane, subiecte de drept internațional, printre care se enumeră și Republica Moldova, a pus în fața acestora o provocare sensibilă — construirea relațiilor și raporturilor cu alte state și organisme internaționale, inclusiv state care anterior erau metropole, relațiile fiind construite pe verticală, în baza normelor dreptului internațional. Practica demonstrează că apariția noilor state, pe parcursul întregii istorii, s-au soldat cu declanșarea unor conflicte armate, de regulă non-internaționale. În

unele cazuri aceste conflicte erau efectul direct al implicării unor actori politici din exterior sub diverse forme, fie este vorba despre implicarea directă a forțelor armate ale unui stat, fie este vorba despre o implicare indirectă, caracterizată prin conceptele „control efectiv“ sau „control general“, concepte ce vin să determine în special statul responsabil pentru încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Studiul propus se v-a axa pe cazul Republicii Moldova, dar evident că v-om face o analiză comparativă cu cazurile altor state, inclusiv din Europa, America Latină și Africa. Nu este vorba despre un studiu general și ambiguu, avem în vedere analiza unui segment îngust al instituției justiției tranziționale, în contextul în care procesul de punere în aplicare a mecanismelor acesteia este unul strâns legat de tradițiile statelor, iar uneori chiar și a regiunilor respective, astfel, lăsându-și amprenta, care nu de fiecare dată este una pozitivă. Aceasta, la rândul său, în cazul unor efecte pozitive, poate duce la crearea unor condiții veritabile pentru instaurarea unui dialog durabil, chiar dacă uneori de durată, dar cu finalități concrete și benefice pentru societate.

Aspecte ce țin de cazul „transnistrean“ în contextul angajamentelor asumate de Republica Moldova la nivel internațional

Să ne axăm pe un segment foarte important în sistemul justiției tranziționale — reforma sectorului de securitate, care face parte din reformele instituționale. Am vorbit de mai multe ori că democratizarea unei societăți post-conflict este greu de imaginat în lipsa unor programe concrete ce au ca obiectiv democratizarea societății. Printre acestea se enumeră și una din instituțiile justiției tranziționale — DDR (democratizare, dezarmare și reîncadrare). Practica altor state arată că acest proces este unul destul de fragil și impune implicarea societății *in integrum*, prin diverse programe, activități, care pot fi asigurate doar în cadrul unui dialog cu participarea autorităților și a societății civile.

Referindu-ne la Republica Moldova, în special în contextul conflictului „transnistrean“, trebuie puse accentele pe etapele și obiectivele principale, dar și pe consecutivitate. Pornim de la aceea că în pofida faptului că Chișinăul nu deține un control asupra teritoriului respectiv, iar forțele armate ale Rusiei nu constituie forțe de ocupație în sensul strict al dreptului internațional, apare întrebarea — cine poartă răspundere pentru încălcarea unor drepturi elementare ale cetățenilor din această regiune? Da, experții autohtoni deseori fac declarații răsunătoare despre faptul că Rusia ar fi ocupat acel teritoriu, ba mai mult, fac referință la hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 14 din 02.05.2017, prin care s-a dat răspuns la sesizarea privind interpretarea articolului 11 din Constituția Republicii Moldova referitor la neutralitate, dat fiind că textul hotărârii conține și referințe la staționarea ilegală ale forțelor armate străine pe teritoriul Republicii Moldova. Aici ar trebui să venim cu unele precizări.

Pornim de la faptul că Curtea s-a referit la întrebarea adresată în sesizare — de a da interpretare articolului 11 din Constituția Republicii Moldova privind neutralitatea și nicidecum nu s-a referit la statutul forțelor armate ale Federației Ruse pentru a le

atribui statut de forță de ocupație. Aceasta însă nu înseamnă că Chișinăul nu trebuie să insiste pe toate căile diplomatice asupra retragerii forțelor respective de pe teritoriul Republicii Moldova și înlocuirea formatului actual de pacificatori cu unul civil cu mandat internațional. Lucrurile trebuie să meargă concomitent — demersurile diplomatice privind retragerea forțelor străine și dialogul cu autoritățile din regiune pentru a asigura respectarea drepturilor și libertăților omului, dar, de ce nu, și a intereselor Republicii Moldova în zonă. Faptul că Chișinăul nu deține un control în zonă nu face automat ca forțele respective, prezența cărora este reglementată prin acordul semnat între Chișinău și Moscova în 1992, să fie declarate forțe de ocupație. Or, dreptul de ocupație este expres reglementat de dreptul internațional umanitar, fiind aplicabil inclusiv conflictelor armate contemporane, dar, în egală măsură, deși în mare parte prin analogie și operațiunilor de menținere a păcii. Și în acest context, un moment important. Pentru a pune pe umerii Rusiei responsabilitatea pentru încălcarea drepturilor și libertăților omului în regiune, trebuie să demonstrăm că Rusia deține un control efectiv în zonă, nu doar unul general, care, a propos, este recunoscut și confirmat de experți. Ne referim la „controlul general“ recunoscut, doar că acesta nu este suficient pentru a atribui Rusiei întreaga responsabilitate pentru încălcările comise în regiunea „transnistreană“.

Revenind la hotărârea Curții Constituționale și încercarea de a aduce în calitate de argument pentru a atribui statutul de forțe de ocupație trupelor armate ale Federației Ruse, staționate în zonă, reamintim că în cazul dat se aplică norma imperativă de drept internațional — statul nu poate face referință la prevederile naționale, inclusiv constituționale, pentru a argumenta neîndeplinirea obligațiilor asumate la nivel internațional. Iar realitatea juridică este că trupele militare ruse au fost dislocate pe teritoriul Republicii Moldova pe timpul URSS, iar ulterior nu a fost semnat un acord între Republica Moldova și Federația Rusă, prin care ar fi fost stabiliți termenii în care forțele armate ruse să fie evacuate de pe teritoriul Republicii Moldova. Ce ține de formatul de participanți, aici situația este și mai expresă — contingentul militar respectiv este amplasat în baza acordului dintre Chișinău și Moscova, încheiat în iulie 1992.

Totodată, faptul că trupele militare ruse nu constituie forțe de ocupație poate fi argumentat și prin exemple de recunoaștere a statutului de forțe de ocupație în sensul dreptului internațional contemporan probat prin diverse exemple — jurisprudența Curții Internaționale de Justiție, a Tribunalului Penal Internațional pentru ex-Iugoslavia, a rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU, dar, în egală măsură și a cadrului național al statelor vizate.

Așa, în 2005, Curtea Internațională de Justiție, în speța privind activitățile armate pe teritoriul Congo, a considerat că definiția ocupației înscrise în art. 42 a Regulamentului de la Haga (1907) reflectă dreptul internațional cutumiar.¹ Curtea a

1 International Court of Justice. Case concerning armed activities on the territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda). Judgment of 19 December 2005, § 172 [online] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> (accesat la 18.10.2018).

aplicat această definiție în cadrul analizei formulărilor făcute de RD Congo, inclusiv acuzațiile de încălcare a dispozițiilor Convențiilor de la Geneva (1949) din partea Ugandei.

Un alt exemplu ce merită a fi adus, este speța privind formațiunile militare și paramilitare pe teritoriul Nicaragua, examinată în 1986. În cadrul examinării speței în cauză, Curtea a aplicat principiul „controlului efectiv” pentru a stabili responsabilitatea SUA privind implicarea în conflictul de pe teritoriul Nicaragua, constatând:

„... articolul 3 comun celor patru Convenții de la Geneva din 12 august 1949 enunță unele reguli care trebuie aplicate în conflictele armate fără caracter internațional. Nu prezintă dubii că aceste reguli constituie la fel, în caz de conflict armat internațional, un minimum necesar unor asemenea conflicte; este vorba despre reguli, care, în viziunea Curții corespund celor ce au fost numite de ea în 1949 „considerațiuni elementare de umanitate” în speța *strâmtoarea Corfu*, 1949”.²

În anul 2004 Curtea Internațională de Justiție adoptă Avizul consultativ privind consecințele juridice ale edificării unui zid în teritoriile palestiniene ocupate, astfel reconfirmând aplicabilitatea dreptului de ocupație în această zonă.³

Și Tribunalului Internațional Penal pentru ex-Iugoslavia poate fi citat în acest sens. Așa, în speța Naletić și Martinović,⁴ o Cameră de Prima Instanță a Tribunalului, pentru a stabili dacă este situație de ocupație în sensul Convenției IV de la Geneva (1949), se bazează pe o abordare particulară a art. 4 al acestei convenții, conform căruia dispozițiile Convenției IV de la Geneva dedicate ocupației se aplică din momentul în care forțele inamice exercită puterea asupra persoanei protejate. Criteriul depinde în așa fel de puterea exercitată asupra persoanelor mai degrabă ca un control exercitat asupra unui teritoriu, după cum fixează Regulamentul de la Haga 1907).

Dreptul internațional umanitar de ocupație este chemat să reglementeze modul de conduită în timpul acțiunilor militare de ocupare și după instaurarea acesteia și nu este preocupat de legalitatea acestei instaurări. Putem observa că este exact cazul Irakului, forțele coaliției au ocupat teritoriul Irakului și numai după aceasta Consiliul de Securitate a elaborat rezoluția 1483 din 22 mai 2003 care recunoaște aceste state ca forță de ocupație sub comandament unic înzestrându-le cu drepturile și obligațiile respective.⁵

2 International Court of Justice. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Judgment of 27 June 1986, § 218 [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (accesat la 18.10.2018).

3 International Court of Justice. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory opinion of 9 July 2004 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf> (accesat la 18.10.2018).

4 International Tribunal for former Yugoslavia. Prosecutor vs Naletić and Martinović. Judgment Nr. IT-98-34-T. In the Trial Chamber. Judgment, 31 March 2003, §§ 219-221 [on-line] <https://www.scribd.com/document/190320188/Prosecutor-vs-Naletić-and-Martinović> (accesat la 18.10.2018).

5 Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU 1483 din 22.05.2003 [on-line] <https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc1483.pdf> (accesat la 18.10.2018).

În cazul Republicii Moldova deseori se face referință la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în special la speța Ilașcu și alții (2004), fără a se lua în considerație faptul că Înalta Curte nu deține competența în materie de drept de ocupație. În examinarea adresării privind încălcarea unui drept prevăzut de Convenția de la Roma (1950), Curtea reiese din determinarea faptului cine deține controlul efectiv în această zonă. A propos, din start trebuie să menționăm că există o deosebire în interpretarea dată de Curtea Internațională de Justiție și Curtea Europeană a Drepturilor Omului referitor la cele două concepte — control efectiv și control general. În cazul Ilașcu prezintă interes opinia separată a judecătorului francez, care face o comparație între situația din regiunea „transnistreană“ a Republicii Moldova și cea din Cipru de Nord, aflat sub regim de ocupație ale forțelor armate turcești.

În egală măsură putem face referință la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în raport cu încălcările unor drepturi pe teritoriul Irakului de către militarii britanici. Curtea nu face, dar nici nu ar putea face, referință la dreptul de ocupație, ea reiese din faptul încălcării unor drepturi prevăzute de Convenția de la Roma (1950) comise de cetățenii Marii Britanii, în baza principiului extrateritorialității. Așa, de exemplu, în speța Al-Jedda v. Regatul Unit,⁶ Curtea a complicat un pic chestiunile, sugerând că o rezoluție a Consiliului de Securitate adoptată în baza Capitolului VII al Cartei ONU nu justifică ea însăși detenția, cel puțin ca aceasta să fie explicit prevăzut și că detaliile regimului de detenție să fie precizate sau ca statul vizat să fi derogat de la art. 5 al Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO).⁷ Această abordare duce la concluzia că, dat fiind faptul că statele au obligații în baza CEDO, ele nu pot proceda la detenția indivizilor pentru rațiuni de securitate, fără ca Consiliul de Securitate să le fi acordat mandat și ca acesta să fi adus precizările necesare, pe care, a propos, Curtea nu le-a precizat. Conform acestei interpretări a hotărârii Al-Jedda, este imposibil pentru un stat parte la CEDO de a justifica detenția unui individ care nu este bănuit de comiterea unei infracțiuni penale, doar dacă Consiliul de Securitate nu creează explicit o obligație de detenție și nu a precizat-o, oricare caz o rezoluție a Consiliului de Securitate cu titlu de capitol bazat pe art. 5 al CEDO prin operarea art. 103 al Cartei ONU.

Concluzionând argumentele expuse, considerăm necesar ca Chișinăul să meargă pe calea demonstrării faptului că Rusia deține un „control efectiv“ în zonă, astfel atribuind responsabilitatea pentru încălcările prevederilor Convenției de la Roma (1950) Rusiei, ceea ce, în opinia noastră v-a impune Moscova să intervină mai ferm în situația din stânga Nistrului, dar și să fie mai deschisă pentru dialog cu Chișinăul pentru a asigura de comun acord respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor Republicii Moldova, dar, în egală măsură, și a celor străini aflați pe teritoriul din

6 European Court of Human Rights. Case of Al-Jedda v. The United Kingdom (Application no. 27021/08). Grand Chamber. Judgement 07 July 2011 [on-line] <https://2bquk8cdew6192tsu41lay8t-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2015/01/Grand-Chamber-judgment-in-Al-jedda.pdf> (accesat la 18.10.2018).

7 Idem, §§ 100, 107 and 109.

stânga Nistrului. Aceasta, la rândul său, nici într-un caz nu înseamnă întreruperea dialogului direct Chișinău-Tiraspol, doar într-un context, în care, regulile de joc v-or fi destul de clare, iar obiectivele propuse reale și previzibile.

Reforma sectorului de securitate

Reforma instituțională pentru prevenirea încălcărilor grave constituie un element important al justiției tranziționale. Aceste reforme vizează prevenirea conflictelor violente și încălcările grave ale drepturilor omului, eliminând sau transformând condițiile structurale anterioare. Dat fiind că încălcările grave și sistematice ale drepturilor omului constituie faptele principale ale forțelor de securitate ale statelor sau ale grupurilor armate non-etatice, rapoartele între justiția tranzițională, DDR și reforma sectorului de securitate (RSS) rămâne a prezenta un interes special pentru studiul în cauză.

Conform ansamblului de principii pentru a lupta contra impunității, elaborate de ONU, Principiul 36: „se convine că statele i-au toate măsurile necesare, inclusiv reforme legislative și administrative pentru a garanta că instituțiile publice sunt organizate în așa mod, ca să poată garanta respectarea statului de drept și protecția drepturilor omului. Ca minimum, se convine că statele administrează următoarele măsuri: (a) responsabilii publici și funcționarii ce sunt personal responsabili de încălcări grave ale drepturilor omului, în special acei ce fac parte din forțele militare, de securitate, poliție, informație și justiție, nu v-or putea să rămână în serviciul instituțiilor statului. Concedierea lor v-a respecta imperativele dreptului de fond și de formă și principiul non-discriminării. Persoanele oficiale inculcate de răspundere individuală pentru încălcări grave ce relevă din dreptul internațional v-or fi concediați din funcțiile sale oficiale pe parcursul urmăririlor judiciare îndreptate împotriva lor”.⁸

A se vedea în egală măsură Principiul 36 (c) și (e), conform cărora „controlul civil al forțelor militare și al forțelor de securitate, precum și organismele de informații trebuie să fie asigurate și, dacă este necesar, stabilite sau restabilite. La acest final, se v-a conveni că statele instituie instituții eficiente care v-or încadra civili în forțele militare și de securitate și organismele de informații, inclusiv instanțe de supraveghere legislativă. Se v-a conveni că responsabilii oficiali și funcționarii, în special cei din sectoarele militare, de securitate, poliție, de informații și justiție preiau o formare exhaustivă și permanentă asupra drepturilor omului și, cazul corespunzător, asupra normelor dreptului umanitar și punerea în aplicare a acestor norme.”⁹

Conform directivelor Comitetului de ajutor pentru dezvoltare (CAD) al OCDE asupra directivelor ce vizează RSS, este vorba „de transformarea sistemului de se-

8 United Nations, Econ. & Soc. Council, Comm'n on Human Rights, Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity, U.N. Doc. E/CN.4/2005/102/Add.1 (Feb. 8, 2005) [on-line] <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/HR-protection2005.html> (accesat la 18.10.2018).

9 Idem

curitate, care include toți protagoniștii, rolul acestora, responsabilitățile și acțiunile în ansamblul său, pentru a gestiona și a monitoriza sistemul, în dreptul bazat pe norme democratice și principii solide de bună guvernare.¹⁰ Acești protagoniști cuprind forțele naționale de securitate, instanțele de direcție și de supraveghere a securității, instituțiile de justiție și de aplicare a legilor, precum și grupurile armate non-etatice, armatele de eliberare, de guerila, milițiile partidelor politice și organizațiile de securitate private.

RSS vizează să furnizeze o securitate umană și publică eficace și eficientă în cadrul unei guvernări democratice. Ea vizează restabilirea controlului legitim al statului de recurgere la forță și să reglementeze deficitul de securitate material și uman. Din punct de vedere al justiției, RSS vizează să restabilească integritatea sistemului de securitate, să promoveze legitimitatea sa și să abilitze cetățenii, astfel, transformând sistemul din unul de abuz în unul respectuos și protector al drepturilor omului. La nivel operațional, este vorba despre formarea în materie de gestionare a securității publice și ameliorarea capacităților organizațiilor societății civile în materie de supraveghere judiciară. Procedurile de screening, de exemplu, pot afecta membrii noi sau actuali ai forțelor armate, dintre care unii pot veni din grupuri armate care au participat la război.

DDR posedă un raport ce intersectează cu RSS. DDR poate fi utilizat la prima etapă pentru a pune capăt sau a restricționa un conflict violent. Eșecul programelor DDR, în special eșecul reintegrării, poate avea o incidență profundă în raport cu securitatea și duce la tulburări interne, precum și la o creștere a activităților criminale. Deciziile ce vizează numărul combatanților ce trebuie demobilizați, la fel și acei ce v-or rămâne sau care v-or fi admiși în rândurile forțelor de securitate, determină parametri importanți ai reconstrucției și a reformei sectorului de securitate. Criteriile de intrare într-un program DDR și modalitatea în care are loc alegerea serviciului și care sunt prezentate combatanților, ar putea constitui stimulenți sau invers, de reintegrare în rândul forțelor armate, ceea ce, la rândul său, ar putea avea un impact asupra reprezentării femeilor sau a minorităților în sectorul de securitate.

Programul DDR operează între timp în paralel la inițiativele RSS, fără a se conecta la acestea. Această absență de coordonare și de coeziune între aceste eforturi de restabilire a păcii ar putea duce la restabilirea în funcție din domeniul sectorului de securitate a unei persoane culpabile de încălcări grave ale drepturilor omului. Iată un exemplu, în Uganda, Taban Amin, fiul fostului dictator ugandez, a fost acuzat de comiterea unor încălcări grave ale drepturilor omului. Între timp, acesta a beneficiat de o amnistie în baza legii privind amnistia în Uganda, care îi oferă o protecție în raport cu o posibilă urmărire în viitor. Astfel, i-a fost deschisă calea pentru a i se oferi un post din cadrul forțelor de securitate. Asemenea tip de situație deminuează

10 OCDE/CAD. *Reforme du secteur sécuritaire*. 2007 [on-line] http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/945~v~Manuel_de_l_OCDE_sur_la_reforme_des_systemes_de_securite.pdf (accesat la 18.10.2018).

încrederea publicului față de instituțiile din sectorul de securitate și poate, în egală măsură, institui o neîncredere în rândurile forțelor armate.¹¹

Justiția locală și reconcilierea

Justiția și reconcilierea locală vin ca surse informale la ceremoniile tradiționale și unele ce au avut loc în multe state de pe continentul african, cum sunt Rwanda, Sierra Leone, Mozambic sau Uganda. Aceste procese, cunoscute ca „justiție reparatorie“, sunt uneori descrise ca un demers din partea justiției care ar cuprinde în mod direct victimele și comunitățile în definiția responsabilităților și obligațiilor celor culpabili.¹² Trebuie să recunoaștem faptul că apoi procesele locale de justiție și reconciliere conțin elemente ale justiției reparatorii, ele acoperă, în egală măsură, funcțiile de alte măsuri ale justiției tranziționale, urmărirea sau pedeapsa persoanelor culpabile, prestarea reparațiilor victimelor, cronică adevărului și reforme instituționale. Aceste procese locale au servit la promovarea încrederii între foștii combatanți și comunitățile acestora. În Mozambic, de exemplu, ceremoniile de purificare oferă foștilor combatanți o cale de reintegrare în comunități, prin repudierea violenței, confesiunea exactității lor și aportul victimelor sau familiilor victimelor, de o formă de reparație.¹³

În unele cazuri, procesele locale sunt mai eficiente pentru a face față unui număr mai mare de culpabili, în timp ce natura lor comunitară le face mai accesibile și legitime în raport cu alte măsuri ale justiției tranziționale. Însă, aceste procese locale pot, în egală măsură, să dezvăluie problematica cu care se confruntă obiectivele justiției și ale reconcilierii. În primul rând, procesele locale operează în afara sistemelor oficiale legale, astfel, nerespectând deseori normele de drept național și internațional, drepturile omului, în special normele procesuale de fond și de formă. În al doilea rând, aceste procese locale nu sunt frecvent făcute pentru a lua în considerație încălcările grave ale drepturilor omului, în special crimele de război, crimele contra umanității sau genocidul. De exemplu, tribunalele *gacaca* tradiționale se axează în mare parte asupra chestiunilor de ordin civil.¹⁴ În al treilea rând, procesele

11 La loi d'amnistie en Ouganda a pour rôle d'amoindrir la LRA [on-line] <https://www.c-r.org/fr/news-and-views/comment/la-loi-d'amnistie-en-ouganda-pour-rôle-d'amoindrir-la-lra> (accesat la 18.10.2018).

12 A se vedea: Michele Maiese. The Aims of restorative Justice. Beyond Intractability (Octobre 2003) [on-line] http://beyondintractability.org/essay/restorative_justice/ (accesat la 18.10.2018).

13 Iraê Baptista Lundin. Peace Process in Mozambique. The peace process and the construction of reconciliation post conflict — the experience of Mozambique. Presented in Barcelona under the International Seminar „Experiences of Penal Alternatives in Peace Processes“ — Barcelona 27-28 February 2004 [on-line] <http://escolapau.uab.cat/img/programas/colombia/seminario/seminario018.pdf> (accesat la 18.10.2018).

14 Lars Waldorf. Mass justice for mass atrocity: Transitional justice and illiberal peace-building in Rwanda. 2013 [on-line] https://aran.library.nuigalway.ie/bitstream/handle/10379/4461/Waldorf_PhD%20Thesis_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accesat la 18.10.2018).

locale reproduc frecvent particularitățile față de femei și alte prejudecări prezente în viața și tradițiile comunitare. Și-n final, odată ce procesele locale ar putea constitui o opțiune specială corespunzătoare de a substitui urmărirea penală pentru copiii combatanți, ar convine de a considera justiția locală cu titlu de complementare ale altor măsuri de justiție tranzițională pentru acești copii.

Mecanismul justiției tranziționale locale, cel mai ambițios, nicidecum tentat, este în curs de aplicare în Rwanda, de exemplu, unde 11.000 de tribunale comunitare (gacaca) au fost lansate în anul 2002 pentru a judeca suspectii la un nivel mai mic pentru actele de genocid. Spre deosebire de strategiile de amnistie sau de urmăriri selective alese de alte țări africane, făcând față numeroșilor culpabili, guvernul rwandez a ales să caute responsabilitatea prin prejudecată a tribunalelor gacaca, înainte de a transmite dosarele tribunalelor naționale la finele procesului.

În jur de 800.000 de rwandezi au fost acuzați de către aceste tribunale, inclusiv ofițeri de rang înalt. Intenția statului vizând urmărirea acestor presupuși culpabili de acte de genocid pare să contracareze obiectivele programului său DDR, care a replicat peste 54.000 de foști combatanți, începând cu anul 1995. Totuși, riscul de urmăriri judiciare nu este considerat ca un pericol de către actualii și foștii combatanți. Există două motive posibile a acestui rezultat. Este posibil, că cei care i-au parte la gacaca fac distincție între faptul decesului în timp de război și cazul unui act de genocid. Justiția tranzițională în Rwanda s-a axat în exclusivitate pe responsabilitatea pentru genocidul comis în 1994 și nu pe acuzațiile de crime de război comise în perioada războiului civil între 1990—1994. În egală măsură, este posibil, că dat fiind numărul enorm de dosare acumulate, foștii combatanți estimează că acuzațiile înaintate în fața tribunalelor gacaca nu v-or ajunge niciodată la urmărirea judiciară oficială. Chiar și responsabilii oficiali admit că posibil că contrastul între DDR și responsabilitatea penală sunt mai puțin importante decât le credem de regulă.¹⁵

Justiția în perioada de tranziție

În perioada trecerii de la un regim represiv la democrație, soluționarea problemelor rămase din trecut, preea cele mai diverse forme — de la procese penale în masă față de persoanele ce au susținut regimul precedent până la iertarea a tot ce s-a petrecut. În orice situație, pentru a avea posibilitate de a alege, trebuie să dăm răspuns la două întrebări: să ținem minte sau să dăm uitării toate delicturile — altfel spus, chestiunea recunoașterii oficiale — și de a aplica sau nu sancțiuni față de persoanele, ce poartă răspundere pentru aceste delicturi — adică chestiunea răspunderii.

Cea mai categorică concepere a recunoașterii și responsabilității are loc în forma urmării deschise și imediate a infractorilor. Așa a fost politica oficială față de colaboraționiști în toate statele Europei de Vest, care au fost ocupate de germani în

¹⁵ Lars Waldorf. Transitional Justice and DDR: The Case of Rwanda. 2009 [on-line] <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-DDR-Rwanda-CaseStudy-2009-English.pdf> (accesat la 18.10.2018).

perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Un exemplu recent poate servi Etiopia, unde în jur de 3 mii de funcționari a regimului căzut a lui Mengistu Haïlé Mariam trebuiau să fie aduși în fața instanței judiciare. Și contrar, așa formă de soluționare a problemelor trecutului, cum sunt urmărirea penală, nu a găsit practic nici o susținere în Europa Centrală și de Est după 1989 și în America Latină după căderea regimurilor autoritare.

Lustrația sau lipsirea de drepturi (descalificarea) fostei elite, a agenților poliției secrete și a informatorilor săi, precum și a funcționarilor de stat — este cea de-a doua formă de soluționare a chestiunii recunoașterii și responsabilității. Uneori privarea de drepturi, inclusiv drepturile politice și civile, este anexată la sentința penală, cum a avut loc în Belgia, Franța, Țările de Jos în perioada postbelică. În alte situații, cum a avut loc în majoritatea statelor post-comuniste din Europa Centrală și de Est, lustrația reprezintă soluția de a evita urmărirea penală.

O altă extremă a spectrului dat este acordarea amnistiei necondiționate celor care au comis infracțiuni din considerente politice. În unele cazuri, grațierea nelimitată reprezintă rezultatul auto-amnistiei, pe care elita ce pleacă și-o acordă în mod unilateral, înainte ca procesele justiției tranzitorii să ia amploare. În alte cazuri iresponsabilitatea este determinată de negocierile dintre liderii vechi și cei noi. În Uruguay, de exemplu, guvernul ce a înlocuit dictatura militară, a adoptat sub presiunea militarilor legea cu privire la amnistie (1986). Spania post-franchistă poate servi exemplul celui de-al treilea model de iresponsabilitate: practic toate forțele democratice au căzut de acord să acorde imunitate persoanelor, ce au comis infracțiuni, apărând regimul lui Franco sau opunându-se lui.

Amnistia și nu amnezia — este esența celui de-al patrulea model. De regulă acest model preia forma unei Comisii pentru stabilirea adevărului. Obiectivul de bază al acestei Comisii constă în determinarea destinului persoanelor se al națiunii în general în timpul regimului precedent. Ea nu are drept scop urmărirea penală și pedepsirea. Ca excepție de la cele menționate poate fi adusă Argentina după 1983 — după ce a fost publicat raportul Comisiei naționale referitor la persoanele dispărute, șefii celor trei guverne dictatoriale au fost aduși în fața instanței judiciare. Grație adevărului prezentat, inclusiv deplina menționare a încălcărilor drepturilor omului, faptele ce au avut loc nu vor fi date uitării, ci vor rămâne în memoria colectivă. Drept exemplu pot fi aduse Comisia națională a Chili pentru restabilirea adevărului și conciliere (1990) și Comisia privind restabilirea adevărului din Salvador (1992), ce a activat sub egida ONU. Însă, pentru unii, doar cunoașterea adevărului nu este suficientă. Este necesar recunoașterea oficială a fărădelegilor, pe care le-au trăit oamenii, trebuie de diferențiat cunoașterea și recunoașterea. Recunoașterea poate fi urmată de diverse forme de compensație din partea statului. O formă de cunoaștere poate fi păstrarea sau crearea a ceva ce va aminti în permanență despre trecut, de exemplu, a monumentelor, a muzeelor, a sărbătorilor naționale, a ceremonialelor. În plus, restituția din partea statului nu înlocuiește procesul civil compensatoriu.

În cadrul discuțiilor ce au loc în ultimii ani referitor la justiție după schimbul regimului, politicienii, savanții și jurnaliștii se conduc de diverse poziții în mai multe probleme.¹⁶ Însă, problema referitor la care sunt cele mai mari divergențe este — cum de găsit echilibrul între cerințele justiției și considerentele, de regulă de ordin politic, care transformă procesul judiciar într-o măsură riscantă pentru noul regim.

Argumente în favoarea urmăririi judiciare și (sau) lustrafia

Acei ce susțin rezultatele pozitive a urmăririi judiciare, înaintează două cauze principale. În primul rând, pedepsirea celor ce au comis infracțiuni în perioada vechiului regim, contribuie la restabilirea ordinii din punct de vedere etic. Cea de-a doua cauză are atribuție la consolidarea și susținerea tinerii democrații, ce au înlocuit sistemul autoritar.

Adeptii urmăririi judiciare susțin că restabilirea sistemului valorilor morale necesită survenirea justiției. Ei consideră aceasta ca o datorie, o obligație morală a noului guvern, în primul rând, în fața victimelor regimului represiv. Justiția post-autoritară contribuie la restabilirea echilibrului moral distrus de regimul precedent, atât a persoanelor, cât și a societății în general. În plus, fiind într-o oarecare măsură un proces ritual, ea își croiește calea pentru renașterea etică și politică. Distrugerea monumentelor trecutului (monumentele lui Lenin și Stalin) reprezintă una din formele purificării societății; privarea de drepturi pentru cei ce sunt responsabili pentru infracțiunile trecutului este o altă formă. Se spune că țara în care procesul de o asemenea purificare nu a luat sfârșit, va avea de suferit în permanență în urma dubiilor și muștrării de conștiință.

Cel de-al doilea argument în favoarea măsurilor judiciare în raport cu cei ce au susținut vechiul regim, constă în aceea că asemenea măsuri întăresc democrația fragedă.

După cum se susține, în primele luni după schimbul regimului, viabilitatea noului regim depinde de acțiuni decisive și hotărâtoare, îndreptate contra funcționarilor vechiului regim autoritar. Asemenea acțiuni sunt privite ca formă a protecției necesare de la unele acțiuni contrare. Mai mult, în caz că chestiunea urmăririi judiciare va rămâne deschisă, atunci pot fi întreprinse alte forme de protest social și politic — judecări spontane și executări în lipsa unui proces judiciar sau pot fi provocate controale nelimitate a politicienilor, jurnaliștilor, a judecătorilor, așa cum a avut loc aceasta în Cehoslovacia în 1991 sau mai târziu în Polonia. În plus, aceasta poate duce la apariția teoriei comploturilor, în care noua conducere va fi numită agentură secretă a vechiului regim, față de care au o atitudine moale și nedeterminată.

16 Luc Huyse. Justice After Transition: ON the Choices Successor Elites Make in Dealing with the Past [on-line] https://soc.kuleuven.be/centre-for-political-research/publicaties-luc-huyse/bestanden/pdf-hoofdstukken-in-boeken/1995_On%20the%20Choices%20Successor%20Elites%20Make.pdf (accesat la 18.10.2018).

Ceea de ce are nevoie noua democrație sau democrația restabilită — este legalitatea. Urmărirea judiciară este privită ca „o condiție necesară pentru a stabili supremația valorilor și normelor democratice și de a contribui la aceea ca oamenii să creadă în ele“. Și în mod contrar, dacă urmărirea judiciară și lustrația nu are loc, aceasta poate duce la apariția cinismului și neîncrederea față de sistemul politic.

Belgia de la finele anului 1944 poate fi un exemplu real pentru a arăta cât de important este întreprinderea unor măsuri concrete față de persoanele ce se aflau la putere în perioada vechiului regim. Elita politică ce a preluat puterea în septembrie 1944 a avut multe argumente pentru înlăturarea efectivă a colaboraționiștilor — germanofililor. Legitimitatea noii puteri parțial depindea de înlăturarea urgentă a conducătorilor nepatriotici ai Belgiei ocupate și a urmașilor săi de pe scena politică și socială. Însă elita revenită conștientiza faptul că legitimității și autorității ei se opunea o putere nouă — mișcarea de rezistență. Ea a fost nevoită să evite orice acțiuni politice care ar fi putut împinge participanții mișcării de rezistență spre acțiuni revoluționare.¹⁷ În plus, iresponsabilitatea dă posibilitate persoanelor ce au întreținut legături cu vechiul regim să ocupe posturi de conducere, fapt ce-i va face deschiși în fața unui eventual șantaj, deoarece va exista pericolul divulgării.

Unii experți consideră că urmărirea judiciară contribuie la consolidarea democratică și în plan de lungă durată. În caz că infracțiunile comise de cei învinși „nu vor fi examinate și nimeni nu va fi atras la răspundere, nu poate fi vorba despre creșterea nivelului de încredere, „implementarea“ normelor democratice în societate în general, și de aceea nu vom putea vorbi despre o veritabilă „consolidare“ a democrației“.¹⁸ Cei ce se opun ideii iresponsabilității, consideră că amnistia va împiedica consolidarea codurilor comportării, bazate pe modelul statului de drept. Ei declară că discriminarea la aplicarea dreptului penal, privilegiile acordate anumitor inculpați (de exemplu, conducătorilor militari) va duce la apariția unui comportament cinic față de drept și legalitate. Și-n sfârșit, urmărirea judiciară este privită ca cel mai puternic factor de abținere de la comiterea încălcărilor drepturilor omului în viitor¹⁹ (*va urma*).

17 Geoffrey Warner. La crise politique belge de novembre 1944: Un coup d'état manqué? Brussels: CRISP, 1978 [on-line] <https://www.cairn.info/revue-courrier-hebdomadaire-du-crisp-1978-13-page-1.htm> (accesat la 18.10.2018).

18 Luc Huyse, op. cit.

19 Idem.

ASPECTE CE AU PRODUS EFECTE ÎN RAPORT CU PROCESUL DE UNIFICARE A POLITICII EUROPENE ÎN MATERIE DE AZIL

Vitalie GAMURARI, doctor în drept, conferențiar universitar

Konrad LATZEL, doctorand

ASPECTS WHICH HAVE PRODUCED EFFECTS IN RELATION TO THE PROCESS OF UNIFYING EUROPEAN ASYLUM POLICY

The cooperation of European states in the field of asylum / refugees begins immediately after the end of the World War I, in response to the huge number of refugees and asylum seekers on the continent. The effects of World War II have forced European states to address the issue of refugees globally, including by adopting international agreements. Subsequently, with the establishment of the European Communities, the process of unifying the European asylum policy began, which today is regulated through the directives and regulations of the European Union.

Key words: *European political, asylum, asylum seekers, migrants, Schengen, Dublin.*

Cooperarea statelor europene în materie de azil/refugiați începe imediat după sfârșitul Primului Război Mondial, ca răspuns la numărul enorm de refugiați și solicitanți de azil de pe continent. Efectele produse de cel de-al Doilea Război Mondial, au impus statele europene să abordeze problema refugiaților la nivel global, inclusiv prin adoptarea unor acorduri internaționale. Ulterior, odată cu înființarea Comunităților Europene, a început procesul de unificare a politicii europene în materie de azil, cel care astăzi este reglementat prin intermediul directivelor și regulamentelor Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: *politică europeană, azil, solicitant de azil, migranți, Schengen, Dublin.*

Introducere

Procesul de unificare a politicii europene în materie de azil în mare parte reflectă însuși procesul integraționist european. Apărută ca politică națională a statelor europene, treptat, odată cu racordarea cadrelor normative naționale în materie de azil, dar și a instituțiilor implicate în procesul decizional, această politică preia forma cooperării internaționale, iar odată cu adoptarea Tratatelor de la Maastricht și Amsterdam, devine parte a politicilor comune reglementate de regulamentele și directivele Uniunii Europene. Acest fapt, la rândul său, a trezit ulterior mai multe discuții, în special în contextul crizei migraționale declanșată de așa numita „primăvara arabă” în 2011.

Acum aproximativ patruzeci de ani statele membre ale Comunității Europene au stabilit un termen strict imigrației care anterior părea a încuraja acest proces. Di-

ficulitățile economice legate de un slab nivel de creștere și ridicarea nivelului de șomaj explică această nouă atitudine. Această închidere a frontierelor migranților economici, această dorință de a stăpâni fluxurile de populație nu a lipsit să aibă repercusiuni asupra chestiunii refugiaților și a solicitanților de azil, marea parte a acestora fiind originari din țările din lumea a treia, proces condiționat de explozia demografică, convulsiile politice etc. În urma prăbușirii regimurilor comuniste în Europa de Est procesul imigraționist s-a intensificat și mai mult. În fața unei asemenea situații era inevitabil ca statele membre a Uniunii Europene să revadă dispozițiile juridice atât naționale, cât și internaționale ce reglementează dreptul de azil.

Cooperarea statelor membre ale Uniunii Europene în contextul unificării cadrului normativ în materie de azil

Fiind deținătoare de largi prerogative în domeniul azilului, statele sunt tentate ele însăși să adopte numeroase dispoziții în conjunctura creată. Aceste măsuri naționale vin să confirme tendințele înregistrate la nivel interguvernamental. Uneori fiind inspirate în mod direct de soluțiile adoptate în cadrul statelor membre — la început celor douăsprezece, apoi cincisprezece, apoi douăzeci și cinci, și-n final douăzeci și șapte — ele contribuie la reducerea posibilităților de azil. O parte din state au introdus modificări în legislație pentru a descuraja solicitările de azil abuzive. Unele chiar au mers pe calea operării unor modificări constituționale.

Prima jumătate a ultimului deceniu al secolului XX se caracterizează prin introducerea unor restricții în legislațiile naționale ale statelor europene — Germania, Țările de Jos, Belgia, Spania, Italia — de tipul unor bariere prelabile la examinarea cererilor de azil, ca de exemplu, stabilirea regulilor aparente condițiilor de admisibilitate (expresie utilizată în Belgia), în măsura în care, nu este satisfăcător, autoritățile naționale competente sunt disponibile să se pronunțe în raport cu prevederile însăși a cererii de azil. Termenii dominanți în adaptările legislative recente fac apel la noțiunile „cereri în mod clar nefondate“ sau „tari terțe sigure“ pentru a elimina din start unele pretenții și a accelera procedurile de examinare.

Așa de exemplu, în urma unei hotărâri federale din 1990, solicitanții de azil ce provin dintr-o „țară sigură“ (lista este stabilită de Consiliul federal) pot face în Elveția obiectul unei decizii de „neluare în considerare“ în urma unei scurte convorbiri. În Grecia, o lege din 1991 dispune că cererile ce emană de la persoane ce nu provin „direct“ dintr-o țară în care viața și libertatea sunt amenințate, sunt „non-admisibile“. O regulă analogă predomină în Austria unde accesul la teritoriu poate fi refuzat solicitanților care nu vin „direct“ dintr-o țară unde există pericolul de a fi persecutați. De partea sa, Belgia a introdus în 1991 odată cu regula „dublelor 5 %“ un nou motiv de admisibilitate; această dispoziție prevede că solicitanții de azil ce provin dintr-o țară care a reprezentat mai mult de 5% din totalitatea cererilor prezentate în Belgia în anul precedent și pentru care mai puțin de 5% au fost satisfăcute sunt non-admisibile și excluse de la procedura normală.

În Țările de Jos, unde cererile de azil s-au multiplicat de patru ori între 1985 și 1992, legislația a fost reformată în 1993. Noua lege olandeză autoriza autoritatea administrativă să declare „nefondate” numeroase cereri. Această măsură elimină anume solicitanții care au tranzitat o „țară sigură” sau care solicitase o altă țară europeană. Influența Convenției Shengen este vădită, de unde este clar că Parlamentul olandez a reacționat în mod evident la agravarea legislațiilor franceze și germane, din motiv că Țările de Jos riscă să se ciocnească cu un flux masiv de solicitanți. De partea sa, Franța legiferase la moment modificările de acest gen. Legile din 26 februarie și 6 iulie 1992 recepționase noțiunea „cereri în mod clar nefondate” atunci când cererea de azil este prezentată la frontiera maritimă sau aeriană. Printre alte restricții, cea din 24 august 1993 autoriza din partea sa opunerea noțiunii „țară sigură” unei solicitări de azil.

Acest filtru destinat stăvilirii acestui val de solicitări de azil nu era unul exclusiv, el fiind acompaniat de alte măsuri de intimidare îndreptate contra valului de adresări. Astfel era privită întărirea politicii de vize care „tinde expres să evite ca țările europene primitoare să nu fie în situație de a fi obligate să respecte principiul *non-refoulement*”.¹ Asemenea măsuri legislative au adoptat mai multe state europene (Italia, Belgia, Franța, Germania etc.) care stabilesc sancțiuni față de transportatori care conduc străini în situații iregulamentare. Prevăzut în egală măsură în art. 26 al Convenției Shengen, acest dispozitiv este contestabil deoarece el transformă companiile aeriene în auxiliari în serviciile poliției și încredințează personalului său de a se pronunța asupra problemei fără garanțiile unei proceduri echitabile.

Referindu-ne la Germania, menționăm că ea nicidecum nu s-a definit ca o țară de imigrare. Cu toate acestea, după 1945 această țară a găzduit pe propriul teritoriu aproape trei pătrimi din solicitanții de azil în Europa. Prima țară ce găzduia migranții din est în perioada „războiului rece”, ea înregistra o creștere continuă a solicitărilor de azil și după căderea cortinei de fier: 121.000 în 1989, 193.000 în 1990, 256.000 în 1991, 438.000 în 1992 etc. Nu doar situația geografică și istoria Germaniei explică cauzele de ce resortisanții din ex-Iugoslavia, romii, refugiații din ex-URSS, bulgarii sau turcii solicitau azil în această țară. Dispozițiile constituționale generoase a legii fundamentale din 1949 în egală măsură au contribuit la aceasta — art.16 (actualmente art.16a) prevede că „persoanele persecutate din motive politice beneficiază de drept de azil”.²

În asemenea condiții ar fi destul de dificil, spre deosebire de alte state europene, de adus modificare dreptului de azil fără a recurge la o revizuire constituțională.³ Conceptual, structura noului articol 16, care menține principiul proclamat în 1949, se organizează în jurul noțiunii „țară sigură”. Acest lucru va permite reîntoarcerea candidaților la azil ce au tranzitat un stat membru al Comunității europene sau un stat în care aplicarea

1 Jean Rossetto, «Le droit d'asile en Europe : Évolution contemporaine». *Annuaire français de droit international*. XXXIX — 1993 — Editions du CNRS, Paris, p. 928 [on-line] http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/afdi_0066-3085_1993_num_39_1_3166 (accesat la 02.02.2018).

2 [on-line] <http://archiv.jura.uni-saarland.de/BIJUS/grundgesetz/> (accesat la 02.02.2018).

3 L. Favereu, «Le droit d'asile : Aspects de droit constitutionnel comparé», *Immigrés et réfugiés dans les sociétés occidentales. Défis et solutions*, Economica, 1989, p. 215.

Convenției de la Geneva privind refugiații și Convenția europeană pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului este asigurată. Această listă a fost stabilită prin lege și cuprindea inițial Finlanda, Austria, Polonia, Elveția, Norvegia, Suedia, Cehia. În baza acestei dispoziții, textul din 1993 se acordează cu mecanismele instituite în Convenția Shengen. Articolul 16 reformulat, prevede că Legea fundamentală este compatibilă cu tratatele internaționale încheiate cu statele terțe (membre ale Comunității sau „sigure“), stabilind reguli de competență pentru examinarea cererii de azil. Astfel, a fost soluționată o situație care va cauza mai târziu o revizuire constituțională în Franța.

În Franța, în urma procedurii acceptate privind revizuirea constituțională efectuată odată cu ratificarea Tratatului de la Maastricht, constituentul a recurs la procedura de revizuire adăugare, consistând la introducerea în constituție a unei clauze derogatorii. Deja validată de Consiliul Constituțional, această tehnică permitea să fie atins obiectivul principal — să nu contravină Preambului, inclusiv sarcinii sale simbolice, așa după cum solicitase Prim-ministrul și președintele Republicii.⁴ În hotărârea sa nr. 92-312 DC din 2-9-1992, Consiliul Constituțional în care declară că „puterea constituantă este suverană; ea este deschisă să abroge, să modifice sau să completeze dispoziții de valoare constituțională în forma în care consideră potrivit; astfel nimic nu se opune introducerii în textul constituției a dispozițiilor noi care, în cazul în care ele urmăresc, derogă de la o regulă sau un principiu de valoare constituțională...“⁵

În așa fel, este important de știut în care titlu al constituției clauza menționată trebuia introdusă. În avizul său privind proiectul de revizuire, Consiliul de Stat preconizase să-l facă să figureze în noul titlu XV intitulat după legea constituțională din 25 iunie 1992 „Comunitățile europene și Uniunea europeană“. Această soluție a fost judicios respinsă de guvern din motiv că statele non-membre ale Comunității pot adera la Convențiile Schengen și Dublin. În aceste condiții, calea a fost găsită în titlul VI al Constituției privind tratatele și acordurile internaționale, care conține astfel, împreună cu art. 53-1, o nouă dispoziție.⁶ Astfel, fără a le nominaliza, alineatul 1 al art. 53-1 se referă la Convențiile Schengen și Dublin.

4 Aceasta rezultă din comunicatul de presă a Prim-ministrului din 1 septembrie 1993, în care dlui declara că este sigur că în asemenea condiții este afectat Preambulul constituției și exercitarea normală a dreptului de azil. În opinia unor experți, modificarea alineatului 4 al Preambulului constituției avea un neajuns: ea schimbă un text care are o valoare istorică. Trebuia o revizuire suficientă din punct de vedere tehnic pentru a aplica Shengen-I și acceptabil din punct de vedere politic de către cei ce sunt atașați de dreptul de azil.

5 Christine Maugué. Le Conseil constitutionnel et le droit supranational [on-line] <http://www.cairn.info/revue-pouvoirs-2003-2-page-53.htm> (accesat la 02.02.2018).

6 Conținutul articolului este următorul: „Republica poate încheia cu statele europene legate prin angajamente identice în materie de azil și protecție a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, acorduri ce determină competențele lor respectiv pentru examinarea cererilor de azil care le sunt prezentate. Cu toate acestea, chiar dacă cererea nu este de competența lor în conformitate cu aceste acorduri, autoritățile Republicii au dreptul oricând să acorde azil oricărui străin persecutat din cauza acțiunii sale pentru libertate sau ce solicită protecție Franței pentru un alt motiv” (traducerea noastră).

Efectele crizei migraționiste asupra noilor prevederi legale ale statelor în materie de azil

Preocupările statelor membre UE la nivel național și comunitar sub presiunile migratoare și creșterea considerabilă a solicitanților de azil creează impresia că Europa se comportă ca o citadelă asediată. Acesta va fi cazul dacă măsurile restrictive nu vor fiacompaniate de un studiu privind cauzele deplasării populației, precum și privind o acțiune ce ar favoriza stabilitatea politică și dezvoltarea economică în tarile de origine a solicitanților de azil. În lipsa unei asemenea alternative, reglementarea fluxurilor migratoare riscă să nu ducă la rezultatele preconizate. Așa de exemplu, dispozițiile adoptate în Franța au dus la diminuarea numărului de candidaturi. Reforma OFPRA (Office français de protection des réfugiés et apatrides)⁷ întreprinsă în 1989 (dublarea efectivelor, triplarea creditelor, acumularea amprentelor digitale pentru a evita candidaturile sub altă identitate etc.) a accelerat procedurile și a redus numărul de solicitări de la 61.000 în 1989 la 28.000 în 1992. Revizuirea constituțională ce a avut loc în Germania, în egală măsură a avut ca efecte diminuarea solicitărilor de azil. După ce au fost înregistrați 43.000 de solicitări doar pentru luna aprilie 1993, numărul a revenit la 20.000 în iulie și 16.700 în septembrie după punerea în aplicare a reviziunii constituționale, la 1 iulie 1993. Însă doar cu ajutorul normelor juridice atingerea scopurilor propuse va fi destul de dificil. În așa fel putem constata că pentru viitor Europa va avea nevoie de soluții în mare parte non-juridice. Cei drept ne vom referi mai puțin la acest aspect din motiv că obiectivul de bază îl constituie studiul cadrului normativ juridic.

Înainte de a porni un studiu asupra punerii în aplicare de către statele membre a Uniunii Europene (în continuare UE) a prevederilor naționale, care au drept scop contracararea imigrației clandestine, este binevenit să atenționăm, că în cadrul acestui proces statele trebuie și vor trebui să țină cont de unele principii de bază ale UE. Este vorba, în primul rând, despre principiul liberei circulații.⁸

Odată cu Tratatul de la Roma,⁹ UE a formulat și a declarat rolul crucial a liberei circulații a bunurilor, a capitalurilor, a informațiilor și a serviciilor, ultima implicând și libera circulație a lucrătorilor. Jurisprudența curților europene, în interpretările sale constante privind regrupările familiale, precum și în raport cu importanța normativă a Tratatului privind Actul unic din 1992,¹⁰ au dus la definirea într-o manieră explicită

7 Oficiul francez de protecție al refugiaților și a apatrizilor a fost creat în anul 1952.

8 Am atins această problemă în mod intenționat, dat fiind tensiunile care au apărut între Paris și Bruxelles după refuzul autorităților franceze de a permite accesul imigranților din Tunis în primăvara anului 2011, după ce aceștea au primit acte de ședere provizorii, perfectate și eliberate de autoritățile italiene. Problema în cauză va fi supusă unui studiu în publicațiile ulterioare, în cazul dat doar încercăm să atragem atenția asupra co-raportului dintre interesele naționale și cele comunitare, în special cele ce țin de politicile comune ale UE.

9 Tratatul privind instituirea Comunității economice europene, semnat la Roma la 25.03.1957, în vigoare din 01.01.1958

10 Tratatul privind Uniunea Europeană, semnat la Maastricht la 07.02.1992, în vigoare din 01.01.1993.

a principiului liberei circulații — constatând libera circulație a tuturor persoanelor ce locuiesc pe teritoriul UE. Acesta se aplică deci, cetățenilor statelor membre a UE, dar în egală măsură și tuturor resortisanților statelor terțe care se află regulamentar în interiorul frontierelor UE.¹¹

Aceasta la rândul său, a permis să diferențiem două tipuri de frontiere ale UE: frontierele, numite interioare și frontierele, numite exterioare. Acordul Schengen din 1985, Convenția din 1990 privind punerea în aplicare a acestuia, inclusiv aplicarea acestor două texte, începând cu 1995, au instituit în mod oficial această distincție, invocând ridicarea controlurilor la frontierele interioare, ceea ce a dus la instaurarea unui control mai dur la frontierele exterioare ale UE.¹²

Experții europeni recunosc că în practică această schemă era departe de a aplica o formulă simplă.¹³ În acest sens s-a asistat la punerea în aplicare a mecanismelor „poliției la distanță“, obiectivul cărora este blocarea străinilor-nedorțiți „la ei acasă“, determinarea traseelor lăsate de persoanele ce se deplasau dintr-o țară în alta, în special în situațiile în care autoritățile acestor țări aveau intenții serioase de a le expulza și de a le reîntoarce forțat, ceea ce presupune o colaborare interstatală dintre tarile de tranzit și cele de origine.

Inflația legislației ce reglementează imigrația a provocat în mod clar un efort legislativ extraordinar — dezbateri aprige, o incertitudine juridică asupra legii în momentul aplicării faptei, o ambiguitate de proceduri favorabile libertății polițienești, însă, cu regret, ea n-a schimbat situația demografică și economică.¹⁴ Este cert că pentru statutul juridic al persoanelor ce locuiesc pe teritoriul UE, consecințele au fost dure, dar trebuie să fie clar — programarea juridică, precum și politicile publice decise de oamenii politici, de regulă nu dau roada așteptată de inițiatori. Voința politică, care de regulă este susținută pe căi populare, nu facilitează impactul în termeni de control efectiv al practicilor transfrontaliere care există în economia de piață, când frontierele trebuie să rămână deschise bunurilor, capitalurilor și serviciilor, pentru a asigura viabilitatea acestora.¹⁵

În Germania, Belgia, Franța, Țările de Jos, Marea Britanie dispozitivul de luptă contra imigrației clandestine s-a diversificat și s-a înăspriț, în special în ultimele decenii. Principalele măsuri întreprinse, comune de aceste state, sunt:

- Elaborarea unor noi componente de infrațțiuni în raport cu intrarea iregulamentară;

11 A se vedea: Elspeth Guild & Jan Niessen. *The Developing Immigration and Asylum Policies of the European Union*. Kluwer Law International. La Haye/Londres. 1996.

12 A se vedea: Didier Bigo et Elspeth Guild Bigo. *La Mise à l'Écart des Étrangers: Le Visa Schengen*. Collection Cultures et Conflicts. Numéro spécial. Nr. 49-50. L'Harmattan. Paris. 2003.

13 A se vedea: Didier Bigo. *Sécurité, immigration et contrôle social*. *Le Monde diplomatique*. Octobre 1996 [on-line] <http://www.monde-diplomatique.fr/1996/10/BIGO/7302> (accesat la 02.02.2018).

14 Idem.

15 Stephen Castles. *Migration and community formation under conditions of globalization*. *International Migration Review*. Vol. 36, Nr. 4. 2002, p. 74.

- Agravarea sancțiunilor preexistente;
- Înăsprirea luptei contra muncii clandestine;
- Multiplicarea obligațiilor impuse transportatorilor.

Așa, de exemplu, legea britanică din 1996 privind imigrarea și azilul a introdus o nouă componentă de infracțiune, în baza căreia este supusă răspunderii persoana ce găzduiește un străin aflat într-o situație iregulamentară. Această infracțiune prevedea o pedeapsă egală cu cea pentru intrarea iregulamentară sau sejurul iregulamentar. În plus, funcționarii din cadrul serviciului de imigrare puteau de acum înainte să rețină fără nici un fel de mandat orice persoană suspectată de intrare ilegală sau de sejur iregulamentar, sau în procurarea frauduloasă a titlului de sejur.

La fel, Germania a modificat în octombrie 1997 legea privind străinii: de acum înainte simpla tentativă de a intra iregulamentar este sancționată, ajutorul acordat pentru intrarea clandestină a străinilor este pedepsit cu închisoare pe un termen de cinci ani, indiferent de numărul persoanelor traficate. Vechea formulă prevedea această pedeapsă doar în cazul imigrației clandestine a unui grup mai mare de cinci persoane, fapt ce încurajase dezvoltarea filierelor organizate care constituiau grupuri unice compuse din cinci persoane.

Lupta contra muncii clandestine a fost intensificată în toate țările. Așa, în Țările de Jos, începând cu 1993 angajarea străinilor în mod iregulamentar nu mai este considerată o simplă contravenție, ci delict ce prevede sancțiuni dure aplicabile angajatorilor. Paralel cu aceasta, străinii nu-și mai pot atribui numărul de identificare socială și fiscală, necesară la orice angajare, fără ca serviciile de imigrare să fie consultate, fapt ce împiedică străinii aflați în situație iregulamentară să obțină acest număr. Mai mult, legea privind obligația de a justifica identitatea, în vigoare din 01.06.1994, constrânge orice persoană mai mare de doisprezece ani prezentă pe teritoriul neerlandez, să-și justifice identitatea în caz de verificare. În principiu, control de acest gen poate fi organizat la orice loc de muncă.

Germania, Belgia, Țările de Jos și Marea Britanie obligă transportatorii să verifice ca pasagerii pe care-i aduc pe teritoriul său să aibă documentele necesare pentru intrare în țară. În caz de non-respect a acestei obligații, le sunt aplicate sancțiuni (amendă și trimiterea în țara de origine din contul companiei). Belgia și Marea Britanie recent au impus această obligație și pasagerilor aflați în tranzit.

Italia, la finele lunii iniie 2009 a adoptat o lege controversată contra imigrației clandestine, proiect propus de Silvio Berlusconi, conform căreia este posibilă expulzarea străinilor aflați în situație iregulamentară.¹⁶ Legea privind securitatea și imigrarea prevede pentru imigrarea clandestină o amendă de la 5.000 la 10.000 euro, însoțită de o expulzare imediată. Comisia europeană anunțase că dorește să examineze aceste măsuri pentru a verifica „compatibilitatea“ acestora cu dreptul

16 L'Italie de Berlusconi durcit son arsenal anti-immigration [on-line] <http://www.rtl.be/info/monde/international/254449/l-italie-de-berlusconi-durcit-son-arsenal-anti-immigration> (accesat la 02.02.2018).

comunitar, avertizând că „regulile de expulzare automată pentru toate categoriile de persoane nu sunt acceptabile“.

În Spania, din contra, lupta contra imigrației clandestine nu constituie una din priorități.¹⁷ În principiu, Codul penal permite tragerea la răspundere pentru munca clandestină. Astfel, intrarea sau sejurul iregularitar, munca în lipsa unui permis de lucru, precum și favorizarea situațiilor de clandestinitate sunt sancționate, dar de o manieră mai puțin importantă.

În cazul Spaniei aducem careva informație, care vine să explice situația creată. Spania, care la începutul secolului XX era considerată țară de emigranți,¹⁸ a devenit timp de trei decenii, țară de imigranți cu un număr de 2.873.250 de străini cu reședință autorizată la 31 martie 2006.¹⁹ O primă reglementare în materie a fost întreprinsă în aprilie 1985 cu aprobarea în Parlament a legii organice privind drepturile și libertățile străinilor rezidenți în Spania. Această lege, deși de o natură restrictivă, nu a împiedicat imigrarea ilegală.

Modificări importante și succesive de text au devenit necesare în legătură cu creșterea fluxului de imigrare, dar și a noilor realități. La moment, textele fundamentale sunt: legea organică 4/2000 privind drepturile, libertățile și integrările străinilor în Spania, modificată de mai multe ori și decretul 2393/2004 privind punerea în aplicare din 30 decembrie 2004.²⁰

Prezența străinilor în situație iregularitară, intrați prin intermediul „frontierelor terestre, aeriene și maritime“, au provocat necesitatea revederii unor norme. Legea organică 4/2000, în primele dispoziții tranzitorii, autorizează Guvernul să stabilească prin decret procedura regularizării străinilor stabiliți în Spania până la 1 iunie 1999 și care au depus o cerere pentru permis de ședere sau de muncă sau care au fost titulari de un asemenea permis trei ani precedenți.

Una din ultimele modificări privind regularizarea străinilor, prevăzută prin decretul de punere în aplicare a legii privind străinii, a avut loc în 2005 și avea ca obiectiv regularizarea în domeniul pieței de muncă. Cea mai mare parte de cereri de regularizare parveneau din America Latină, Maroc și tarile orientale. Solicitanții trebuiau să fie posesori de un contract de muncă.

Constatăm, că numărul rezidenților legali proveniți din tarile Africii sub sahariene (113.553, sau 3,9 % din totalul străinilor autorizați) este inferior numărului

17 Francisco Sevilla Perez et Enrique Suarez Robles. L'immigration illégale en Europe : Le cas de l'Espagne [on-line] <http://www.robert-schuman.eu/pdf.qe.php?num=qe-36> (accesat la 02.02.2018).

18 Aceasta este confirmat și de imigranții moldoveni instalați aici, atât autoritățile, cât și populația având o atitudine binevoitoare față de străinii veniți iregularitar, la fel ca și în cazul Italiei, spre deosebire, de exemplu de țările nordice — statele scandinave, Germania, Țările de Jos, Belgia, Danemarca, precum și Austria, Franța etc.

19 Secretariatul de Stat pentru emigrare și imigrare [on-line] www.extranjeros.mtas.es (accesat la 02.02.2018).

20 Francisco Sevilla Perez et Enrique Suarez Robles, op. cit.

de resortisanți din țările Americii Latine (1.037.110, sau 36 % din total), din Europa centrală și orientală (359.840, sau 12,52 %), din Maroc (509.964, sau 17,74 %) și continentul asiatic (185.355, sau 6,45 %).²¹

Constatăm, în egală măsură, că cea mai mare parte a rezidenților legali în Spania provin din proceduri succesive de regularizare.

În raport cu imigrația legală, Secretariatul de Stat pentru imigrare și emigrare a făcut publică starea de angajare a lucrătorilor, până la sosirea lor în Spania, aceștia fiind în număr de 200.000 persoane pe parcursul primului semestru al anului 2006, în sectoarele care întâlnesc deficit de forță de muncă (hotelier, construcție, agricultură). Aceste cifre demonstrează oportunitatea unor măsuri ce favorizează imigrarea legală în detrimentul imigrației ilegale. Cea mai mare parte de salariați angajați provin din America Latină, Europa centrală și orientală, precum și din Maroc.²²

Încheiere

Unificarea politicii comune a Uniunii Europene în materie de azil a pornit de la încheierea unor acorduri internaționale ce reglementau chestiunea în cauză, ceea ce presupune că baza juridică a constituit dreptul internațional, iar odată cu acceptarea de către statele membre a faptului că azilul să devină politica comună, ceea ce prevede că reglementarea se va face în baza directivelor și regulamentelor Uniunii Europene, baza juridică o constituie dreptul Uniunii Europene. Acest fapt este unul semnificativ, dat fiind că spre deosebire de acordurile internaționale la care statele devin parte, dar își rezervă dreptul să implementeze prevederile acestuia la nivel național reieșind din tradițiile sale juridice, în cazul dreptului Uniunii Europene directivele și regulamentele au o aplicabilitate directă, chiar dacă primele oferă statelor dreptul de a alege forma de implementare. Or, aplicarea uniformă a dreptului Uniunii Europene ține de competența Curții Europene de Justiție, jurisdicția căreia diferă de alte jurisdicții internaționale recunoscute.

Totodată, trebuie să atenționăm asupra faptului, că **în ultimul timp se observă o tendință** de a fi fragmentată politica comună în materie de azil, statele motivând aceasta prin necesitatea asigurării securității frontierelor naționale și de combatere migrației ilegale. În contextul acestui trend ce poate aduce mai multe dezavantaje politicii comune în materie de azil, autoritățile europene sunt puse în fața unei dileme — de a asigura funcționarea instituțiilor și a mecanismelor ce reglementează și monitorizează politica în materie de azil în strictă conformitate nu doar cu litera, dar și spiritul directivelor și regulamentelor europene.

²¹ Idem.

²² Datele redau situația creată până la declanșarea crizei economice mondiale, cu care s-au ciocnit și statele europene, inclusiv Spania, în urma căruia a crescut brusc rata șomajului. Evident, că în asemenea condiții Guvernul a fost și este nevoit să revadă cota muncitorilor-migranți acceptați din alte state. Ne-am referit la situația creată până la declanșarea crizei pentru a monitoriza evoluția politicii migraționiste în Spania prin prisma procesului de unificare a acesteia în cadrul UE.

ROLUL ȘI SCOPUL MĂSURILOR PROVIZORII ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Olga BENES, master în drept

THE ROLE AND PURPOSE OF THE PROVISIONAL MEASURES IN THE JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

In accordance with Article 39 of its Rules of Procedure, the European Court of Human Rights may indicate provisional measures for any State party to the European Convention on Human Rights. Provisional measures are urgent measures which, according to the well-established practice of the Court, apply only if there is an imminent risk of irreparable harm. Such measures are taken in connection with the proceedings before the Court, without prejudice to any subsequent decisions regarding the admissibility or basis of the case.

Keywords: *provisional measures, threat of serious or irreparable harm, imminent risk, compulsory force.*

În conformitate cu articolul 39 din Regulamentul său de procedură, Curtea Europeană a Drepturilor Omului poate indica măsuri provizorii oricărui stat parte la Convenția europeană a drepturilor omului. Măsurile provizorii sunt măsuri urgente care, conform practicii bine stabilite a Curții, se aplică numai în cazul în care există un risc iminent de prejudiciu ireparabil. Astfel de măsuri sunt luate în legătură cu procedurile în fața Curții, fără a prejudicia eventualele decizii ulterioare privind admisibilitatea sau fondul cauzei respectiv.

Cuvinte cheie: *măsuri provizorii, amenințare de prejudicii grave sau ireparabile, risc iminent, forța obligatorie.*

Măsurile provizorii reprezintă una din numeroasele categorii juridice care compun ordinea internă a statelor cât și ordinea internațională. Dacă în ordinea juridică internă a statelor măsurile provizorii emană în principiu de la organele jurisdicționale, se pare că în ordinea juridică internațională ele pot rezulta atât de la organe jurisdicționale cât și cu caracter ne jurisdicțional. Cât despre noțiuni, e cazul de a atenționa, că în acest sens sunt folosite diferite expresii ca „măsuri conservatoare“, „măsuri primare“ și „măsuri provizorii“, Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa utilizând expresia „măsuri provizorii“.¹

¹ Regulamentului pentru organizarea și funcționarea Curții Europene a Drepturilor Omului din 01.08.2018. <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/20061296/index.html>

Se cuvine de atenționat că chiar dacă aceste măsuri poartă un caracter provizoriu prin natura lor, ele sunt totuși conservatoare prin finalitatea lor, care pot fi înțelese ca măsuri de urgență care servesc la menținerea unei situații juridice, a drepturilor sau a intereselor amenințate de riscul unui pericol sau care vizează protejarea condițiilor de pace amenințate de acte de agresiune sau de riscul unui război.

Studiul măsurilor provizorii în dreptul internațional este important privitor la regimul lor juridic care implică condițiile și mecanismele lor de elaborare dar și eficiența lor și consecințele eventualei lor inaplicabilități. Examinarea condițiilor de adoptare a măsurilor provizorii pune în discuție problema organului competent cât și a condițiilor referitoare la obiect necesare pentru adoptarea lor.

Competența organelor jurisdicționale de a adopta măsuri provizorii este în principiu stabilită de textele care le creează și reglementează funcționarea lor. De exemplu, articolul 41 paragraful 1 al Statutului Curții Internaționale de Justiție menționează „Curtea va avea dreptul să indice, dacă socotește că împrejurările cer aceasta, ce masuri provizorii trebuie luate pentru conservarea drepturilor fiecărei părți”.²

În dreptul comunitar, recursurile introduse în fața judecătorului comunitar n-au un efect suspensiv, totuși, Tribunalul de primă instanță a Comunităților Europene și Curtea de Justiție a Comunităților Europene pot dispune măsuri provizorii, conform articolului 243 al Tratatului de la Roma care enunță că „în cauzele în care este sesizată, Curtea de Justiție poate prescrie măsurile provizorii necesare”.³

Curtea Europeană a Drepturilor Omului la rândul său poate dispune măsuri provizorii conform articolului 39 al Regulamentului pentru organizarea și funcționarea Curții Europene a Drepturilor Omului:

- „1. Camera, sau, dacă este cazul, președintele Secției sau un judecător de serviciu desemnat în conformitate cu alineatul (4) al prezentului articol, poate, la cererea unei părți sau a oricărei alte persoane interesate sau din oficiu, să indice părților măsurile pe care acestea consideră că ar trebui adoptate în interesul părților sau al bunei desfășurări a procedurilor.
2. În cazul în care se consideră oportun, Comitetul Miniștrilor va fi notificat imediat cu privire la măsura adoptată.
3. Camera sau, dacă este cazul, președintele Secției sau un judecător de serviciu desemnat în conformitate cu alineatul (4) din prezentul articol, poate solicita părților să furnizeze informații cu privire la orice aspect legat de punerea în aplicare a măsurilor provizorii indicate.
4. Președintele Curții poate numi vicepreședinții secțiilor ca judecători de serviciu pentru a decide asupra cererilor de măsuri provizorii”.⁴

2 Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26.06.1945. <https://jurisdictie.wordpress.com/2013/12/02/statutul-curtii-internationale-de-justitie-in-limba-romana/>

3 Tratatul de constituire a Comunității Europene de la Roma din 25 martie 1957. Versiune consolidate 1997. https://www.cvce.eu/content/publication/1998/3/25/5f3eca3c-2d2b-4e02-8bde-294f10af180f/publishable_fr.pdf

4 Regulamentului pentru organizarea și funcționarea Curții Europene a Drepturilor Omului din 01.08.2018. <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/20061296/index.html>

Cu privire la obiectul măsurilor provizorii în dreptul internațional întrebarea este de a ști ce anume aduce la adoptarea/elaborarea măsurilor provizorii. Este necesar de afirmat, că măsurile provizorii trebuie, pentru a-și justifica adoptarea, să rezulte dintr-o constatare clară făcută de organele competente, a unui ansamblu de elemente: urgența păstrării drepturilor sau intereselor implicate, necesitatea protejării fie a probelor, fie a obiectelor contestate pentru a asigura condițiile de desfășurare a investigației, sau procesul curent sau viitor, riscul de vătămare din cauza unei amenințări la adresa păcii sau a actelor de agresiune.

În acest sens, CIJ a indicat că „o măsură provizorie nu se impune decât dacă există:

- o amenințare de prejudicii grave (cauza Congo/Franței, ordonanța din 17 iunie 2003)⁵;
- urgență; și
- amenințarea unor prejudicii ireparabile (cauza Argentine/Uruguay, ordonanța din 13 iulie 2006)⁶.

Chiar dacă prin pronunțarea hotărârii ordonanța cu privire la măsurile provizorii „încetează de a mai produce efecte, părțile au datoria de a se achita de obligațiile lor ce decurg din Convenție“⁷.

Conform articolului 39 al Regulamentului Curții Europene a Drepturilor Omului, Curtea poate indica măsuri provizorii oricărui stat parte la Convenția Europeană a drepturilor Omului, acestea fiind măsuri de urgență aplicabile doar în cazul existenței unui risc iminent de prejudiciu ireparabil. Aceste măsuri sunt dispuse în legătură cu procedurile în fața Curții însă ele nu aduc nici un prejudiciu eventualelor decizii ulterioare ale instanței luate cu privire la admisibilitate sau fondul cauzei.

Încă la conferința la nivel înalt cu privire la viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului din 2011, salutând ameliorările deja aduse practicii măsurilor provizorii și reamintind faptul că Curtea nu este instanță de apel care să examineze probleme cu privire la imigrare nici o a patra instanță, s-a subliniat că examinarea cererilor de măsuri provizorii trebuie să aibă loc în deplină conformitate cu principiul subsidiarității, iar în caz de necesitate statele să inițieze examinarea accelerată a cererilor în care au fost aplicate măsuri provizorii.⁸

În urma conferinței la nivel înalt de la Brighton din 20.04.2012 a fost organizat un grup de lucru GT-GDR-C, cu scopul de a examina chestiunea măsurilor provizorii prevăzute de articolul 39 al Regulamentului Curții Europene a Drepturilor

5 CIJ, Ordonanța în cauza Congo c.Franței din 17.06.2003. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/129/129-20030617-PRE-01-00-FR.pdf>

6 CIJ, Ordonanța în cauza Arentina c.Uruguay din 13. 072006. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/135/135-20060713-ORD-02-00-FR.pdf>

7 CIJ, Cauza Georgia c. Federației Ruse din 01.04.2011. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/140/16397.pdf>

8 Declarația Conferinței la la nivel înalt cu privire la viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului de la Izmir din 26-27 aprilie 2011. https://www.echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_FRA.pdf

Omului, în preocuparea de a diminua numărul măsurilor provizorii și a încuraja statele să pună în aplicare recursuri interne cu adevărat efective astfel încât să se asigure respectarea principului subsidiarității care constituie unul din fundamentele Convenției.⁹

Măsurile provizorii sunt aplicate în practica Curții Europene a Drepturilor Omului într-un număr limitat de domenii cum ar fi: expulzarea sau extrădarea reclamaților implicând un pericol pentru viața lor (art.2 CEDO — dreptul la viață; riscul de expunere la rele tratamente interzise de art.3 CEDO — interzicerea torturii sau a tratamentelor inumane ori degradante). Astfel de măsuri pot fi ordonate și drept excepție ca răspuns la cereri privind procesul echitabil prevăzut de articolul 6 din Convenție și dreptul la respectarea vieții private și de familie (articolul 8 CEDO).

În starea actuală a jurisprudenței Curții, articolul 39 CEDO nu este aplicabil în următoarele cazuri: pentru a preveni demolarea iminentă a proprietății, insolvabilitatea iminentă sau executarea unei obligații de a îndeplini serviciul militar; pentru a obține punerea în libertate a unui reclamant care este în închisoare în așteptarea deciziei Curții cu privire la echitatea procedurilor; pentru a asigura organizarea unui referendum; sau pentru a împiedica dizolvarea unui partid politic.¹⁰

În acest sens, putem nota decizia Curții din 21.12.2007 de neadoptare a măsurilor provizorii în ceea ce privește decizia guvernului francez de a nu organiza un referendum asupra Tratatului de la Lisabona al Uniunii Europene. Curtea a notat că este împrudent să adopte măsuri provizorii în conformitate cu articolul 39 din Regulamentul său de procedură. Cu toate acestea, ca o practică consecventă, acest lucru se întâmplă numai în cazul în care solicitantul se confruntă cu un risc stabilit de vătămare iminentă și ireparabilă. Aceasta implică, de regulă, acuzații de expunere la maltratare, încălcând articolul 3 (interzicerea torturii și tratamentul inuman și degradant) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Cu toate acestea, Curtea nu a acordat niciodată o cerere de măsuri provizorii în circumstanțe cum ar fi refuzul unui guvern de a organiza un referendum care nu se încadrează în limitele obișnuite ale acestei proceduri. Ea a menționat în acest caz: „solicitățile recente, care par a fi parte dintr-o campanie orchestrată, nu au nici o șansă de succes și servesc exclusiv la ocuparea timpului care ar putea fi cheltuit pe chestiuni mai urgente în privința cărora Curtea ar putea fi chemată să emită o măsură provizorie”.¹¹

Cele mai frecvente situații ce se referă la aplicarea articolului 39, sunt cu referință la cazurile de expulzare și extrădare care implică un risc la adresa vieții, sau de tortură

9 Les mesures provisoires devant la Cour Européenne des Droits de l'Homme. Contribution du Groupe européen des INDH préparée par la Commission nationale consultative des droits de l'homme. https://www.cncdh.fr/sites/default/files/contribution_groupe_europeen_cncdh_article_39_-_29_janvier_2013.pdf

10 Măsuri provizorii. Fișă tematică. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Interim_measures_ROM.pdf

11 ECHR. Inappropriate use of interim measures procedure. 21.12.2007. <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%7B%22003-2226998-2371975%22%7D>

ori tratamente inumane ori degradante, temerea de persecuție sau de alte vătămări grave a solicitanților de azil din motive politice, etnice sau religioase.

Măsurile provizorii adoptate în dreptul internațional ridică problema eficacității acestor măsuri cât și a sancționării pentru neîndeplinirea lor. Fiind chemată să se pronunțe pentru prima dată referitor la efectele juridice ale ordonanței din 3 martie 1999 cu privire la măsurile provizorii pronunțate conform articolului 41 al Statutului său în cauza *La Grand*, Curtea Internațională de Justiție statuează asupra caracterului obligatoriu al acestor ordonanțe menționând că „ordonanța din 3 martie 1999 nu era o simplă instrucțiune dar impunea o obligație juridică în sarcina statului deoarece a pretinde că măsurile provizorii indicate conform articolului 41 al Statutului CIJ nu ar fi obligatorii, ar contraveni obiectului și scopului acestei dispoziții”.¹²

În cauza de principiu *Soering c. Regatului Unit*, Curtea EDO a notat că, indicarea măsurilor provizorii: „permite acesteia nu doar de a examina eficace o cerere dar de asemenea de a se asigura de caracterul efectiv al protecției prevăzute de Convenție în raport cu reclamantul, și apoi Comitetului de Miniștri de a supraveghea executarea hotărârii definitive. O atare măsură permite statului respective de a îndeplini obligația de a se conforma hotărârii definitive a Curții, care poartă un caracter constrângător din punct de vedere juridic, conform articolului 46 al Convenției”.¹³

Statuând asupra măsurilor provizorii conform articolului 39 al Regulamentului CtEDO și atenționând asupra obligațiilor statului de a garanta exercitarea efectivă a articolului 34 al CEDO, Marea Cameră a notat în cauza *Mamatkulov și Askarov c. Turciei* că „conform articolului 34 statele se angajează să se abțină de la orice act sau omisiune care ar împiedica exercitarea efectivă a dreptului de recurs al unui reclamant. Nerespectarea măsurilor provizorii de către un stat contractant ar trebuie considerată ca împiedicând Curtea să verifice efectiv plângerea reclamantului și să împiedice exercitarea efectivă a dreptului său și, prin urmare, ca o încălcare a articolului 34 al Convenției”.¹⁴ Așadar, Marea Cameră a stabilit caracterul obligatoriu și de constrângere a măsurilor provizorii după ce în cauza precitată guvernul turc a omis să se conformeze indicațiilor Curții decise conform articolului 39 extrădând reclamantii în Uzbekistan.

În cele mai multe cazuri, Curtea EDO indică măsuri care trebuie luate de guvernul pârât, însă uneori Curtea poate să indice și reclamantilor măsuri conform articolului 39. Astfel, în contextul cauzei *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, la 15 ianuarie 2004, Președintele, în conformitate cu articolul 39 al Regulamentului Curții, a decis să ceară dlui Ivanțoc să înceteze greva foamei. La 24 ianuarie 2004, repre-

12 CIJ, Cauza LaGrand (Germania c.SUA) din 27.06.2001 <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/7737.pdf>.

13 CtEDO, cauza *Soering c.Regatului Unit*, hot. din 07.07.1989. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-62176%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-62176%22]})

14 CtEDO, cauza *Mamatkulov și Askarov c.Turciei*, hot. din 04.02.2005. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-68182%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-68182%22]})

zentantul dlui Ivanțoc a informat Curtea despre faptul că clientul său a încetat greva foamei la 15.01.2004.¹⁵

În acest sens, pentru a evita o condamnare din parte CtEDO în cazuri de violare prezumată a articolului 39 a Regulamentului Curții care reglementează aplicarea măsurilor provizorii, statele au afirmat fie că n-au cunoscut măsura indicată, fie că au invocat lipsa de timp pentru a se conforma, fie dificultăți în procesul transportului la aeroport, lipsa personalului sau că persona competentă nu recepționase mesajul. Și aici putem aduce drept exemplu cauza *Paladi c. Moldovei* în care Marea Cameră a atenționat asupra omisiunilor autorităților naționale de a se conforma măsurilor provizorii, determinată, în primul rând, de aparenta lipsă în legislația și practica națională a prevederilor clare care să ceară unei instanțe judecătorești naționale să examineze urgent o măsură provizorie; și, în al doilea rând, de deficiențele în organizarea activității biroului agentului guvernamental, care au avut ca rezultat omisiunea acestuia de a reacționa prompt la măsura provizorie, constatând că a avut loc o violare a articolului 34 al Convenției în această cauză.¹⁶

Hotărârile *Amirov c. Rusiei și Trabelsi c. Belgiei* confirmă și ele la rândul lor forța obligatorie a măsurilor provizorii pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului și legătura dintre aceste măsuri provizorii și dreptul la un recurs individual. În aceste cazuri, reprezentanții guvernelor au indicat lipsa motivației aplicării articolului 39 în deciziile Curții. Într-adevăr, Curtea nu formulează precis măsura ordonată, ceea ce împiedică atingerea obiectivului său în practică și satisfacerea necesităților specifice ale reclamanților. Regulamentul CEDO precizează totuși că anume statelor le aparține să instituie procedurile pentru a răspunde acestor măsuri eventuale.

Unul din cazurile cele mai recente de măsuri provizorii indicate se referă la Italia în cauza *Sea Watch 3*. La 19 ianuarie 2019, *Sea Watch 3*, ultima navă civilă de salvare care operează în centrul Mediteranei a salvat 47 de persoane dintr-o barcă de cauciuc de pe coasta libiană. Autoritățile italiene au refuzat navei și supraviețuitorilor atribuirea portului sigur datorată. Ulterior siguranța navei și sănătatea persoanelor au continuat să se deterioreze. Astfel, în urma unei plângeri ale supraviețuitorilor și membrilor echipajului navei de salvare *Sea Watch 3*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut o violare a drepturilor și a impus guvernului Italian măsuri provizorii, și anume „să ia toate măsurile necesare cât mai curând posibil, pentru a oferi tuturor reclamanților îngrijirile medicale adecvate, alimente, apă și obiecte de bază necesare. În ceea ce privește cei 15 minori neînsoțiți, guvernul este rugat să le

15 CtEDO, cauza *Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, hot. din 08.07.2004. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22sort%22:%5B%22kdate%20Ascending%22%5D,%22respondent%22:%5B%22MDA%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-112760%22%5D%7D>

16 CtEDO, cauza *Paladi c. Moldovei*, hot. din 10.03.2009. <http://agent.gov.md/wpcontent/uploads/2015/03/PALADI-GC-RO.pdf>

acorde asistența juridică necesară (de exemplu, tutelă legală) și informarea regulată a Curții cu privire la situația reclamanților¹⁷.

În altă cauză recentă din 20.05.2019, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis să indice o măsură provizorie (în cauza *P.H. și alții c. Italiei*, cererea nr. 25838/19) cu privire la trei resortisanți din Bosnia Herțegovina aparținând etniei rome, care au fost expulzați cu copiii lor dintr-o tabără situate în Ponte Ricio. Curtea a solicitat Guvernului Italian să asigure cazare temporară pentru minorii în cauză și pentru părinții lor, fără a-i separa unii de alții.¹⁸

Întrucât Curtea nu acordă măsuri provizorii decât în condiții bine definite (în cazul în care este posibil să se producă încălcări grave și iremediabile ale Convenției Europene a Drepturilor Omului), majoritatea cererilor de măsuri provizorii nu sunt admisibile. În 2018, numărul total de decizii privind cererile de măsuri provizorii (1.540) a scăzut cu 8% față de 2017 (1.683). Curtea a acordat cererea în 143 de cazuri (față de 117 în 2017, o creștere de 22%) și a respins-o în 486 de cazuri (față de 533 în 2017, o scădere de 9%). Celelalte cereri nu au intrat în domeniul de aplicare al articolului 39 din regulament. 59% din cererile admisibile au implicat cazuri de deportare sau de imigrare.¹⁹

Pentru ca procedura instituită la articolul 39 să fie folosită în mod corespunzător și să-și mențină interesul real, este esențial ca statele să-și instituie căi de atac efective. Eficacitatea căilor de atac interne presupune cel mai mult în special caracterul lor suspensiv atunci când este vorba de expulzarea străinilor. Este vorba de respectarea principiului fundamental al subsidiarității, care este unul dintre fundamentele sistemului Convenției, deoarece o cerere de măsuri provizorii poate constitui în unele cazuri singurul remediu cu adevărat eficient împotriva unei decizii de returnare a unei alte țări în anumite circumstanțe. Principiul subsidiarității implică, de asemenea, o executare rapidă a hotărârilor Curții Europene de către statele membre ale Consiliului Europei, pentru a permite punerea efectivă în aplicare a Convenției Europene în dreptul intern și pentru a conduce, în special atunci când hotărârea se referă la căi de atac legale, la o scădere probabilă a cererilor de măsuri provizorii. Cu cât hotărârea Curții va fi executată mai devreme, cu atât mai puțin va fi necesar ca Curtea să solicite măsuri provizorii cu privire la același subiect și în același scop.

17 CtEDO. Comunicat de presă (043) 2019 din 30.01.2019. La CEDH indique une mesure provisoire dans l'affaire du navire SeaWatch 3. <https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#%20>

18 CtEDO. Comunicat de presă (179) 2019 din 20.05.2019. Le gouvernement italien doit fournir un hébergement temporaire à des enfants roms et à leurs parents, expulsés d'un campement. <https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#%20>

19 CEDH. Fihe thématique. Les mesures provisoires. Janvier 2019. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Interim_measures_FRA.pdf

DREPT PUBLIC

PUBLIC LAW

GARANȚIILE CONSTITUȚIONALE ALE INDEPENDENȚEI ȘI RESPONSABILITĂȚII JUDECĂTORILOR ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

Serghei ȚURCAN, doctor în drept, conferențiar universitar

Dorin DULGHIERU, doctorand

THE CONSTITUTIONAL GUARANTEES OF THE INDEPENDENCE AND LIABILITY OF THE JUDGES IN THE JURISPRUDENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The constitutional guaranties of the judge's independence and responsibility as the elements of the constitutional order for the purpose of insurance the protection of the fundamental values of the Republic of Moldova have been analyzed. The most important decisions of the Constitutional Court in this field have been highlighted.

Keywords: judge, justice, independence, responsibility, constitutional guaranties, Constitutional Court.

Sunt analizate garanțiile constituționale de asigurare a independenței și responsabilității judecătorilor ca elemente ale ordinii constituționale în vederea asigurării protejării valorilor fundamentale ale Republicii Moldova. Sunt analizate cele mai relevante hotărâri ale Curții Constituționale în acest domeniu.

Cuvinte cheie: judecător, justiție, independență, responsabilitate, garanții constituționale, Curtea Constituțională.

În determinarea coraportului dintre independența și responsabilitatea judecătorilor ca elemente ale statutului juridic al acestora, vom porni de la anumite axiome constituționale. Omul, reieșind din natura sa socială, este predestinat să trăiască în comunitate. Conviețuirea socială presupune stabilirea și respectarea unor reguli de conduită bazate pe valorile comune ale celor ce formează comunitatea, indiferent dacă este vorba de familie, grup social, stat sau comunitate internațională¹.

Este cert că valorile supreme ale statului se consacră și protejează prin Constituție, acestea constituind *fundamentul juridic al organizării și funcționării statului, determinând conținutul și scopurile acestuia*, fiind „*cartea de identitate a unui stat*”². Astfel,

- 1 A se vedea în acest sens: Țurcan S. Valorile constituționale ale Republicii Moldova în raport cu valorile Uniunii Europene. Materialele conferinței științifice „Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene” cu tema „Știința juridică universitară în contextul procesului de promovare a valorilor general-umane”, Chișinău: ULIM, 2015, p. 25.
- 2 Muraru I., Tănăsescu E. S., Constituția României. Comentariu pe articole. București: C. H. Beck, 2008, p. 3.

Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994³, în art. 1, alin. (3) proclamă că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate. Prin urmare, valorile fundamentale care *constituie punctele de referință pentru sistemului constituțional al Republicii Moldova*, pentru toți agenții antrenați în exercitarea statală a puterii, indiferent la ce ramură a puterii se referă, sunt: statul de drept; democrația; demnitatea omului; drepturile și libertățile omului; libera dezvoltare a personalității umane; dreptatea; pluralismul politic.

În sistemul constituțional de organizare și exercitare a puterii statale autorității judecătorești îi este oferit un loc deosebit de important și semnificativ. În jurisprudența Curții Constituționale s-a stabilit că fiind parte componentă a puterii de stat, puterea judecătorească influențează direct exercitarea drepturilor și libertăților omului, fapt ce impune asigurarea autonomiei și independenței sale, reglementarea constituțională a limitelor și principiilor activității ei⁴.

Misiunea de bază a autorităților judecătorești constă în înlăptuirea justiției, în restabilirea normelor de drept încălcate, reparând orice eventuală disfuncționalitate, eliminând orice abuz și garantând supremația legii.

Realizarea acestei funcții este posibilă numai prin funcționarea *unui sistem judecătoresc profesionist, integru, independent de orice influențe și imixtiuni, obiectiv și imparțial*. În acest context, vom analiza garanțiile constituționale ale asigurării independenței și responsabilității judecătorilor.

1. Asigurarea independenței judecătorilor. De la bun început dorim să remarcăm că *independența judecătorului constituie un element al ordinii constituționale în vederea asigurării protejării valorilor fundamentale ale Republicii Moldova*. În mecanismul statal de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului un factor de primă importanță îl constituie buna funcționare a autorității judecătorești. Protecția judiciară efectivă și completă a valorilor supreme ale statului Republica Moldova se poate realiza doar în condițiile *unei adevărate independențe a autorității judecătorești*, în special *a judecătorului ca exponent al puterii judecătorești*. Acest fapt impune asigurarea autonomiei și independenței autorității judecătorești, or, independența judecătorului este un element esențial al statutului juridic și condiția principală a autonomiei autorității judecătorești. *Independența justiției este o condiție obligatorie pentru existența statului de drept și o garanție fundamentală a unui proces echitabil. Această independență urmează a fi asigurată de către stat*. Corelația dintre principiul independenței justiției și principiul independenței judecătorului

3 Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311496>

4 Hotărârea Curții Constituționale nr. 40 din 07.12.2000 pentru controlul constituționalității art. XV din Legea nr. 934–XIV din 14 aprilie 2000 „Pentru modificarea unor acte legislative”, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 157 din 21.12.2000, § 3.

determină, de fapt, caracterul echitabil și democratic al exercitării justiției într-un stat de drept⁵.

Considerăm relevant de a accentua faptul că *societatea și statul, înaintând față de judecător și față de activitatea sa profesională exigente sporite, sunt obligate să-i asigure garanții corespunzătoare pentru exercitarea activității de înfăptuire a justiției*⁶.

Astfel, independența judecătorului este o premisă a statului de drept și o garanție fundamentală a unei judecăți corecte, ceea ce presupune că *nimeni nu poate interveni în deciziile și modul de gândire al unui judecător, decât prin procedurile judiciare stabilite*. Independența judiciară semnifică responsabilitatea fiecărui judecător pentru a-i permite acestuia să soluționeze un litigiu în mod onest și imparțial, pe baza probelor, *fără presiune sau influență externă și fără teama de intervenție din partea cuiva*⁷.

Subliniem cu titlu de principiu că *buna și eficiența activitate a judecătorilor este posibilă doar în cazul existenței siguranței activității acestora și protecției în fața oricărui pericol și imixtiuni*.

În jurisprudența constantă a Curții Constituționale s-a stabilit că principiul independenței judecătorului comportă două aspecte: *independența funcțională și independența personală*⁸:

Independența personală vizează statutul judecătorului, care trebuie să-i fie asigurat prin lege. În principal, criteriile de apreciere a independenței personale sunt: modul de recrutare a judecătorilor, durata mandatului, inamovibilitatea, fixarea

- 5 A se vedea: Hotărârea Curții Constituționale nr. 35 din 01.12.1997 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi ale Legii bugetului de stat pe anul 1997 nr. 1127–XIII din 21 martie 1997 și Legii cu privire la statutul judecătorului nr. 544–XIII din 20 iulie 1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 084 din 18.12.1997, § 49, § 51; Hotărârea Curții Constituționale nr. 9 din 27.05.2003 pentru controlul constituționalității art. 11, alin. (3) și (4) din Legea nr. 544–XIII din 20 iulie 1995 „Cu privire la statutul judecătorului”, cu modificările și completările ulterioare, și art. 19, alin. (4) din Legea nr. 947–XIII din 19 iulie 1996 „Cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii” în redacția Legii nr. 373–XV din 19 iulie 2001 „Cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 123 din 20.06.2003, § 4; Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 05.09.2013 pentru controlul constituționalității unor prevederi referitoare la imunitatea judecătorului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 276–280 din 29.11.2013, § 45.
- 6 Hotărârea Curții Constituționale nr. 4 din 27.01.2000 privind controlul constituționalității unor prevederi din legile care reglementează asigurarea cu pensii a judecătorilor, procurorilor, anchetatorilor Procuraturii și funcționarilor publici. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 14–16 din 10.02.2000, § 3.
- 7 Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 14.12.2010 pentru controlul constituționalității prevederilor art. 22, alin. (1), lit. b) din Legea nr. 544–XIII din 20 iulie 1995 „Cu privire la statutul judecătorului” în redacția Legii nr. 247–XVI din 21 iulie 2006 „Pentru modificarea și completarea unor acte legislative”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 254–256 din 24.12.2010, § 5.
- 8 Hotărârea Curții Constituționale nr. 25 din 06.11.2014 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 146 din 17 iulie 2014 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (salarizarea funcționarilor publici din cadrul instanțelor judecătorești și a judecătorilor). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 345–351 din 21.11.2014, §§ 87–89.

salariului judecătorilor prin lege, libertatea de expresie a judecătorilor și dreptul de a forma organizații profesionale, menite să apere interesele lor profesionale, incompatibilitățile, interdicțiile, pregătirea continuă, răspunderea judecătorilor;

Independența funcțională presupune, pe de o parte, ca judecătorii să nu fie influențați în activitatea de îndeplinire a justiției de către executiv, legislativ sau chiar justițiabili, iar, pe de altă parte, ca instanțele judecătorești să nu fie supuse ingerințelor din partea autorităților publice.

Principiul independenței judecătorilor presupune că judecătorii trebuie să ia decizii în deplină libertate și să acționeze fără restricții și fără a fi obiectul unor influențe, presiuni, amenințări sau intervenții nelegale, directe sau indirecte, indiferent din partea cărei persoane vin și sub ce motiv. Judecătorul, în calitate de deținător al autorității judecătorești, trebuie să-și poată exercita funcția sa în deplină independență, în raport cu toate constrângerile, forțele de natură socială, economică și politică⁹.

În acest context, reieșind din amplificarea presiunilor exercitate asupra judecătorilor privind conținutul hotărârilor judecătorești adoptate, remarcăm prevederile Recomandării CE(2010)12, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17.11.2010, cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile, care stipulează că: „Legea trebuie să prevadă sancțiuni împotriva persoanelor care încearcă să influențeze judecătorii într-un mod nepotrivit. **Deciziile judecătorilor nu pot face obiectul vreunei reanalizări, în afara procedurilor de atac sau de redeschidere a cauzei, așa cum sunt ele prevăzute de lege. Nu ar trebui să existe vreun alt mod în care judecătorii să fie obligați să își justifice hotărârile. Dacă comentează deciziile judecătorești, executivul și legislativul trebuie să evite criticile care ar submina independența puterii judecătorești sau ar slăbi încrederea publicului în justiție.** De asemenea, acestea ar trebui să evite acțiuni ce pot pune sub semnul întrebării intenția lor de a respecta deciziile judecătorilor, altele decât cele prin care își manifestă intenția lor de a formula o cale de atac¹⁰.”

Astfel, judecătorii trebuie să *beneficieze de libertate neîngrădită de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor*¹¹.

9 Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 05.09.2013, § 54.

10 Recomandarea CE(2010)12, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17.11.2010, cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile. old.csm1909.ro/csm/linkuri/30_11_2010__36324_ro.doc, pp. 14–18.

11 Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 din 07.06.2011 pentru controlul constituționalității prevederii art. 22, alin. (1), lit. p) din Legea nr.544–XIII din 20 iulie 1995 „Cu privire la statutul judecătorului” în redacția Legii nr. 152 din 8 iulie 2010 „Pentru modificarea și completarea unor acte legislative”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 102 din 18.06.2011, § 7; Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 05.09.2013 § 52; Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125, lit. b) din Codul penal, a articolelor 7, alin. (7), 39, pct. 5), 313, alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2, lit. d) și 16, lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 355–359 din 14.10.2016, § 113.

Chiar și anularea sau modificarea hotărârii judecătorești nu constituie un *temei determinant* pentru sancționarea judecătorului. Pentru angajarea răspunderii judecătorului *nu este suficientă existența unei erori judiciare cauzatoare de prejudiciu drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*. Aceasta devine imputabilă judecătorului drept consecință a exercitării atribuțiilor cu *rea-credință sau neglijență gravă*¹².

Or, în jurisprudența sa constantă Curtea Constituțională a subliniat că *independența judecătorilor nu este un scop în sine, dar este o garanție împotriva presiunilor exterioare în luarea deciziilor, fiind justificată de necesitatea de a permite judecătorilor să-și îndeplinească cu bună credință rolul lor de gardieni ai drepturilor și libertăților omului*¹³.

Prin urmare, independența judecătorului constituie un factor determinant în realizarea accesului liber la justiție — drept fundamental garantat de articolul 20 din Constituție, or, esența independenței judecătorului rezidă în autonomia acestuia la adoptarea deciziilor judecătorești. Aceasta presupune că judecătorul urmează să fie ocrotit și să-i fie garantat că la judecarea cauzelor, atribuție conferită de Constituție, el nu va fi supus persecuțiilor și nu va putea fi antrenată răspunderea juridică pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluarea probelor, cu excepția „cazurilor de rea-credință”¹⁴.

Având în vedere faptul că singurii care exercită puterea judecătorească sunt judecătorii, Curtea Constituțională a reținut în jurisprudența sa *că principiul independenței judecătorilor reprezintă pilonul de bază al menținerii acestei puteri ca una cu drepturi depline în arhitectura statală*. Din aceste considerente, principiul independenței judecătorilor reprezintă nu numai baza constituțională, ci și măsura de control al respectării drepturilor și competențelor puterii judecătorești în vederea menținerii unui echilibru între autoritățile publice antrenate în exercitarea diferitor funcții ale puterii de stat¹⁵.

Prin urmare, *este strict necesar de a consolida prin eforturile comune ale tuturor (autorităților publice din toate ramurile puterii de stat, justițiabililor, organizațiilor neguvernamentale în domeniu etc.) asigurarea ocrotirii drepturilor și libertăților magistraților, a onoarei și demnității lor, acționând prompt împotriva oricăror acțiuni care ar putea afecta independența, imparțialitatea și credibilitatea acestora*.

2. Asigurarea responsabilității profesionale a judecătorilor. Este prețios să subliniem faptul că principiul constituțional al independenței judecătorilor implică în mod necesar și *principiul responsabilității*. Independența judecătorului *nu constituie și nu poate fi interpretată ca o putere discreționară a acestuia sau o piedică în calea*

12 Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 din 07.06.2011, § 7; Hotărârea Curții Constituționale nr. 23 din 25.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 27 din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (acțiunea în regres). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 361–367 din 21.10.2016, § 88.

13 Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 05.09.2013, § 53.

14 Ibidem, § 58, 59.

15 A se vedea: Hotărârea Curții Constituționale nr. 25 din 06.11.2014, § 86.

angajării răspunderii sale penale, contravenționale sau disciplinare în condițiile legii. Independența judecătorului nu exclude angajarea responsabilității acestuia, ea fiind realizată sub rezerva unei prudențe determinate de necesitatea garantării libertății depline a judecătorului contra tuturor presiunilor induse¹⁶.

În acest context accentuăm că valorile constituționale ale Republicii Moldova consacrate în articolul 1, alin. (3) din Legea Fundamentală, care, după cum am menționat, constituie cartea de identitate a statului, *presupun*, în mod implicit, și *responsabilitatea celor care dețin funcții publice și care activează pentru realizarea interesului public*. Încrederea cetățenilor în corectitudinea persoanelor cu funcții publice și în instituții în general constituie fundamentul democratic al funcționării acestora, or, *încrederea în instituțiile statului este parte a „capitalului social”*. Deși are un grad mare de relativitate, încrederea în unele instituții este decisiv influențată de către reprezentanții acestora, teza respectivă fiind perfect valabilă și în ceea ce privește judecătoria. ***Buna reputație a judecătorului constituie o condiție a încrederii publice în justiție și eficiența acesteia, fără de care nu poate fi concepută calitatea justiției și deplina aplicare a dispozițiilor constituționale și legale care reglementează înfăptuirea sa.*** Astfel, în conformitate cu principiul fundamental al statului de drept, persoanele aflate în funcții publice trebuie să demonstreze că îndeplinesc standardele ridicate în materie de integritate¹⁷.

În acest context, subliniem că ***responsabilitatea judecătorului reiese expres din prevederile articolului 56 din Constituție***, care stipulează că: „Cetățenii cărora le sunt încredințate funcții publice răspund de îndeplinirea cu credință a obligațiilor ce le revin și, în cazurile prevăzute de lege, depun jurământul cerut de ea”¹⁸.

Oricare ar fi aspectele în care poate fi abordată, independența judecătorului nu este reglementată ca un scop în sine și, cu atât mai puțin, ca un privilegiu al acestuia, ci, servind înfăptuirii justiției, reprezintă o garanție oferită cetățenilor, care trebuie să aibă certitudinea că judecătorii sînt independenți și se supun numai legii. Judecătorii trebuie să dețină puterea de a-și exercita responsabilitățile judiciare, avînd obligația de a asigura aplicarea corectă a legii și instrumentarea cauzelor în mod echitabil, eficient și în termen rezonabil. ***Reprezentînd o garanție constituțională, independența judecătorului nu poate fi interpretată ca fiind de natură să determine lipsa responsabilității judecătorului***¹⁹.

16 A se vedea: Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 05.09.2013, § 61, § 89.

17 A se vedea: Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 16.04.2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind testarea integrității profesionale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 115–123 din 15.05.2015, § 42, § 43, § 46, § 48, § 49; ; Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 05.09.2013, § 76.

18 Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, art. 56, alin. (2).

19 Hotărârea Curții Constituționale nr. 9 din 28.06.2012 pentru controlul constituționalității sintagmei „orice membru” din alineatul (1) articolul 10 al Legii nr.950–XIII din 19 iulie 1996 „Cu privire la colegiul disciplinar și la răspunderea disciplinară a judecătorilor”, cu modificările și completările ulterioare, în partea în care Procurorul General, membru de drept al Consiliului Superior al Magistraturii, i se atribuie dreptul de a intenta proceduri disciplinare în privința judecătorilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 149–154 din 20.07.2012.

Astfel, independența externă a judecătorilor nu este o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul personal al acestora, ci în interesul statului de drept și al persoanelor care solicită și așteaptă o justiție imparțială. Independența judecătorilor trebuie să fie considerată ca o garanție a libertății, a respectării drepturilor omului și a aplicării imparțiale a legii²⁰.

În același timp, **este vital necesară** sancționarea și eliberarea din sistem a judecătorilor care cu adevărat nu corespund standardelor profesionale — *a persoanelor care percep deținerea demnității de judecător ca pe un bun, ca pe propria proprietate, utilizând-o doar în scopuri personale*, or, **statutul constituțional al judecătorului nu constituie privilegiul lui personal, ci un bun al întregii societăți**, fiind chemat să asigure protecția eficientă a drepturilor fiecărui membru al societății²¹.

Am remarcat că într-o societate democratică judecătorul *nu poate fi la adăpostul unei imunități absolute*, dar în același timp angajarea responsabilității acestuia trebuie făcută sub rezerva unei prudențe determinate de necesitatea garantării independenței și libertății judecătorului contra tuturor presiunilor. Astfel, în ceea ce privește *răspunderea penală a judecătorului*, Curtea Constituțională a subliniat că, reieșind din normele procesuale penale, pornirea unei cauze penale în conformitate cu legislația în vigoare, când rezultă o bănuială rezonabilă că a fost săvârșită o infracțiune și nu există vreuna din circumstanțele care exclud urmărirea penală și infracțiunea a fost săvârșită de către un judecător, *răspunderea penală pentru infracțiunea săvârșită nu este un act de intervenție în activitatea și independența judecătorilor, ci un proces legal de tragere la răspundere pentru ilegalitatea comisă*²².

În vederea asigurării responsabilității profesionale a judecătorului, pot fi utilizate efectiv și în complex toate mijloacele legale în determinarea persoanelor care nu corespund criteriului de integritate, cum ar fi: pe de o parte, prin activitatea organelor specializate ale Consiliului Superior al Magistraturii (Inspekția Judiciară, Colegiul Disciplinar, Colegiul de Evaluare a Performanțelor Judecătorilor), iar pe de altă parte, prin Autoritatea Națională de Integritate, a cărei misiune constă în asigurarea integrității în exercitarea funcției de demnitate publică și prevenirea corupției prin realizarea controlului averii și al intereselor personale și privind respectarea regimului juridic al conflictelor de interese.

Considerăm că realizarea acestor activități pot contribui cu siguranță la **consolidarea și fortificarea unui sistem judecătoresc eficient, independent și credibil și, drept consecință, la eficientizarea protecției drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale justițiabililor și la sporirea încrederii societății în actul de justiție**.

20 Hotărârea Curții Constituționale nr. 29 din 23.09.2013 pentru controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 3 din 15 februarie 2013 referitoare la comisia de anchetă în cazul „Pădurea Domnească” (competența comisiilor parlamentare de anchetă). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 249–255 din 22.08.2014, § 82.

21 Hotărârea Curții Constituționale nr. 25 din 06.11.2014, § 83.

22 A se vedea: Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 14.12.2010, § 6; Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 05.09.2013, § 75.

DREPT PRIVAT

PRIVATE LAW

FOLOSINȚA SPECIALĂ A APEI ȘI PROTECȚIA CURSURILOR DE APE TRANSFRONTALIERE

Lilea MĂRGINEANU, doctor în drept, conferențiar universitar

Elena MĂRGINEANU, doctorandă

SPECIAL USE OF WATER AND PROTECTION OF CROSS-BORDER WATER COURSES

The objective of this article is to highlight the problem of the use of natural resources and to address the question of the similarity of national interests in the context of a cross-border consensus in the field of the environment. On the one hand, the states develop their national policies and allow certain activities to be carried out on their territory. From another perspective, the use of natural resources that may have repercussions on the environment of another state, must be subject to a special regime. Thus, the conflicts between international recommendations and local policies may jeopardize the alignment of ecological interests.

Keywords: *natural resources, international environmental law, Cross-Border waters*

Obiectivul acestui articol este de a evidenția problematica folosinții resurselor naturale și de a adresa întrebarea similitudinii intereselor naționale în contextul unui consensus transfrontalier în domeniul mediului. Pe de o parte, statele își dezvoltă politicile naționale și permit desfășurarea anumitor activități pe teritoriul acestora. Dintr-o altă perspectivă, folosința resurselor naturale ce poate avea repercursiuni asupra mediului unui alt stat, trebuie supusă unui regim special. Astfel, conflictul între recomandările internaționale și politicile locale pot periclita alinierea intereselor ecologice.

Cuvinte-cheie: *resurse naturale, dreptul internațional al mediului, ape transfrontaliere*

Hrana, apa, aerul, adăpostul etc. toate acestea reprezintă într-un fel sau altul, produsele naturii pe care omul le consumă sau le modifică forma și proprietățile în vederea unei utilizări mai comode pentru a-și satisface necesitățile de bază. Însă, prin nerespectarea cerințelor adaptării reciproce la condițiile ce stau la baza ordinii și dinamicii ecosferei și prin exploatarea (nu doar utilizarea sau *folosința*) ecosferei pentru a spori bogățiile materiale ale societății, se secătuesc rapid resursele acesteia și se provoacă grave dezechilibre funcționale în interiorul acesteia. Însă nu acțiunile individului izolat cauzează aceste modificări (de substanță asupra mediului), ci colectivele umane structurate în anumite tipuri de organizare socio-economică, iar factorii desemnați ca răspunzători pentru provocarea și agravarea turbulențelor ecologice sunt — *activitatea economică, progresul tehnologic și creșterea demografică*. Așadar, criza de mediu nu este o problemă strict ecologică, ci și una cu un pronunțat caracter social.

În ultimii 50 de ani, oamenii au schimbat ecosistemele mult mai rapid și extensiv decât în orice altă perioadă comparativă din istoria umanității, în mare parte pentru a răspunde la cerințele exponențiale de mâncare, apă, textile și combustibil. Aceasta a rezultat într-o pierdere substanțială și ireversibilă a diversității vieții pe pământ.¹

Poluarea mediului are loc prin mai multe forme, dar în articolul curent se vor analiza doar daunele asupra resurselor acvatice. Motiv pentru o astfel de abordare este comonalitatea caracterului mobil al acestui tip de resurse naturale. De asemenea, în legislație se prevede folosința specială a acesteia pentru care impactul asupra mediului este unul vizibil, modalitate de utilizare al căreia contrastează cu consecințele folosirii generale ale apei.

Apa este una dintre cele mai prețioase resurse naturale, vitale pentru supraviețuirea omului și pentru menținerea oricărei forme de activitate socio-economic. Conform legislației naționale, aceasta reprezintă o resursă naturală regenerabilă, vulnerabilă și limitată, un element indispensabil pentru viață și societate, un factor determinant în menținerea echilibrului ecologic, o materie primă pentru activități productive, o sursă de energie și o cale de transport, un patrimoniu natural (și nici de cum un produs comercial), care trebuie protejat, tratat și apărat ca atare, făcând parte din domeniul public al statului, iar orice persoană fizică sau persoană juridică are dreptul la folosința apei. Legea stabilește condițiile în care este permisă construcția și folosința corpurilor artificiale de apă de pe terenul asupra căruia are drept de proprietate o persoană fizică, întrucât terenul de sub apa unui iaz poate face parte și din domeniul privat nu doar public².

Monitorizarea și evidența sistematică a stării apelor de suprafață³, a apelor subterane și a zonelor protejate se efectuează de către organul central al administrației publice în domeniul mediului, prin intermediul instituțiilor subordonate, în modul stabilit printr-un regulament aprobat de Guvern⁴. Legea prevede că folosința apei se divizează în două categorii: folosința generală a apei și folosința specială a apei.

Folosința generală a apei (potabile) pentru consum intern și asigurarea calității acesteia, are prioritate⁵ și sunt menționate în toate politicile naționale tangetiale componente mediului⁶. Folosința specială necesită acord de mediu.

1 Millenium Ecosystem Assesment, Ecosystems and Human Well-Being; Synthesis 1 (2005).

2 Legea nr. 272 din 23.12.2011 apelor, <http://lex.justice.md/md/342978/>

3 Hot. Guv. Nr. 923 din 20.11.2013 pentru aprobarea Regulamentului privind monitorizarea și evidența sistemică a stării apelor de suprafață și a apelor subterane, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=350467>

4 Hot. Guv. Nr. 931 din 20.11.2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la cerințele de calitate a apelor subterane, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=350466>

5 Lege nr. 272 din 10.02.1999 cu privire la apa potabilă, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311640>

6 Lege nr. 239 din 13.10.2016 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regional pentru anii 2016-2020, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=368696>

La 13 iulie 2016 cabinetul de miniștri al Ucrainei a aprobat programul de dezvoltare hidroenergetică până în anul 2026 unde este prevăzută construirea a 6 hidrocentrale pe cursul superior al râului Nistru⁷. Această mișcare strategică a vecinilor din est, are impact negativ asupra fluxului de apă și a calității acesteia pe întregul curs al râului Nistru, iar în contextul în care Nistru asigură conform estimărilor⁸ apă potabilă pentru 8 milioane de locuitori, acest impact este unul dezastruos. Pentru Republica Moldova aceste consecințe sunt în special dramatice deoarece Nistru reprezintă sursa principală de aprovizionare cu apă, degradarea ecosistemelor din bazin nefiind argumentate economic în pofida oricăror tentative de a redirecționa atenția către identificarea resurselor alternative de apă⁹.

Precum a fost menționat, prioritate la folosința apei o are satisfacerea necesității populației în apă potabilă și în apă pentru necesități casnice, asigurarea debitelor salubre având prioritate față de folosința apei în alte scopuri¹⁰. Însă, construcția unor obiective (6 hidrocentrale) pe teritoriul altui stat (Ucraina), cu susținerea autorităților în vederea folosinții speciale a apelor unui râu comun cu alte state, afectează ordinea dinamică a consumului de apă pe teritoriul Republicii Moldova și poate avea repercursiuni care să forțeze ajustarea regimului juridic chiar și pentru categoria de folosință generală a apei.

Aprobarea construcției a câtorva hidrocentrale pe un râu al cărui debit este deja scăzut¹¹, denotă nerespectarea cerințelor de fezabilitate și evaluarea prealabilă a impactului asupra mediului convenită internațional prin Convenția Espoo, intrată în forță în 1997 și completată cu protocolul SEA (Kiev, 2010) prin care părțile sunt obligate să evalueze consecințele internaționale de mediu al planurilor, programelor și drafturilor oficiale¹². Merită a fi reamintit că mai multe acorduri internaționale sunt neglijate în acest context, precum:

- Protocolul privind Apa și Sănătatea la Convenția CEE ONU privind protecția și utilizarea cursurilor de apă transfrontaliere și a lacurilor internaționale¹³
- Directiva Cadru UE privind apa, inclusiv: 1998/83/EC privind calitatea apelor destinate consumului uman,

7 Cabinet of Ministers of Ukraine, Order nr. 552 on approval of the Program of hydropower development for the period till 2026, http://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/program_of_hydropower_development_in_ua_till_2026.pdf

8 Estimările sunt aduse de către Dnul Alecu Reniță, președintele Mișcării Ecologice din Republica Moldova

9 Ion Efros (2018) Institutul de Politici Publice Moldova, Why the Ukrainian hydropower infrastructure on Dniester will destroy Moldova and how to prevent such disaster?, https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/analytical-report_impact-of-hydro-infrastructure-dniester_en_0.pdf

10 Legea nr. 272 din 23.12.2011 apelor, <http://lex.justice.md/md/342978/>

11 Raportul privind „sănătatea copiilor și mediul înconjurător în Republica Moldova”, Chișinău, 2010.

12 UNECE official webpage https://www.unece.org/env/eia/sea_protocol.html

13 Convenția CEE ONU, Ministerul Afacerilor Externe, convenție nr. 1992 din 17.03.1992, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=356847>

— Acordul privind Protecția și Utilizarea Cursurilor de Apă Transfrontaliere și a Lacurilor Internaționale, Roma 2012.¹⁴

O dată cu ratificarea acestor acorduri, părțile semnatare își asumă obligațiunea pentru implementarea prevederilor la nivel național, regional¹⁵ și local însă realizarea de politici și programe naționale trebuie să corespundă scopului comun formulat și acceptat de toate părțile participante, de a gestiona resursele de apă și ecosistemele acvatice prioritar altor forme de activitate.

Modalitatea legală de a soluționa diplomatic conflictul ecologic din regiune, necesită o analiză suplimentară și inevitabil o antrenare masivă a societății civile prin acțiunile și ponderea poziției sale în fața autorităților internaționale.

Rezumat:

Folosința generală a apei se realizează fără autorizație de mediu, iar consumul de apă potabilă (congruentă folosinții generale) este prioritară altor forme de utilizare a acestor resurse naturale. În acest sens, folosința specială a apei în Republica Moldova este strict reglementată de lege și monitorizată de către autoritățile de resort, pentru a facilita gestionarea corespunzătoare a riscului de secetă sau inundații. Situația rezervelor acvatice precum și capacitățile autorităților naționale sunt afectate în contextul în care un stat vecin exploatează resursele comune de apă (sau aprobă un asemenea plan).

Exemplul din articolul curent prezintă un context transfrontalier de utilizare a apei unde, ambele părți au convenit la același scop internațional de protecție a ecosistemelor râului marginal, respectă liniile de politici naționale și de satisfacere a propriilor interese — și totuși, sunt în totală opoziție asupra modului cum este oficial programată folosința acesteia.

14 Acord între cabinetul de miniștri al Ucrainei și Guvernul Republicii Moldova privind colaborarea în domeniul protecției și dezvoltării durabile a bazinului râului Nistru, 2012, https://www.eco-tiras.org/docs/ACOR_NISTRU_MD_final-UA%20final.pdf

15 SE Biotica, ghid privind legislația în domeniul managementului resurselor de apă și protecției mediului înconjurător, Chișinău 2014, <http://www.biotica-moldova.org/library/Ghid-asamblat.pdf>

ȘTIINȚE PENALE

CRIMINAL SCIENCES

UNELE ASPECTE ALE LATURII OBIECTIVE A INFRAȚIUNII CU CARACTER TERORIST

Xenofon ULIANOVSKI, doctor habilitat, profesor universitar

Vitalie SÎLI, doctor în drept, conferențiar universitar, USPEE „Constantin Stere”

CERTAIN ASPECTS OF THE OBJECTIVE SIDE OF THE TERRORIST INFRINGEMENT

The notion of a „terrorist offense“ is relatively new for the national criminal law, being included in the Criminal Code of the Republic of Moldova by completing it with art. 13411. This article contains an exact enumeration of offenses which are attributed by the legislator to this category, specifying 17 elements of crime among them.

According to the objective side, the terrorist offenses are distinguished by a complex character and the diversity of the forms of manifestation. Also, these crimes are distinguished by increased social danger, the possibility of prejudicing a wide range of social values, and by creating a specific state in society.

For this reason, we consider well-reasoned the attention given by the national legislator to the respective group of crimes and its singling out in a particular category of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Moldova.

Key words: *terrorist offense, objective side, terrorist activity, terrorist act, signs of the objective side, prejudicial act, action, inaction, consequences of the offense.*

Noțiunea de „infrațiune cu caracter terorist“, pentru legislația penală națională, este relativ nouă, fiind inclusă în Codul penal al Republicii Moldova prin completarea acestuia cu art. 13411. Articolul respectiv conține enumerarea expresă a infrațiunilor care sunt atribuite de legiuitor la acest grup de fapte penale, în acest sens fiind specificate 17 componente de infrațiune. Conform laturii obiective infrațiunile cu caracter terorist se deosebesc prin caracter complex și diversitatea formelor de manifestare. De asemenea, crimele respective se disting prin pericol social sporit, posibilitatea prejudicierii unui spectru larg de valori sociale, precum și prin crearea unei stări specifice în societate.

Din acest motiv, considerăm argumentată atenția acordată de către legiuitorul național grupului respectiv de infrațiuni și evidențierea acestuia într-o categorie aparte de infrațiuni prevăzute în Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *infrațiune cu caracter terorist, latura obiectivă, activitate teroristă, act terorist, semnele laturii obiective, faptă prejudiciabilă, acțiune, inacțiune, consecințele infrațiunii.*

Componenta de infrațiune înglobează totalitatea semnelor care caracterizează fapta prejudiciabilă ca infrațiune. Prin latura obiectivă a infrațiunii, la rândul său, se înțelege totalitatea condițiilor cerute de norma de incriminare privitoare la

actul de conduită pentru existența infracțiunii¹. Deci, latura obiectivă reprezintă totalitatea acelor semne care caracterizează fapta prejudiciabilă ca infracțiune doar sub aspect exteriorizat, fiind manifestarea în exterior a infracțiunii, exprimată în comportamentul persoanei vinovate, și anume în cauzarea daunelor sau amenințarea cu cauzarea daunelor obiectelor ocrotite de legea penală în anumite condiții, într-un anumit loc și în timpul prescris².

Activitatea criminală, în totalitatea formelor de manifestare, este exteriorizată nemijlocit prin fapta prejudiciabilă care atentează direct asupra valorilor și relațiilor sociale ocrotite de legea penală. În esență, fapta (acțiunea, inacțiunea) prejudiciabilă reprezintă unul din semnele laturii obiective a componenței de infracțiune și poate consta atât în comportamentul activ al subiectului, cât și în cel pasiv. Deci, specificul laturii obiective constă în faptul că aceasta poate fi percepută prin schimbările produse în realitatea obiectivă sau prin pericolul creat pentru valorile și/sau relațiile sociale.

În general, infracțiunea ca fenomen social, în realitate, întotdeauna se manifestă în activitatea exterioară a omului³, în comportamentul lui⁴.

Latura obiectivă a infracțiunii fiind partea exterioară a atentatului social-periculos asupra obiectului ocrotit de legea penală, este un act volitiv comis în realitatea obiectivă și exprimat prin cauzarea daunelor obiectului indicat sau crearea pericolului de cauzare a unor daune acestuia⁵.

În același sens, A. Mariș, menționează următoarele: „Latura obiectivă a infracțiunii se realizează prin manifestarea exterioară a omului — acțiune sau inacțiune — care atinge, lezează valorile (obiectul juridic) ocrotite de legea penală, atingere care poate consta într-o anumită schimbare în realitatea obiectivă, denumită urmare infracțională”⁶. În mod similar se pronunță și unii doctrinari din România⁷.

A. Ungureanu, la rândul său, susține că prin latura obiectivă a infracțiunii se înțelege fapta manifestată sub forma unei acțiuni sau inacțiuni, împreună cu urmările ce le produce, adică atingerea adusă valorilor sociale apărute de legea penală⁸.

1 Dima T. Drept penal. Partea generală. Vol. I. București: Lumina Lex, 2001, p. 190.

2 Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 3. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.)

3 Boroi A. Drept penal. Partea generală. Ediția a III-a. București: All Beck, 2001, p. 114.

4 Florea C.N., Carpov T.I. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 18. — 49 p.

5 Российское уголовное право. Общая часть. Учебник / под ред. Кудрявцева В.Н., Наумова А.В. издание второе, переработанное и дополненное. Москва: Спарк, 2000. с.102.

6 Mariș A. Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii. Chișinău: S.n. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 117; Mariș A. Calificarea infracțiunii (aspecte teoretico-normative și practice ale încadrării juridico-penale ale infracțiunii). Manual. Chișinău: CE USEM, 2015, p. 78. — 420 p.

7 Basarab M. Drept penal. Partea generală, vol. I. București: Lumina Lex, 1997, p.194.

8 Ungureanu A. Drept penal român. Partea generală. București: Lumina Lex, 1995, p. 78.

În conținutul oricărei infracțiuni, latura obiectivă apare prin descrierea trăsăturilor ce o caracterizează și o deosebesc de alte infracțiuni.

Așadar, prin latura obiectivă a infracțiunii se subînțelege activitatea unei persoane fizice care lezează sau pune în pericol anumite relații sociale protejate de normele dreptului penal. Cu alte cuvinte, activitatea desfășurată de persoana infractorului este manifestarea externă a intențiilor negative, cu aplicarea efortului fizic ce produce modificări în lumea exterioară⁹. Remarcăm că această definiție nu este întru totul aplicabilă infracțiunilor cu caracter terorist, deoarece nu cuprinde cazurile în care infractorii creează starea de pericol sau lansează amenințarea cu comiterea unei infracțiuni cu caracter terorist.

Studiul laturii obiective a infracțiunii permite formularea concluziei că aceasta constă din fapta social-periculoasă și ilegală, care este săvârșită într-un anumit interval de timp, într-un loc concret, aplicându-se metode prestabilite, iar într-un șir de cazuri, cu utilizarea anumitor unelte sau mijloace, într-o anumită împrejurare care se creează în realitatea obiectivă în momentul săvârșirii infracțiunii. Latura obiectivă mai include consecințele social-periculoase care au survenit sau puteau surveni în rezultatul săvârșirii faptei¹⁰. După cum menționează V.N. Kudreavțev, viitoarea latură obiectivă a infracțiunii în forma ideală se formează în conștiința persoanei și apoi într-o anumită măsură este tradusă în realitate. Alegerea de către infractor a obiectului atentatului, timpului, locului săvârșirii infracțiunii și a mijloacelor de atingere a scopului criminal determină latura obiectivă a comportamentului său. Latura obiectivă presupune realizarea practică a intențiilor criminale ale subiectului. Deosebit de clar acest fapt se observă în acele infracțiuni intenționate care sunt săvârșite în baza unui plan elaborat din timp¹¹. În categoria respectivă se înscriu și infracțiunile cu caracter terorist.

Latura obiectivă a infracțiunii întotdeauna cuprinde semnele care sunt proprii doar infracțiunii concrete. Totuși, infracțiunile aparte pot avea trăsături comune, inerente unei anumite componente de infracțiune. Din acest punct de vedere caracteristica laturii obiective a componentei de infracțiune este mai îngustă decât caracteristica laturii obiective a unei infracțiuni concrete. Astfel, noțiunea de latură obiectivă în dependență de context poate semnifica: 1. o abstractizare științifică care caracterizează latura externă a comportamentului uman, perceput ca infracțiune. În acest caz ar fi corectă utilizarea noțiunii „latura obiectivă a componentei de infracțiune”; 2. o construcție legislativă care descrie trăsăturile obiective ale componentei concrete de infracțiune, prevăzută de un anumit articol din CP. Acestei situații îi corespunde, spre exemplu, noțiunea „latura obiectivă a componentei diversiunii”; 3. latura externă

9 Nistoreanu Gh., Boroii A. Drept penal. Partea generală. — București: All Back, 2000. — p.102.

10 Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Издание второе, переработанное и дополненное / под ред. Здравомыслов Б.В. Москва: Юристы, 2000. с. 122.

11 Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. Москва: Госюриздат, 1960. с.14, citat de Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, Москва: «Юридический Центр Пресс», 2002, с.241-242.

a infracțiunii comise de subiect. În acest caz este corect a utiliza noțiunea „latura obiectivă a infracțiunii”¹².

Examinarea infracțiunii întotdeauna începe cu studierea laturii obiective a faptei, cu ceea ce a fost săvârșit în realitate. Stabilind schimbările survenite în lumea reală, ca rezultat al faptei comise de persoană și determinând că ele constituie semne distinctive ale componenței de infracțiune, poate fi caracterizată latura ei obiectivă, poate fi determinată atitudinea psihică a persoanei față de acțiunile sau inacțiunile sale, precum și față de schimbările survenite în urma lor¹³.

Latura obiectivă a oricărei infracțiuni, indiferent de faptul care semne sunt formulate în componență, constă din: faptă (acțiune sau inacțiune), consecințele criminale, legătura causală între faptă și consecințele criminale, timpul, locul, metoda, mijloacele, împrejurările săvârșirii infracțiunii. Lista semnelor laturii obiective este unanim recunoscută în literatura de specialitate. Divizarea lor în semne obligatorii și facultative este posibilă doar cu referire la componența infracțiunii, dar nu și la infracțiune, căreia, ca fenomen real, ele îi sunt inerente¹⁴. Totuși, remarcăm că există anumite discuții referitor la clasificarea acestora conform criteriilor de a fi obligatorii sau facultative. Astfel, la obligatorii sunt atribuite acele semne care sunt caracteristice tuturor componențelor de infracțiune, iar la facultative doar cele care sunt caracteristice pentru anumite componente. În acest sens, după cum menționează Popov A. N., sunt expuse câteva puncte de vedere. Într-un prim punct de vedere, sunt recunoscute semne obligatorii ale componenței de infracțiune fapta, urmările prejudiciabile și legătura causală între faptă și urmări, celelalte fiind atribuite la semnele facultative, menționându-se că acestea sunt obligatorii doar pentru infracțiunile materiale.

În alte surse, toate semnele menționate sunt atribuite la obligatorii.

Conform celei de a treia viziuni, este considerat drept semn obligatoriu al laturii obiective numai fapta, deoarece doar ea este prezentă în orice componență de infracțiune, fiind imposibil a descrie infracțiunea în lege fără a indica trăsăturile

12 Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 4-5. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.)

13 Mariț A. Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii. Chișinău: S.n. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 117; Mariț A. Calificarea infracțiunii (aspecte teoretico-normative și practice ale încadrării juridico-penale ale infracțiunii). Manual. Chișinău: CE USEM, 2015, p. 79.

14 Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 97; Florea C.N., Карпов Т.И. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 19; Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, Москва: „Юридический Центр Пресс”, 2002, с.242; Курс УП, часть общая. Учение о преступлении. Том. 1, /Под ред. Кузнецовой Н.Ф., Тяжковой И.М., с. 213.

faptei¹⁵, iar consecințele, raportul causal, timpul, locul, împrejurările, metoda și mijloacele — sunt atribuite la semnele facultative¹⁶.

De asemenea, în literatura de specialitate este expusă părerea că subelementele laturii obiective a infracțiunii (locul, timpul, modul și mijloacele săvârșirii infracțiunii) nu fac parte din conținutul infracțional (componența infracțiunii), ci din conținutul concret sau infracțiunea concretă¹⁷.

Analiza laturii obiective a infracțiunii are o mare însemnătate pentru stabilirea esenței sociale a infracțiunii în general și a semnelor ei juridice. După caracterul acțiunii (inacțiunii) săvârșite și schimbările produse în lumea înconjurătoare, se poate identifica obiectul special asupra căruia este îndreptat atentatul și latura subiectivă a infracțiunii săvârșite. Această analiză este necesară pentru calificarea corectă a faptei săvârșite, de care depinde în primul rând caracterul infracțiunii și mărimea pedepsei stabilite infractorului¹⁸.

Deosebirile dintre componentele de infracțiune se exprimă, mai ales, prin diferențierea semnelor laturii obiective a infracțiunii, deoarece anume după caracterul faptei săvârșite și al gravității consecințelor survenite, sau care ar putea surveni, după particularitățile locului, timpului, mijloacelor, metodelor, împrejurărilor săvârșirii infracțiunii sunt scoase în evidență trăsăturile caracteristice ale pericolului social propriu fiecărei infracțiuni¹⁹.

Fapta prejudiciabilă (acțiunea sau inacțiunea criminală), în opinia mai multor autori²⁰, reprezintă unica trăsătură obligatorie a laturii obiective și cea mai esențială parte componentă a acesteia.

15 Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 5. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.)

16 Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 97-98; Manual de drept penal: Partea generală. /Redactor coordonator A. Borodac. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 126.

17 Mariș A. Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii. Chișinău: S.n. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 117.

18 Florea C.N., Карпов Т.И. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 20.

19 Mariș A. Calificarea infracțiunii (aspecte teoretico-normative și practice ale încadrării juridico-penale ale infracțiunii). Manual. Chișinău: CE USEM, 2015, p. 79.

20 Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Учебник. /Под ред. Гаухмана Л.Д., Колодкина Л.М., Максимова С.В. — Москва: Юриспруденция, 1999, с.97; Уголовное право Российской Федерации. Общая и особенная часть. 2-е дополненное, исправленное издание. /Под ред. Кашепова В.П. — Москва: Былина, 2001, с.65; Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Издание второе, переработанное и дополненное. / Под ред. Здравомыслова Б.В. Москва: Юристы, 2000, с.126; Курс Уголовного права, общая часть. Учение о преступлении. Том. 1. /Под ред. Кузнецовой Н.Ф., Тяжковой И.М. Москва: Зерцало-М., 2002, с.225 etc.

Semnele laturii obiective a fiecărei infracțiuni concrete sunt prevăzute în dispozițiile articolelor corespunzătoare ale Părții speciale a CP al RM. În funcție de structura componentelor de infracțiune, latura obiectivă poate fi exprimată în unele cazuri numai prin săvârșirea faptei prejudiciabile (acțiune sau inacțiune), iar în alte cazuri mai sunt necesare și urmările prejudiciabile.

Anume în legătură cu aceasta, fapta este considerată drept semn necesar al laturii obiective a tuturor componentelor de infracțiune, iar urmările, raportul causal, timpul, locul, împrejurările, metoda și mijloacele săvârșirii infracțiunii — trăsături facultative.

Latura obiectivă trebuie analizată în strânsă legătură cu latura subiectivă, deoarece pentru existența infracțiunii nu se poate concepe una fără alta, fiindcă ele formează o unitate. Nu este suficient să fie stabilită numai comiterea de către o persoană a acțiunii (inacțiunii) și urmarea periculoasă a acesteia, ci trebuie să se constate și că acestea au fost precedate și însoțite de procese psihice specifice vinovăției, ca trăsătură a infracțiunii întrucât răspunderea penală presupune atât un temei obiectiv (latura obiectivă), cât și unul subiectiv (latura subiectivă). Latura subiectivă se deduce întotdeauna din cea obiectivă²¹.

Printre semnele laturii obiective a componentei de infracțiune, în literatura de specialitate, în primul rând, este examinată fapta prejudiciabilă.

Fapta, ca semn al laturii obiective a componentei de infracțiune, reprezintă un act ilicit și social periculos de comportament uman²².

Fapta care nu este prevăzută de legea penală nu poate fi recunoscută infracțiune. Din acest motiv, fapta se referă la semnele laturii obiective a unei anumite infracțiuni doar în cazul în care este prevăzută de legea în vigoare. De asemenea, fapta este recunoscută infracțională în cazul în care ea se caracterizează prin pericol social evident. Pericolul social este capacitatea faptei de a cauza daune obiectelor ocrotite de legea penală, sau să creeze pericol de cauzare a daunelor.

În această ordine de idei, menționăm că Legea penală a Republicii Moldova (art.14 CP al RM) prevede două modalități de realizare a faptei prejudiciabile:

- a) acțiunea;
- b) inacțiunea.

Acțiunea, în sensul laturii obiective a unei infracțiuni, consta într-o intervenție activă și ilegală a infractorului²³, fiind o activitate periculoasă, prohibită de legea

21 Mariș A. Calificarea infracțiunii (aspecte teoretico-normative și practice ale încadrării juridico-penale ale infracțiunii). Manual. Chișinău: CE USEM, 2015, p. 79-80.

22 Уголовное право России. Общая часть. Учебник. /Под ред. В.В. Лукьянова, В.С. Прохорова, В.Ф. Щепелькова, перераб. и доп. СПб.: Издательство СПбГУ, 2013, с. 157; Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федьшина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 10. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.)

23 Уголовное право России. Общая часть. Учебник. /Под ред. В.В. Лукьянова, В.С. Прохорова, В.Ф. Щепелькова, перераб. и доп. СПб.: Издательство СПбГУ, 2013, с. 157.

penală²⁴. Altfel spus, acțiunea este o formă activă a conduitei omului, o comportare conștientă și volitivă, care poate fi comisă fie printr-o mișcare a corpului, fie prin săvârșirea unui act pe care legea îl interzice, fie reprezintă o activitate prejudiciabilă mai puțin sau mai mult îndelungată²⁵.

Deci, acțiunea este activitatea prin care se face, se realizează ceva printr-o singură mișcare sau manifestare descrisă a omului sau dirijată de om, sau chiar printr-o pluralitate de astfel de acte. Acțiunea constă într-o comportare (pozitivă) și de aceea fapta antisocială săvârșită în acest mod este definită ca o faptă comisivă, iar infracțiune ca infracțiune comisivă²⁶.

Acțiunile pot fi subdivizate în fizice și informaționale.

Acțiunea fizică se exprimă prin folosirea forței fizice pentru înlăptuirea atentatului criminal și pentru modificarea în acest fel a mediului exterior, fizic, al obiectelor lumii materiale.

Acțiunile informaționale constau într-un astfel de comportament social periculos care presupune transmiterea anumitor informații altor persoane, expuse verbal sau prin diferite acțiuni cu conținut informațional: gesturi, mimici, variații ale vocii. În același timp, pentru unele infracțiuni este caracteristică îmbinarea acțiunilor fizice și a celor informaționale²⁷.

În contextul celor menționate, în primul rând, ne referim la actul terorist și la alte infracțiuni cu caracter terorist, în structura cărora violența are un rol strict informațional și reprezintă o modalitate de amenințare orientată spre impunerea anumitor acțiuni pe baza stării de frică inspirată prin intermediul violenței. În cazul dat, acțiunea fizică dacă are loc, atunci este doar un element structural al acțiunii informaționale, acțiunea de bază în acest caz având caracter informațional (înlăptuirea revendicărilor, impunerea)²⁸. Caracter strict informațional au și acele acțiuni cu elemente de terorizare care constau doar în amenințarea cu săvârșirea sau ne săvârșirea anumitor acțiuni²⁹.

24 Nistoreanu Gh., Boroii A., op.cit., p.103; Boroii A. Drept penal. Partea generală. Ediția a III-a. București: All Beck, 2001, p. 114; Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федьшина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 10. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.); Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 99, 102; Mariș A. Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii. Chișinău: S.n. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 118.

25 Manual de drept penal: Partea generală. /Redactor coordonator A. Borodac. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 129.

26 Dima T. Drept penal. Partea generală. Vol. I. București: Lumina Lex, 2001, p. 191.

27 Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харьков: Вища школа, 1982. с.13; citat de Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, op.cit., p.242.

28 <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=441318> (accesat 25.04.2017, ora 10.40 min.)

29 Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, op.cit., с.243.

Inacțiunea reprezintă a doua modalitate de realizare a faptei social-periculoase și se caracterizează printr-o atitudine pasivă a subiectului³⁰. Totuși, pasivitatea nu înseamnă că persoana nu face în general nimic, ci presupune că ea nu săvârșește anumite acțiuni de oportunitate în interesul altor oameni, a societății și statului sau le săvârșește necorespunzător³¹. Deci, inacțiunea ca faptă omisivă constă în a nu face ceva ce trebuie făcut, adică omisiunea sau abținerea de a îndeplini un act ordonat printr-o normă imperativă sau impus printr-o obligație legală sau convențională³². Din acest motiv considerăm argumentată clasificarea infracțiunilor comise prin inacțiune în: 1. Infracțiuni comise prin inacțiuni absolute, adică persoana în genere nu-și execută obligațiile și 2. Infracțiuni comise prin inacțiuni mixte, adică persoana își execută obligațiile incomplet, parțial³³. În cazurile inacțiunii mixte, făptuitorii nu preîntâmpină survenirea consecințelor prejudiciabile, deși, în virtutea legii, obligațiilor de serviciu sau ale celor profesionale, trebuiau și puteau să le prevină. Pericolul apariției consecințelor prejudiciabile poate rezulta atât în urma acțiunii unor forțe exterioare (forțele naturii, ale proceselor tehnologice, lucrului mașinilor și mecanismelor, acțiunile altor persoane etc.), cât și a acțiunilor comise cu vinovăție sau fără vinovăție a însuși subiectului infracțiunii³⁴.

Inacțiunea se caracterizează prin faptul că subiectul nu îndeplinește obligațiile prescrise și prin aceasta oferă posibilitate să acționeze forțelor care prejudiciază obiectele ocrotite de legea penală³⁵. Deci, inacțiunea presupune întotdeauna prezența obligației care persoana era îndatorată și putea să o îndeplinească. În cazul în care nu există obligații sau persoana nu a putut să le îndeplinească din motive obiective, nu poate fi vorba despre răspunderea pentru inacțiune. Astfel, pentru ca să poată

30 Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 99, 102; Boroi A. Drept penal. Partea generală. Ediția a III-a. București: All Beck, 2001, p. 114; Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 11. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.); Уголовное право России. Общая часть. Учебник. /Под ред. В.В. Лукьянова, В.С. Прохорова, В.Ф. Щепелькова, перераб. и доп. СПб.: Издательство СПбГУ, 2013, с. 159; Mariș A. Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii. Chișinău: S.n. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 118.

31 Уголовное право Российской Федерации. Общая и особенная часть 2-е дополненное, исправленное издание / под ред. Кашепова В.П. Москва: Былина, 2001. с.68.

32 Dima T. Drept penal. Partea generală. Vol. I. București: Lumina Lex, 2001, p. 191.

33 Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 103; Mariș A. Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii. Chișinău: S.n. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 119.

34 Manual de drept penal: Partea generală. /Redactor coordonator A. Borodac. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 136-137.

35 Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 12. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.).

surveni răspunderea penală pentru inacțiune este necesară prezența a trei părți componente: 1) persoana era obligată să acționeze; 2) a avut posibilitatea de a acționa; 3) persoana nu a îndeplinit obligația care o avea³⁶.

Obligațiile, neîndeplinirea cărora poate conduce la tragerea la răspundere penală, pot avea la bază diverse temeuri:

- 1) cerințele normative care se conțin în Constituție, lege sau alt act normativ;
- 2) ordinul, dispoziția, decizia instanței de judecată și alte acte obligatorii;
- 3) contractul, prin care persoanei îi sunt stabilite anumite obligații;
- 4) caracterul profesiei sau al statutului de serviciu;
- 5) comportamentul precedent al persoanei.

Estimarea prezenței la persoană a posibilității de a acționa trebuie să se bazeze pe aprecierea tuturor circumstanțelor cauzei, precum și a posibilităților subiective ale acesteia. Este necesar a stabili dacă a avut persoana concretă, de o anumită vârstă, experiență, cunoștințe, stare a sănătății etc., posibilitatea de a a-și exercita obligația ce-i revine³⁷.

Conform altor opinii, obligațiunea de a acționa poate să reiasă din: 1) indicația directă a legii sau a unui alt act normativ; 2) îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau ale celor profesionale; 3) relațiile de rudenie și familiale; 4) activitatea anterioară a persoanei care, prin comportarea sa, a pus victima sau alte persoane ocrotite de legea penală într-o situație primejdioasă³⁸.

Doctrina penală deosebește două forme ale inacțiunii: 1) inacțiunea pură; 2) inacțiunea mixtă.

Inacțiunea pură constă în neîndeplinirea acțiunilor pe care persoana trebuia și putea să le comită, indiferent de survenirea consecințelor.

Inacțiunea mixtă presupune comiterea infracțiunii de care legea o leagă survenirea anumitor consecințe prejudiciabile. În cazurile inacțiunii mixte, făptuitorii nu preîntâmpină survenirea consecințelor prejudiciabile, deși, în virtutea legii, obligațiilor de serviciu sau ale celor profesionale, trebuiau și puteau să le prevină. Primejdia apariției consecințelor prejudiciabile poate rezulta atât în urma acțiunii unor forțe

36 Уголовное право России. Общая часть. Учебник. /Под ред. В.В. Лукьянова, В.С. Прохорова, В.Ф. Щепелькова, перераб. и доп. СПб.: Издательство СПбГУ, 2013, с. 159; Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федьшина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 12. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.).

37 Macari I. Drept penal Partea generală, op. cit., p. 97; Уголовное право России. Общая часть. Учебник. /Под ред. В.В. Лукьянова, В.С. Прохорова, В.Ф. Щепелькова, перераб. и доп. СПб.: Издательство СПбГУ, 2013, с. 160; Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федьшина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 12-13. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.).

38 Manual de drept penal: Partea generală. /Redactor coordonator A. Borodac. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 135.

exterioare (forțele naturii, ale proceselor tehnologice, lucrului mașinilor și mecanismelor, acțiunile altor persoane etc.), cât și a acțiunilor comise cu vinovăție sau fără vinovăție a însuși subiectului infracțiunii³⁹.

Cu referire la infracțiunile cu caracter terorist inacțiunea apare în cazurile în care se fac amenințări cu inacțiune sau cu inacțiune repetată dacă nu vor fi îndeplinite cerințele subiectului. Așadar, prin inacțiune amenințarea nu poate fi săvârșită, deoarece, ca și orice influență informațională, presupune transmiterea anumitei informații prin mesaj. Lipsa transmiterii unei informații determinate, a exteriorizării acesteia mărturisește despre lipsa acțiunii ca faptă consumată⁴⁰.

În context, este binevenită concluzia lui Emelianov V.P., care susține că se poate amenința cu inacțiune, însă este imposibil a inacționa la exprimarea amenințării⁴¹.

De fapt, atât acțiunea, cât și inacțiunea sunt produse ale activității conștiente a omului, adică sunt fapte care exprimă voința lui. Acțiunea sau inacțiunea volitivă a omului presupune întotdeauna prezența unor anumite scopuri, care determină direcția voinței sale⁴².

Un alt semn important al laturii obiective este consecințele infracțiunii, adică urmările care survin în urma săvârșirii faptei penale.

Consecințele infracțiunii reprezintă schimbarea produsă asupra obiectelor ocrotite de legea penală sau pericolul producerii unei asemenea schimbări, în urma comiterii faptei (acțiunii, inacțiunii) prevăzute de legea penală⁴³. Adică, consecințele infracțiunii constau în rezultatul pe care îl produce acțiunea sau inacțiunea făptuitorului care se materializează în schimbarea ce are loc în realitatea obiectivă⁴⁴. Deci, constatăm că acestea cuprind dauna cauzată obiectului ocrotit de legea penală în urma săvârșirii infracțiunii⁴⁵. Obiectul și consecințele infracțiunii sunt intrinsec legate între ele.

39 Manual de drept penal: Partea generală. /Redactor coordonator A. Borodac. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 136-137.

40 Самощенко И.В. Ответственность за угрозу по уголовному праву Украины (понятие, виды, спорные проблемы). Диссертация канд. юрид. наук. Харьков, 1997. с.12. citat de Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, Москва: „Юридический Центр Пресс”, 2002, с.243.

41 Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, Москва: „Юридический Центр Пресс”, 2002, с.243.

42 Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 99.

43 Mariș A. Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii. Chișinău: S.n. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 119.

44 Dima T. Drept penal. Partea generală. Vol. I. București: Lumina Lex, 2001, p. 193.

45 Уголовное право России. Общая часть. Учебник. /Под ред. В.В. Лукьянова, В.С. Прохорова, В.Ф. Щепелькова, перераб. и доп. СПб.: Издательство СПбГУ, 2013, с. 160; Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федьшина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 13. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.).

Consecințele infracțiunii nu pot fi percepute fără obiect, ele sunt determinate de conținutul obiectului cărui infracțiunea dată îi aduce daune⁴⁶.

Rezumând susținem opinia că urmarea periculoasă este acea modificare negativă a realității înconjurătoare pe care fapta săvârșită a produs-o sau este susceptibilă să o producă și care-și găsește expresia în periclitarea, vătămarea sau amenințarea valorilor sociale apărute de legea penală⁴⁷. Considerăm că formularea respectivă redă mai complet esența și specificul consecințelor infracțiunii cu caracter terorist.

În esență, consecințele infracțiunii reprezintă în sine o noțiune complexă. În dependență de caracterul daunei cauzate obiectului de atentare, consecințele infracțiunii pot fi materiale sau nemateriale (formale).

Consecințele materiale se clasifică în: a) patrimoniale (dauna reală sau venitul ratat, survenite în urma delapidării, distrugerii, avarierii sau pierderii bunurilor); b) fizice (dauna materială personală — victime omenești, provocarea daunelor sănătății)⁴⁸, c) ecologice (daunele atmosferei, solului, apelor, subsolului, pădurilor, regnului animal și vegetal, altor obiecte din natură)⁴⁹.

Consecințele materiale se deosebesc prin asemenea caracteristici cum ar fi cantumul și gravitatea daunelor cauzate.

Consecințele nemateriale, la rândul său, se exprimă prin cauzarea daunelor morale, ideologice, organizatorice etc., spre exemplu daunele drepturilor și libertăților omului⁵⁰. Deci, consecințele nemateriale se caracterizează prin aceea că ele nu pot fi identificate în spațiul naturii fizice înconjurătoare, dar în domeniul relațiilor social-obiștești (morale, politice, organizatorice etc.). Spre deosebire de consecințele materiale ele nu pot fi enumerate strict, însă ele sunt la fel de reale ca și consecințele materiale.

Consecințele nemateriale sunt de două feluri: a) dauna cauzată intereselor persoanei (înjosirea cinstei și demnității, încălcarea drepturilor politice, de muncă și a

46 Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 105; Florea C.N., Carpov T.I. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 28.

47 Boroș A. Drept penal. Partea generală. Ediția a III-a. București: All Beck, 2001, p. 115.

48 Florea C.N., Carpov T.I. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 28; Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 105; Manual de drept penal: Partea generală. /Redactor coordonator A. Borodac. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 140.

49 Уголовное право России. Общая часть. Учебник. /Под ред. В.В. Лукьянова, В.С. Прохорова, В.Ф. Щепелькова, перераб. и доп. СПб.: Издательство СПбГУ, 2013, с. 160; Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 13. http://www.procuror.spb.ru/izdanija/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.).

50 Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 13. http://www.procuror.spb.ru/izdanija/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.).

altor drepturi nepatrimoniale, încălcarea libertății personale etc.); b) dauna cauzate activității aparatului de stat și a organizațiilor obștești (infracțiuni comise prin abuz de putere, infracțiuni contra justiției, infracțiuni contra ordinii de administrare etc.)⁵¹. Conform altor opinii consecințele nemateriale se clasifică în: 1) morale, cauzate intereselor personalității; 2) politice (uzurparea puterii de stat, schimbarea ilegală a orânduirii constituționale); 3) organizatorice, care provoacă daune activității normale a aparatului de stat sau diferitelor organizații neguvernamentale⁵².

Considerăm că în cazul infracțiunilor cu caracter terorist, sub aspectul consecințelor, pot fi observate anumite particularități. Astfel, prin comiterea infracțiunilor din grupul analizat sunt produse atât consecințe materiale, cât și nemateriale, frecvent acestea conținându-se direct în scopul urmărit de făptuitori.

În unele componente de infracțiune sunt indicate consecințe diferite, cum ar fi, spre exemplu, cauzarea atât a daunelor patrimoniale, cât și fizice (tâlhăria etc.).

Consecințele prejudiciabile survin în urma săvârșirii acțiunii, sau în urma inacțiunii. Semnificația consecințelor constă în faptul că anume prin ele se manifestă pericolul social al infracțiunii. Caracterul și quantumul consecințelor survenite servește la identificarea gravității infracțiunii comise, fapt luat în considerare la soluționarea chestiunilor ce țin de răspunderea penală.

În articolele Părții speciale a CP consecințele sunt descrise în mod diferit și cu precizie diferită, uneori fiind descrise într-o formă generală (spre exemplu, „alte urmări grave“). În cazurile în care consecințele sunt indicate în articolele Părții speciale a CP, acestea au o „componentă materială“ (infracțiuni cu componentă materială).

În unele articole ale Părții speciale a CP se menționează pericolul survenirii anumitor consecințe, adică însuși pericolul survenirii consecințelor este considerat de legiuitor drept consecință negativă deosebită. Răspunderea în asemenea cazuri este prevăzută pentru crearea posibilității reale de survenire a consecințelor social periculoase (componente de stare).

De asemenea, într-un șir de articole nu se conține indicarea asupra consecințelor social periculoase, fiind pasibilă de pedeapsă însuși comiterea faptei interzise de lege (infracțiuni cu componentă formală). Lipsa în normele despre infracțiunile cu componentă formală a mențiunii privind consecințele nu înseamnă că această infracțiune nu cauzează daune. O asemenea construcție legislativă a laturii obiective a componentei de infracțiune înseamnă doar că pentru calificarea infracțiunii nu este necesar a stabili caracterul și quantumul daunei cauzate.

CP conține articole în care răspunderea este stabilită pentru pregătirea sau tentativa de infracțiune, adică în cazul lipsei consecințelor și în situația comiterii parțiale a faptei (infracțiuni cu componentă redusă).

51 Florea C.N., Carpov T.I. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 28-29; Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 105-106.

52 Manual de drept penal: Partea generală. /Redactor coordonator A. Borodac. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 140.

În majoritatea articolelor din Partea specială a CP este prevăzută componența de bază a infracțiunii și formele calificate ale acesteia (infracțiuni cu componență mixtă).

În lege consecințele sunt reflectate în următoarele forme:

- indicarea directă a unei consecințe social periculoase (omorul);
- indicarea consecințelor alternative (moartea în masă a animalelor sau alte consecințe grave);
- indicarea în diverse părți ale componenței de infracțiune a consecințelor alternative (daune grave sănătății, decesul, moartea a două sau mai multe persoane etc.);
- unei liste deschise a consecințelor (descrierea faptei și sintagma „alte urmări grave);
- indicarea asupra consecințelor care au un caracter estimativ (daune esențiale, urmări grave);
- indicarea asupra posibilelor consecințe (acțiunile care creează pericol pentru decesul unor oameni);
- indicarea asupra consecințelor ca semn calificativ al componenței de infracțiune.

În dependență de faptul dacă în construcția legislativă consecințele sunt luate în considerare pot fi deosebite următoarele componente de infracțiune:

Materiale — infracțiunea se consideră consumată din momentul survenirii consecințelor;

Formale — infracțiunea se consideră consumată din momentul comiterii faptei;

Reduse — infracțiunea se consideră consumată din momentul săvârșirii parțiale a faptei;

De pericol — infracțiunea se recunoaște consumată din momentul creării posibilității reale de survenire a consecințelor (act terorist);

Mixte — infracțiunea se consideră agravată din momentul săvârșirii faptei cu consecințele descrise în lege (cauzarea daunelor în proporții deosebit de mari)⁵³.

Consecințele infracțiunii exprimate prin posibilitatea survenirii acestora prezintă prin sine crearea de către vinovat a tuturor condițiilor pentru survenirea daunei reale. În acest caz există pericolul cauzării unei daune serioase obiectului ocrotit de drept penal, cu toate că el încă nu este vătămat.

Posibilitatea survenirii daunei ca formă a urmărilor infracțiunii nu este întotdeauna indicată de legiuitor nemijlocit în dispozițiile normelor de drept penal. Ea, de regulă, este trecută sub tăcere de legiuitor în majoritatea componențelor de infracțiune, numite componente formale. Însă, neindicarea consecințelor dăunătoare nu înseamnă că în

53 Уголовное право России. Общая часть. Учебник. /Под ред. В.В. Лукьянова, В.С. Прохорова, В.Ф. Щепелькова, перераб. и доп. СПб.: Издательство СПбГУ, 2013, с. 161-162; Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федьшина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 13-15. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.).

componentele de infracțiuni formale fapta nu creează nici o posibilitate de cauzare a daunei. Pericolul cauzării daunei obiectului de atentare întotdeauna este presupus de legiuitor când se formulează asemenea norme în dreptul penal.

În dependență de faptul dacă se includ consecințele în componența de infracțiune în calitate de semn de sine stătător al ei sau nu, în dreptul penal se acceptă divizarea tuturor componentelor de infracțiune în formale și materiale.

Formale se numesc acele componente de infracțiune, în care legea penală consideră drept latură obiectivă a componenței de infracțiunii însuși faptul săvârșirii acțiunii sau în cazul inacțiunii social-periculoase, independent de viitoarele consecințe ale faptei săvârșite.

Materiale se numesc acele componente de infracțiune în care legea penală consideră ca latură obiectivă a componenței nu numai săvârșirea acțiunii sau inacțiunii social-periculoase, dar și survenirea anumitor consecințe criminale indicate în lege⁵⁴.

Consecințele prejudiciabile survin în urma săvârșirii unei acțiuni sau în urma inacțiunii. Semnificația consecințelor constă în faptul că anume prin ele se manifestă pericolul social al infracțiunii. Caracterul și mărimea consecințelor survenite permite constatarea gradului prejudiciabil al infracțiunii comise, ce urmează a fi luat în calcul la soluționarea chestiunilor privind stabilirea răspunderii penale⁵⁵.

Legiuitorul formulează norma de drept penal în mod diferit. Pentru atragerea persoanei vinovate la răspunderea penală, în unele cazuri, este suficient doar săvârșirea unei anumite acțiuni sau în cazul unei inacțiuni, care formează o componență consumată de infracțiune. Consecințele survenite, însă, se află în afara componenței formale și vor fi luate în considerare de instanța de judecată la individualizarea pedepsei vinovatului⁵⁶.

Componențele formale de infracțiuni sunt formulate de către legiuitor în următoarele cazuri:

- a) când infracțiunea survine în mod inevitabil concomitent cu săvârșirea unei anumite acțiuni și separarea lor (a acțiunii de consecință) este imposibilă;
- b) când obiectul ocrotit de legea penală este de importanță atât de mare, încât posibilitatea cauzării de prejudicii acestui obiect trebuie preîntâmpinată din timp;
- c) când acțiunea (inacțiunea) poate produce consecințe infracționale diverse, care sunt greu de caracterizat și de pus la evidență⁵⁷.

54 Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 107; Florea C.N., Carпов T.I. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 30-31.

55 Попов А.Н., Зимирева Л.А., Федышина П.В. Объективная сторона преступления. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015, с. 13. http://www.procuror.spb.ru/izdaniya/2015_01_04.pdf (accesat 03.01.2019, ora 14.15 min.).

56 Florea C.N., Carпов T.I. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 31.

57 Drept penal. Partea generală. /Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 108.

Semnificația prezenței în cadrul legii penale a componentelor formale este una incontestabilă, în special pentru activitatea de prevenire și combatere a criminalității. În cazul în care vor fi formulate doar componente materiale, atunci acțiunile (inacțiunile) comise ar fi pedepsite foarte rar, chiar dacă pericolul social al acestora este evident⁵⁸.

Componentele materiale de infracțiuni, pe lângă semnele obligatorii ale laturii obiective mai includ de asemenea și survenirea anumitor consecințe. În componentele materiale consecințele criminale urmează a fi constatate în mod separat. Astfel, este insuficient a demonstra că fapta prejudiciabilă a cauzat un anumit prejudiciu. Mai este necesar de stabilit că consecința periculoasă cauzată este anume așa cum este descrisă în dispoziția legii penale. Componenta materială consumată va avea loc atunci când vor surveni anumite consecințe criminale. Ne survenirea acestor consecințe va indica doar asupra prezenței tentativei de infracțiune sau lipsa componentei de infracțiune în fapta săvârșită.

Pentru descrierea consecințelor infracționale legiuitorul utilizează diferite metode. Într-un șir de componente de infracțiuni, consecințele infracționale sunt indicate concret, în alte cazuri legiuitorul indică doar asupra gravității consecințelor, făcând uz de așa termeni ca: „consecințe grave“, „daune considerabile“, „daune esențiale“ etc.

Clasificarea componentelor de infracțiune în materiale și formale are o mare importanță atât teoretică, cât și practică. Ea oferă posibilitatea de a stabili momentul consumării infracțiunii concrete și de a o califica corect. De asemenea, clasificarea componentelor de infracțiune indică în care cazuri organele de urmărire penală sunt obligate să constate legătura causală dintre acțiunea (inacțiunea) persoanei și consecințele survenite. Faptul survenirii consecințelor periculoase în componentele materiale trebuie în mod special dovedit prin intermediul raportului causal, care se stabilește între fapta săvârșită și dauna cauzată.

Orice infracțiune generează de obicei nu o singură, ci câteva consecințe criminale. Acest fapt are loc din cauza că infracțiunea în mod inevitabil încalcă diverse elemente ale unuia și aceluiași obiect sau ale unor obiecte diferite ocrotite de legea penală. Dar aceste consecințe nu sunt echivalente, adică nu au aceeași importanță. Printre ele se disting consecințe principale și facultative (complementare). Consecințele principale întotdeauna formează un element al componentei de infracțiune.

Consecințele facultative, la rândul lor, constituie elemente suplimentare ale componentei de infracțiune. Ele, de regulă, nu pot fi mai grave decât consecințele principale, deoarece, în caz contrar, ele vor depăși cadrul componentei concrete de infracțiune⁵⁹.

Prezența caracterului multiplu al acțiunilor teroriste generează și o consecință multiplă unică a acestor infracțiuni. Ea se compune din daunele aflate într-o anumită corelație între ele și cu elemente structurale a acestei fapte complexe și poate conține

58 Florea C.N., Cargov T.I. Subiectul și latura obiectivă a infracțiunii (material didactic). Chișinău, 1974, p. 32.

59 Ibidem, p. 33-34.

diverse îmbinări ale daunelor concrete aflate în unitate indisolubilă sub forma daunelor survenite și sub forma creării pericolului.

Dacă actul terorist și infracțiunile cu caracter terorist se îmbină cu comiterea unor acțiuni social periculoase, atunci în aceste cazuri sunt posibile asemenea variante ale consecințelor, care fac parte dintr-o consecință unică.

În urma comiterii acțiunilor violente survin consecințe sub forma cauzării daunelor reale victimelor nevinovate, proprietății etc. Însă, prin aceasta, consecințele acțiunilor violente care fac parte din acțiunile teroriste nu se consumă, deoarece aceste acțiuni sunt comise nu pentru sine însăși și ascund pericolul repetării, și, deci, pericolul survenirii unor noi consecințe asemănătoare, adică, în acest caz, consecința are două laturi — 1. survenirea reală a daunelor și 2. pericolul survenirii reale a unor daune asemănătoare în viitor. Anume acest caracter dublu a consecințelor, în special al acțiunilor general periculoase, precum și a altor acțiuni devenite publice, generează următoarea consecință — apariția stării de frică în rândul populației, adică printre oamenii care direct nu au nimic comun cu acțiunea comisă, cu destinarii influenței teroriștilor. Consecința menționată, de regulă, survine în mod real, însă nu sunt excluse cazurile când calculele teroriștilor de a amenința populația pot să nu se îndreptățească și atunci această consecință va avea loc sub forma unui pericol real. Consecințele acțiunii de bază (înantarea cerințelor și impunerea destinatarilor influenței) pot consta atât în pericolul real de survenire a unei astfel de daune, care tind teroriștii să o producă, cât și survenirea daunelor reale în cazul satisfacerii cerințelor acestora⁶⁰.

Sub aspectul ce vizează actul terorist și alte infracțiuni cu caracter terorist, îmbinate cu amenințarea comiterii acțiunilor general periculoase sau a altor acțiuni, atunci în acest caz, comparativ cu îmbinarea expusă mai sus a daunelor concrete, diferența constă doar în consecințele acțiunii inițiale, care se manifestă prin pericolul survenirii consecințelor sub forma victimelor inocente sau a daunelor proprietății etc., iar astfel de consecințe cum ar fi apariția stării de frică în rândul populației sau grupurilor sociale și cauzarea daunelor destinatarilor influenței teroriștilor pot atât real să survină, cât și să se afle la stadiul pericolului de survenire reală⁶¹.

În context, din perspectiva laturii obiective, unele infracțiuni cu caracter terorist sunt infracțiuni formale (de exemplu, infracțiunile specificate la art. 140¹, alin. (5) art. 142, alin. (1) și alin. (2) art. 275, alin.(1) art.278¹, 279, 279¹, 279², alin.(1) și lit. f) alin.(2) art.280, art.284, lit. a), b), d) și g) alin.(1) art.289¹, alin.(2), (4) și (7) art.295, art.295¹, 295² CP al RM). În cazul unor modalități agravate, aceste infracțiuni adoptă aspectul de infracțiune materială (de exemplu, modalitățile consemnate la lit. b) alin. (3) art.278, alin.(3) art.278¹, lit. c) și d) alin.(3) art.280, alin.(2) art.289¹, alin.(2) art.292, alin.(3) art.295² CP al RM).

Alte infracțiuni din cadrul grupului examinat sunt infracțiuni materiale (de exemplu, infracțiunile prevăzute la lit. d), e) alin. (2) art. 140¹, alin. (1), (3) art. 142, lit.

60 <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=441318> (accesat 25.04.2017, ora 10.40 min.).

61 Ibidem

c), d) alin. (2) și lit. a), b) alin. 3) art. 275, alin.(4) art.278, lit. a), b) alin.(2) și alin. (5) art.278¹, lit. c), e) și f) alin.(1) art.289¹, alin.(1) art.295 CP al RM). În sfârșit, în ipoteza săvârșirii infracțiunii specificate la alin.(1¹) art.292 CP al RM, atestăm indicii unei infracțiuni formal-materiale⁶².

Prezența semnelor unei infracțiuni materiale, cât și ale infracțiunii formale poate fi atestată în cazul infracțiunilor specificate la art. 342, 343 CP al RM⁶³.

Dintr-o altă perspectivă, unele dintre infracțiunile cu caracter terorist din Capitolul XIII se comit prin acțiune sau inacțiune (în situația infracțiunilor specificate la alin.(4) art. 278, alin.(5) art. 278¹, art.280, 289¹ CP al RM).

Deci, generalizând constatăm că latura obiectivă a infracțiunii are un rol deosebit datorită semnificației ce îi revine în constatarea particularităților infracțiunii în general, dar și al componentelor infracțiunilor cu caracter terorist, atât sub aspectul delimitării de alte componente de infracțiune, cât și al identificării trăsăturilor individuale ce caracterizează o anumită componentă de infracțiune.

62 Brânza S., Stati V., *Tratat de drept penal. Partea specială*, vol. II. Chișinău: S.n., 2015, p. 646.

63 *Ibidem*, p. 992.

PARTICULARITĂȚILE DE LUCRU CU MICROOBIECTELE LA LOCUL FAPTEI ȘI EXPERTIZA LOR ÎN CADRUL CERCETĂRII INFRAȚIUNILOR

Constantin PISARENCO, doctor în drept

WORKING PARTICULARITIES WITH MICROOBJECTS AT THE PLACE OF THE CRIME AND THEIR EXPERTISE IN THE CONTEXT OF CRIMINAL RESEARCH

The article is dedicated to the particularities of working with micro-objects at the scene of the crime and their expertise. It is necessary to apply methods that will not modify or degrade the traces and objects so as not to negatively influence their subsequent expertise. When micro-objects are examined, account will be taken of the unusual nature of micro-objects, the principle of complex approach of research methodologies according to strictly hierarchical schemes based on unanimously accepted algorithms, depending on the state and character of the examined micro-objects. Taking into account the established characteristics, recommendations are made for the improvement of the work with the micro-projects, but also for the improvement of the criminal procedural legislation.

Keywords: *microobjects, microtraces, criminal law, forensics, judicial expertise, technical-scientific investigation of the crime scene.*

Articolul este dedicat particularităților de lucru cu microobiectele la locul faptei și expertizei lor în cadrul cercetării infracțiunilor. Se concluzionează că, cercetările la fața locului se vor efectua cu aplicarea metodelor ce nu vor modifica sau degrada urmele și obiectele ca să nu influențeze negativ expertiza ulterioară a acestora. La expertizarea microobiectelor în condiții de laborator se va ține cont de natura și însușirile neobișnuite ale microobiectelor, se va respecta principiul abordării în complex a metodicilor de cercetare după scheme strict ierarhizate și bazate pe algoritmi unanim acceptați, în funcție de starea și caracterul microobiectelor examinate. Luând în considerare caracteristicile stabilite sunt date recomandări pentru îmbunătățirea activității de procesare a microobiectelor la fața locului, valorificarea lor ulterioară în urmărirea penală, dar și pentru perfecționarea legislației procesual penale în acest sens.

Cuvintele-cheie: *microobiecte, microureme, drept penal, criminalistica, expertiza judiciară, investigația tehnico-științifică a locului faptei.*

Este foarte important de ales corect metodologia căutării, fixării, ridicării și împachetării microobiectelor, precum și de soluționat problema necesității și oportunității desfășurării cercetării microobiectelor la fața locului. În conformitate cu obiectivele și tipurile lucrului cu microobiectele la fața locului, de natură, origine diferită, ținând cont de practică, precum și de recomandările existente în literatura

criminalistică s-a creat, în prezent, o variantă optimă de set de mijloacele tehnice, compus din câteva grupuri funcționale.¹

Pe lângă trusă criminalistică universală, în a căror componență intră instrumente, aparate, materiale și reactive, care permit efectuarea de către ofițer de urmărire penală și specialist a examinării calitative a locului faptei cu scopul detectării și ridicării urmelor infracțiunii, pentru lucrul cu microobiectele se folosesc și truse specializate: set pentru lucrul cu microobiectele; set pentru lucrul cu urmele aplicării sub formă de microparticule; set pentru detectarea și ridicarea urmelor de praf și altele.

După detectarea microobiectelor se înfăptuiește fixarea lor, care urmărește mai multe scopuri: în primul rând, fixarea faptelor stabilite în cadrul cercetării despre particularitățile microobiectelor legate de circumstanțele locului faptei; în al doilea rând, fixarea microobiectelor înseși ca purtători de informații pentru utilizarea ulterioară a lor în procesul probatoriu. Majoritatea autorilor se pronunță asupra necesității descrierii detaliate a microobiectelor în procesul-verbal.

Fixarea microobiectelor în procesul-verbal al cercetării la fața locului începe cu descrierea amplasării obiectului-purtător, a proprietăților și particularităților acestuia, menționarea amplasării lor pe obiectul-purtător, alternându-se cu descrierea particularităților lor. În cazul unui grup de microobiecte, concentrate pe o suprafață mică, este de dorit să se indice dimensiunile acesteia și amplasarea pe obiectul-purtător.

După fixarea locului amplasării microobiectelor se purcede la descrierea particularităților acestora. În primul rând, se fixează starea de agregare a lor, ceea ce va influența ulterior modul de ridicare a lor. Apoi se continuă cu descrierea aspectului exterior, formei etc.

În afară de descrierea în procesul-verbal se mai utilizează diferite metode tehnice. Acestea sunt metode grafice, fotografia judiciară, videoînregistrări și fixarea microobiectelor în mărime naturală pe obiectul purtător. Reprezentarea grafică a obiectului purtător cu localizarea microobiectelor pe el oferă o imagine vizuală, contribuie la evitarea erorilor la receptarea informației introduse în procesul-verbal, la completarea lui.

La etapa următoare se purcede la ridicarea microobiectelor. Nu se recomandă ridicarea microparticulelor cu ajutorul benzii „scotch“, deoarece microobiectele ridicate astfel nu pot fi dezlipite de stratul lipicios al benzii pentru cercetarea lor în laborator. Se presupune că trebuie de ridicat după posibilitate toate obiectele-purtătoare de microobiecte de la locul infracțiunii, pentru a le putea supune examinării calificate în condiții de laborator staționar sau în laboratoare criminalistice.

Pentru ambalarea microparticulelor cel mai bine este de folosit material transparent, fapt care permite verificarea prezenței microobiectelor. Pentru ambalare se folosesc eprubete cu dopuri șlefuite, pachete de polietilenă (pachetele de polietilen și de alt fel, în care este exclusă ventilarea, sunt nepotrivite pentru ambalarea și păs-

1 A se vedea: Gheorghită M. *Tratat de criminalistică*. Chișinău, 2017. 872 p.

trarea obiectelor de origine biologică, din cauza pericolului de degradare și mucegai) și din hîrtie groasă, un set de borcânașe întinse etc.

Microobiectele, în calitate de probe materiale, sunt transmise la expertiza judiciară împreună cu mostrele-obiecte respective, necesare pentru cercetarea comparată. Atunci cînd este necesar de a obține mostre pentru un studiu comparativ realizat cu participarea specialiștilor. Dacă obținerea de mostre este parte a expertizei judiciare, atunci aceasta este efectuată de expert, iar informațiile despre aceasta sunt reflectate de expert în raportul său.

În legătură cu faptul că termenele de cercetare de expertiză a microobiectelor pot fi destul de mari, cercetarea lor la fața locului capătă o importanță deosebită.²

În această ordine de idei, se analizează rolul cercetării la fața locului (CFL) în asigurarea procesului de probațiune, relevarea neajunsurilor tipice, problemele procesuale și organizatorice, identificarea unor soluții. În acest scop, prin metoda selectării aleatorii cu ajutorul unui program analitic special a fost studiat un eșantion de 200 de dosare penale, privind infracțiunile contra patrimoniului (art. art. 186, 187, 188, 190 CP a RM și contra vieții și sănătății persoanei (art. art. 145, 149, 151, 152 CP a RM)).³ Dosarele penale în cauză au fost studiate prin prisma respectării regulilor de bază ale cercetării la fața locului (rapiditatea acțiunilor, planificarea, deplinătatea și rigoarea cercetării, fixarea stării de lucruri la fața locului, obiectivitatea cercetării stării de lucruri), precum și calitatea perfectării procesului verbal a momentelor esențiale ale cercetării.

Analiza a demonstrat că, din toate cazurile analizate, CFL a fost efectuată în 176 de cazuri (88%). În restul cauzelor, CFL nu s-a desfășurat din diverse motive: persoanele care au comis infracțiunea erau cunoscute sau reținute la fața locului, ș.a.

Specialiștii-criminaliști au participat la 72,2% de cercetări la fața locului. Indicii obținuți se poate apreciat ca satisfăcătoare, dacă ținem cont că nivelul participării specialiștilor-criminaliști în ultimii 10 ani oscilează între 32,4%-34,4% în medie pe Republică Moldova.⁴

Este regretabil faptul că, în cadrul dosarelor penale studiate, la participarea la cercetarea locului faptei nu au fost atrași alți specialiști, mai ales cei care dispun de metode unice de căutare și cercetare a urmelor slab vizibile și a microobiectelor. Intensitatea aplicării metodelor și ale mijloacelor tehnico-științifice s-au aflat într-o oarecare dependență de participarea specialistului. În lipsa acestuia, metodele și mijloacele tehnico-științifice, privind depistarea și fixarea urmelor, după cum rezultă din procesele-verbale, au fost aplicate mai rar, fixarea stărilor de fapt s-a efectuat insuficient, printr-o consemnare succintă în procesul-verbal, mai frecvent fără fotoa-

2 A se vedea: Pisarenco C. Microobiectele în activitatea de cercetare a infracțiunilor: Monografie. Chișinău, 2017. 228 p.

3 Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. Publicat: 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74, art Nr: 195.

4 Colodrovschi V. Asistența tehnico-criminalistică a descoperirii și cercetării infracțiunilor: realități și perspective. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2008, p. 57.

nexe sau schițe. După cum mărturisesc rezultatele studiului, în majoritatea cazurilor, cercetarea la fața locului nu este orientată spre studierea minuțioasă și interesată a locului faptei, dar spre căutarea anumitor urme, ușor accesibile — urmelor de mâini, ce reclamă mijloace tehnico-criminalistice și eforturi minime.

În ceea ce privește alte urme, care necesită o muncă mai voluminoasă, metode și mijloace de căutare și fixare mai complexe, profesionalism sporit, acestea uneori scapă de atenția specialiștilor-criminaliști.

Experiența noastră în studierea dosarelor penale arată că „microobiectele“ sunt detectate în timpul cercetării la fața locului și, ulterior, anexate la dosar în calitate de probe în 5,4% din cazuri. Cele mai frecvente obiecte ridicate de la locul infracțiunii sunt „microparticule“, „microfibre“, „microurme“.

Procentul stabilit de noi de „microobiecte“ detectate la fața locului necesită o analiză critică. În primul rînd, erau considerate, în mod eronat, microobiecte obiectele care, deși posedă dimensiuni relativ mici, în ansamblu, conform particularităților lor constituiau macroobiecte. Pentru a le detecta și a lucra cu ele, de regulă, nu se cereau cunoștințe speciale, mijloace tehnico-criminalistice și cercetări suplimentare. În același timp, pentru lucrul cu microobiectele, condițiile enumerate sunt obligatorii.

În prezent, este clar stabilit că la fața locului, în special în cazurile de contact între infractor și victimă, întotdeauna rămîn numeroase microobiecte semnificative din punct de vedere criminalistic. Și, dacă la fața locului nu este posibil de detectat aceste microobiecte, acest fapt poate, în multe cazuri, atesta despre:

- a) calificarea insuficientă a ofițerului sau expertului;
- b) imprefecțiunea metodelor, tehnicilor și mijloacelor tehnice de detectare a lor;
- c) incapacitatea sau refuzul ofițerului de urmărire penală sau expertului să o facă.

Nu stau mai bine lucrurile nici cu procesele verbale ale CFL. Analiza acestor documente finale dovedește că o mare parte din ele nu răspund cerințelor principale ale legislației procesual-penale. Este evident că astfel de omisiuni în procesele-verbale influențează negativ și utilizarea rapoartelor de expertiză a mijloacelor materiale de probă în procesul de cercetare a cauzelor.

Noi împărtășim părerea despre faptul că cele menționate mai sus prezintă o consecință a nivelului scăzut de pregătire profesională a ofițerilor de urmărire penală, a specialiștilor-criminaliști, dotarea lor insuficientă cu mijloace tehnice necesare, precum și deficiențele în organizarea participării acestora în echipele operative de urmărire penală.⁵

Este pe deplin înțeleasă aspirația de a asigura participarea specialistului în CFL la toate infracțiunile înregistrate de poliție, însă efectivul încadrat conform statelor de personal, poate cuprinde astăzi fizic doar ceva mai mult de o treime din acestea. Specialiștilor pur și simplu nu le ajunge timp. În 110 (73,8%) de dosare analizate, durata CFL a constituit pînă la 60 min.

⁵ Idem, p. 58.

Din această cauză, 74 (49,7%) de cercetari s-au efectuat schematic, iar 37 (24,6%) din CFL realizate cu concursul specialistului s-au terminat fără rezultate, adică nu s-au ridicat probe materiale lăsate de autorii infracțiunii.

În practica modernă cercetarea urmelor materiale ale infracțiunii începe din momentul depistării lor la fața locului. Cunoscând urmele tipice ale diferitelor tipuri de crime și mecanismul formării acestora, ofițerul de urmărire penală, pentru lucrul cu microobiectele este obligat să selecteze un specialist de calificarea necesară. În practica de expertiză a microobiectelor se aplică pe larg metodele destinate special pentru cercetarea acestora: metode de analiză microspectrală infraroșie, electronică de microsondă, microradiospectrală, microspectrală cu laser, microscopie electronică, etc.

Un principiu esențial al cercetării de expertiză a microobiectelor este respectarea aplicării consecvente a metodelor de la simple la complexe, de la nedestructive la distructive. De pe aceste poziții toate metodele de cercetare se împart în patru grupuri în funcție de efectul metodei asupra păstrării microobiectului și siguranței acestuia ca probă materială. Cercetarea microobiectelor materiale, la fel ca și macroobiectelor, presupune studierea morfologiei (structurii externe), structurii (structurii interne), compoziției chimice.

Expertiza judiciară reprezintă cea mai importantă formă de aplicare a cunoștințelor speciale în procedura judiciară, în rezultatul căreia la dispoziția organului de urmărire penală și a instanței se află informația nouă, care are importanță probatoare și care nu poate fi obținută prin alte mijloace procesuale. Ea joacă un rol colosal în microobiectologie, deoarece este imposibilă obținerea informației integrale, ai cărei purtători sunt microobiectele, fără aplicarea cunoștințelor speciale.

Expertiza judiciară reprezintă un mijloc indirect de probă, este înfăptuită de un subiect special cu scopul obținerii faptelor care pot fi stabilite numai cu ajutorul cercetării de expertiză, ale cărei rezultate sunt perfectate printr-un document special — raportul expertului.

Conform Legii Republicii Moldova „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar“ și Hotărârii Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la Centrul Național de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiției“,⁶ Centrul efectuează un șir de expertize și constatări tehnico-științifice. Menționăm unele dintre ele, cel mai des utilizate în cadrul examinării de tipul cel mai reprezentativ de microobiecte — microparticule.

În conformitate cu clasificarea expertizelor judiciare acceptată în prezent, microobiectele pot fi întâlnite în marea majoritate în expertiza materialelor, substanțelor și articolelor, expertiza medico-legală, biologic-legală și pedologic-legală. După părerea noastră, abordarea complexă a efectuării expertizei microobiectelor permite de: a utiliza în cercetare un număr mai mare de metode pentru obținerea unui volum

6 Legea Republicii Moldova nr. 68 din 14.04.2016 Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar. Publicat: 10.06.2016 în Monitorul Oficial Nr. 157-162, art Nr: 316; Hotărârea Guvernului RM nr. 1412 din 27.12.2016 cu privire la Centrul Național de Expertize Judiciare. Publicat: 30.12.2016 în Monitorul Oficial Nr. 478-490, art Nr: 1501.

maximal de informații; a stabili un parametru unic prin metode diferite, iar în caz de necesitate a repeta analiza pentru obținerea unor rezultate obiective și veridice; a selecta acel fragment de urmă care are, din punctul de vedere al expertului, caracteristicile cele mai potrivite; a păstra obiectul cercetat pentru efectuarea expertizelor repetate și suplimentare.

Aceeași abordare la cercetarea microobiectelor oferă posibilitatea, încă de la etapa inițială, de a planifica tactica de cercetare și de a obține informația maxim posibilă ori, în cazul unui rezultat negativ la primele etape ale cercetării, de a reduce semnificativ volumul lucrărilor și astfel de a reduce cheltuielile de lucru și de a păstra reagenții costisitori.

În conformitate cu art. 90 al CPP RM, raportul de expertiză este inclus în lista probelor, care în baza art. 101 al CPP RM „urmează să fie apreciat din punct de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității lui, iar toate probele în ansamblu — din punct de vedere al coroborării lor”.⁷

În primul rând, la primirea rezultatelor expertizei microobiectelor, organul de urmărire penală trebuie să verifice legalitatea modului de obținere a datelor factive (probelor) și perfectarea procesuală a lor. Apoi trebuie să verifice și să evalueze perfectarea procesuală, precum și corectitudinea și caracterul complet al soluționării întrebărilor puse la expertiză. În conformitate cu art. 151 al CPP RM, după efectuarea investigațiilor necesare, expertul întocmește în scris un raport, pe care îl semnează și aplică ștampila.

Toate datele obținute în urma verificării concluziei expertului vor fi contrapuse de ofițer de urmărire penală atât între ele, cât și cu alte materiale din dosar, elucidând dacă faptele stabilite de expert nu contrazic exactitatea celor care au fost deja stabilite pentru cazul dat.

Evaluarea concluziei expertului asupra rezultatelor cercetării microobiectelor include, în afară de tezele generale menționate mai sus, și verificarea tuturor condițiilor, circumstanțelor apariției sau existenței sursei sau purtătorului de microobiecte: locul, timpul și mecanismul formării lor, în legătură cu comiterea infracțiunii, precum și acțiunile de căutare și detectare, fixare și ridicare, păstrare și trimitere la expertiză.

Concluziile expertului, în mod inerent, constituie rezultatul cercetării de expertiză și reprezintă răspunsuri la întrebările puse, în care, pe baza cunoștințelor speciale, se constată existența sau absența unui fapt anumit. Încheierea reprezintă concluziile efectuate de expert după rezultatele cercetărilor efectuate, în baza datelor identificate sau prezentate lui despre obiectul cercetat și tezele științifice principale ale ramurii științifice în cauză. În încheiere expertul trebuie să formuleze concluziile în forma permisă de metodele și metodologia cercetării folosite de el. Dacă se efectuează o evaluare probabilistică a rezultatelor obținute, atunci în concluziile expertului trebuie să figureze nivelul de probabilitate a rezultatelor obținute.

7 Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003. Publicat: 07.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 104-110, art Nr: 447.

Încheierea cu nivel înalt de probabilitate poate fi considerată practic de încredere. Totuși decizia despre fiabilitatea rezultatelor obținute aparține nu expertului, ci instanței în baza informațiilor de care dispune.

Concluzie

Cercetarea microobiectelor și altor materiale de probă la fața locului constituie o activitate realizată în regim de urgență de către un specialist în cadrul acțiunii de urmărire penală sau măsurii speciale de investigație cu scopul obținerii informației despre persoana făptuitorului, mecanismul infracțiunii și alte împrejurări relevante pentru descoperirea ei pe urme proaspete.

Cercetările la fața locului se vor efectua cu aplicarea metodelor ce nu vor modifica sau degrada urmele și obiectele ca să nu influențeze negativ expertiza ulterioară a acestora.

La expertizarea microobiectelor în condiții de laborator se va ține cont de natura și însușirile neobișnuite ale microobiectelor, se va respecta principiul abordării în complex a metodicilor de cercetare după scheme strict ierarhizate și bazate pe algoritmi unanim acceptați, în funcție de starea și caracterul microobiectelor examinate. Algoritmizarea cercetării microobiectelor atât în condiții de laborator cât și în contextul cercetării locului faptei prezintă o activitate formalizată a specialistului și altor participanți, care transformă acest proces într-o preocupare dirijată pe bază de program, creînd premise de obiectivare a rezultatelor.

TRIBUNA DOCTORANDULUI
TRIBUNE OF THE POST-GRADUATE STUDENTS

STUDIU JURIDIC ASUPRA PROTECȚIEI PATRIMONIULUI CULTURAL ÎN BAZA REZOLUȚIILOR CONSILIULUI DE SECURITATE AL ONU. PATRIMONIUL CULTURAL PRIN PRISMA REZOLUȚIEI 2199 (2015) (PARTEA I)

Kordee BADIR, doctorand

Recenzent: **Alexandru CAUIA**, doctor în drept, conferențiar universitar

LEGAL STUDY ON THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE UNDER THE RESOLUTIONS OF THE UN SECURITY COUNCIL. CULTURAL HERITAGE BY THE PRISM OF RESOLUTION 2199 (2015) (PART I)

The protection of cultural heritage in times of armed conflict is one of the main topics that require a continuous approach from international law. The nature of contemporary conflicts, especially those in Iraq and Syria, shows us that cultural goods often become the target of belligerent parties. However, the armed conflicts in question are characterized by the participation of various groups, including terrorists, among the objectives of which are the robbery and the commercialization of cultural assets illegally raised from the controlled territories.

Keywords: justice, cultural heritage, protection, conservation, UNESCO, armed conflict.

Protecția patrimoniului cultural în timp de conflict armat este unul din subiectele principale ce necesită o abordare continuă din partea dreptului internațional. Natura conflictelor contemporane, în special a celor din Irak și Siria, ne demonstrează că deseori bunurile culturale devin ținta părților beligerante. Or, conflictele armate în cauză sunt caracterizate prin participarea la ele a diverselor grupări, inclusiv teroriste, printre obiectivele cărora se enumeră jaful și comercializarea bunurilor culturale ridicate ilegal din teritoriile controlate.

Cuvinte-cheie: justiție, patrimoniu cultural, protecție, conservare, UNESCO, conflict armat.

Introducere

Rezoluția 2199 (2015), adoptată de Consiliul de Securitate al ONU la 12 februarie 2015, este structurată pe trei axe:

- Consolidarea măsurilor ce vizează secarea surselor de finanțare a așa numitului Stat Islamic al Irakului și al Levantului (EIIL), al Frontului el-Nostra, precum și orice alte persoane, grupuri, instituții și entități asociate cu Al-Qaida;
- Condamnarea distrugerilor patrimoniului cultural irakian și sirian comise în special de EIIL și Frontul el-Nostra și prescrierea statelor membre ale ONU să i-a măsuri pentru a împiedica comerțul cu bunuri culturale care au fost ridicate ilegal din Irak, începând cu anul 1990 și din Siria, începând cu martie 2011;
- Prevenirea și eliminarea luărilor de ostatici aplicate de grupările teroriste și interzicerea plății pentru răscumpărare sau a concesiunilor politice.

I. Aflilierile normative ale rezoluției 2199 (2015)

Chestiunea distrugerii și dispersiunii patrimoniului cultural, înconjurată într-o intenție mai globală de sancțiuni contra terorismului, se înscrie într-o dublă continuitate: pe de o parte, în prelungirea acțiunii normative a UNESCO dedicate patrimoniului cultural (a); pe de altă parte, în contextul rezoluțiilor precedente ale Consiliului de Securitate, ce vizează lupta contra terorismului (b).

a) *Interesul general al umanității de a proteja patrimoniul cultural*

În pofida diversității lor, instrumentele juridice adoptate de UNESCO dedicate protecției patrimoniului cultural, sunt bazate pe interesul general al umanității de a proteja și a salva patrimoniul cultural. Astfel, putem constata, că premisele le găsim în Tratatul din 15 aprilie 1935 ce reflectă protecția instituțiilor artistice, științifice și a monumentelor, numit Pactul Roerich și au fost inițiate de articolele 47 și 56 ale Regulamentului la Convențiile de la Haga din 1899 și 1907, fiind parte astăzi a dreptului internațional cutumiar. Acceptarea și recunoașterea acestui interes general de către state poate varia în dependență de intensitate și în funcție de natura normelor lansate. Or, acestea stabilesc protecția patrimoniului cultural — protecția sectorială în funcție de natura bunurilor materiale sau non-materiale, culturale sau naturale, mobile sau imobile etc., urmărind contextul ce ține de conflicte sau crize. Este acceptat practic că, adițional sau la periferia instrumentelor convenționale, în condițiile în care ambiția duce la aplicarea responsabilității colective a statelor față de protecția patrimoniului cultural al popoarelor, alte norme au domeniu de aplicare mai informal, aflându-se în afara constrângerii juridice.

În spațiul normativ care limitează acești doi poli — Convenția privind protecția bunurilor culturale în timp de conflict armat, împreună cu Regulamentul său de executare și Protocolul I, adoptate la Haga la 14 mai 1954, însoțită de Protocolul II, adoptat la Haga la 26 martie 1999, exprimă cel mai puternic obligațiile internaționale impuse statelor pentru conservarea patrimoniului cultural în condițiile unui conflict armat; partea opusă — Declarația referitor la distrugerea intenționată a patrimoniului cultural, adoptată la Paris la 17 octombrie 2003, în cadrul celei de-a 32-a sesiune a Conferinței generale a UNESCO, este un text lipsit de orice formă de constrângere, emițând din acest fapt doar normativitate relativă. Slaba capitalizare a acestei Declarații, care intervine ca răspuns într-un context de criză și nu de conflict armat, impunând un ansamblu de principii ce vizează prevenirea și descurajarea distrugerii intenționate a patrimoniului cultural de către state în activitățile lor în timp de pace și în caz de conflict armat,¹ este un simptom al limitei acțiunii normative a UNESCO. Declarația se inspire din Convențiile UNESCO — în special Convenția

1 Doc. UNESCO 32C/25, 17 July 2003. In: Joseph P. Fishman. Locating the International Interest in Intranational Cultural Property Disputes. In: Issue 2 Yale Journal of International Law, Volume 35, 2010, pp. 364-366 [on-line] <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup17/Batch%20/Locating%20the%20International%20Interest%20in%20Intranational%20Cultural%20Property%20Disputes.pdf> (accesat la 21.10.2018).

din 1972 privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural și Convenția din 1954 privind protecția bunurilor culturale în timp de conflict armat, precum și alte instrumente internaționale — Protocolul adițional I (1977) la Convențiile de la Geneva (1949) privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, Statutul (1993) Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPII) și Statutul de la Roma (1998) al Curții Penale Internaționale (CPI). Declarația este un „text juridic ce nu aplică constrângerea care nu vizează modificarea obligațiilor existente ale statelor în baza acordurilor internaționale în vigoare în materie de protecție a patrimoniului cultural. Obiectivul său principal este triplu:

- (i) enunțarea principiilor de bază pentru protecția patrimoniului cultural, vizând expres distrugerea intenționată în timp de pace și în timp de război;
- (ii) consolidarea sensibilizării fenomenului din ce în ce mai răspândit a distrugerii intenționate a acestui patrimoniu;
- (iii) încurajarea indirectă a participării statelor ce nu sunt încă parte la Convenția de la Haga din 1954, la Protocoalele sale I și II, la Protocoalele adiționale din 1977, precum și la alte acorduri ce reglementează protecția patrimoniului cultural².

Această acțiune normativă este concentrată în forma sa cea mai de succes asupra formulării unui drept internațional pozitiv. Enunțarea regulilor internaționale unilaterale, gaj al unei supremații a dreptului internațional în raport cu drepturile naționale, nu impune, totuși, o intervenție din partea UNESCO.

Interesul general al umanității pentru protecția și păstrarea patrimoniului cultural, ca consecință, este inclus în dreptul internațional. Astfel, TPII relevase, că referitor la prejudiciul și pierderile suferite de un popor, afectat în cultura și identitatea sa religioasă, „umanitatea este aceea, în ansamblul său, care este afectată prin distrugerea unei culturi religioase specifice și ale obiectelor culturale care îi sunt atașate“.³ Tribunalul a constatat următoarele:

„acest act [distrugerea și degradarea edificiilor religioase] este similar „distrugerii sau prejudicierii premeditate edificiilor dedicate religiei“, ce constituie o încălcare a legilor și cutumelor de război stabilite de art. 3d) al Statutului TPII. În consecință, acest act a fost deja calificat ca crimă în baza dreptului internațional cutumiar și al Statutului TPII. În plus, Tribunalul militar internațional de la Nuernberg, jurisprudența TPII, precum și Raportul Comisiei de Drept Internațional (CDI) din 1991, printre altele, toate au considerat că distrugerea edificiilor dedicate religiei constituie fără echivoc, un act de persecutare în sensul conceptului crimei contra umanității. Acest act, dat fiind că este comis cu intenție discriminatorie, este echivalat cu un atac contra identității religioase a unui popor. În așa formă, acest act ilustrează de o manieră quasi exemplară noțiunea de crimă

2 Idem.

3 TPII. Speța Procurorul v. Dario Kordic și Mario Cerkez, Aff. Nr. IT-95-14/2-T, 26 februarie 2001 [on-line] http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf (accesat la 21.10.2018).

contra umanității, pentru că, de fapt este umanitatea în ansamblul său care este afectată prin distrugerea unei culturi religioase specifice și a obiectivelor culturale care sunt atașate. Prezenta Cameră conchide în consecință, că distrugerea sau prejudicierea premeditată a edificiilor musulmane dedicate religiei sau educației, pot constitui, în cazul în care ele sunt comise cu intenție discriminatorie cerute, un act de persecuție“.⁴

Referitor la definiția actului de persecuție pe care o oferă CDI, ea prelungește acest principiu matrice, integrând dimensiunea culturală: „Persecutarea poate lua forme multiple, de exemplu [...] distrugerea sistematică a monumentelor sau clădirilor reprezentative ale unui grup social, religios, cultural etc.“⁵ Cu toate acestea, dacă principiul întărit de UNESCO, conform căruia „atentatele aduse bunurilor culturale, ce aparțin unui popor, constituie atentate la patrimoniul cultural al întregii umanități, dat fiind că fiecare popor își aduce contribuția la formarea culturii mondiale“,⁶ ce se impune în mod progresiv ca o matrice de drept internațional al patrimoniului cultural, opozabilitatea sa fiind, pentru o largă parte, condiționată de voința statelor de a se conforma sau abstractiza. Totuși, acest principiu chestionează în egală măsură afirmarea unui drept imperativ, dar și rolul crescând al cutumei în procesul de constituire a unei noi ordini publice culturale internaționale.⁷

b) Patrimoniul cultural prin prisma luptei contra terorismului

Începând cu anul 2001, Consiliul de Securitate al ONU a intensificat procesul de elaborare a normelor ce vizează lupta contra terorismului. Or, dacă în practica Consiliului de Securitate această preocupare nu este una nouă, atunci trebuie să menționăm, că atentatele din 11 septembrie 2001 marchează un punct de reper pentru rezoluțiile Consiliului de Securitate. În anii 1990 Consiliul de Securitate trata cu regularitate chestiunile de terorism, prescriind sancțiuni contra statelor

4 Idem, § 206 et 207.

5 Report of the International Law Commission on the work of its forty-third session, 29 April — 19 July 1991, Official Records of the General Assembly, Forty-sixth session, Supplement No. 10, Document A/46/10. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, Part Two „Crimes against the peace and security of Mankind“, Article 21 „Systematic or mass violations of human rights“, Commentary § 9, p. 104 [on-line] http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_46_10.pdf&lang=EFSXP (accesat la 21.10.2018)..

6 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Records of the General Conference. 31st Session. Paris, 15 October to 3 November 2001. Volume 1. Resolutions. Acts constituting a crime against the common heritage of humanity, p. 65 [on-line] http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Tashkent/pdf/124687e_underwater_cultural_heritage_2001_eng.pdf (accesat la 21.10.2018).

7 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Records of the General Conference. Twenty-seventh Session. Paris, 25 October to 16 November 1993. Volume 1. Resolutions. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague, 1954), p. 40 [on-line] <http://ulis2.unesco.org/images/0009/000956/095621E.pdf> (accesat la 21.10.2018).

bănuite că ar avea legătură cu acte teroriste: Libia (1992), Sudan (1996), Talibanii (1999). Intensificarea inițiativelor contra terorismului intervine în 1999: rezoluția 1269 din 19 octombrie 1999 (S/RES/1269) angaja statele să coopereze în prevenirea și reprimarea oricărui act terorist, în special prin „schimbul de informații conform dreptului internațional și al dreptului național și prin cooperarea în plan administrativ și judiciar pentru prevenirea actelor de terorism”.⁸ Această rezoluție pune în aplicare o mișcare de intensificare a acțiunii Consiliului de Securitate în lupta contra terorismului, amplificată după 11 septembrie 2001.

Inițiative de natură organică — crearea de comitete specializate, cum ar fi cazul Comitetului instituit prin rezoluția 1373 din 28 septembrie 2001 (S/RES/1373)⁹ — accentuează gradul de exigență de implicare a statelor în lupta contra terorismului, necesară de acum înainte de a ține cont de măsurile luate pentru a împiedica activitățile teroriste și criminalizarea diverselor forme. Obiectivul prevede promovarea cooperării între state, pentru ca acestea să poată beneficia de furnizarea unei asistențe tehnice pentru a le însoți în realizarea acestor sarcini.¹⁰

Această abordare globală și multiformală promovată de Consiliul de Securitate, dar și întărirea cooperării în cadrul comunității internaționale, a impus o revizuire conceptuală a luptei contra terorismului, care, după cum s-a stabilit, nu poate fi combătut doar pe calea militară și prin măsuri coercitive, dar și prin eliminarea condițiilor ce favorizează răspândirea terorismului. În aceste condiții, Consiliul de Securitate a subliniat că „continuarea cooperării la nivel internațional în scopul aprofundării dialogului civilizațiilor și atingerii unui acord între ele, pentru a împiedica denigrarea valorii unei sau altei religii sau culturi, poate ajuta la impunerea unor bariere în fața forțelor ce incită la polarizare și la extremism, ceea v-a contribui la întărirea luptei contra terorismului.”¹¹

Apogeul acestui proces de integrare a dialogului cultural și a conservării patrimoniului cultural în problemele și mijloacele de luptă contra terorismului, v-or fi fixate în rezoluția 1483 din 22 mai 2003 privind situația din Irak (S/RES/1483).¹² După ce a cerut „tuturor părților vizate de a se achita pe deplin de obligațiile în baza

8 Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1269 din 19 octombrie 1999 privind responsabilitatea Consiliului de Securitate în materie de menținere a păcii și a securității internaționale [on-line] [https://undocs.org/en/S/RES/1269\(1999\)](https://undocs.org/en/S/RES/1269(1999)) (accesat la 21.10.2018).

9 Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1373 din 28 septembrie 2001 privind pericolul pentru pacea și securitatea internațională ce rezultă din acte teroriste [on-line] [https://undocs.org/en/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/en/S/RES/1373(2001)) (accesat la 21.10.2018).

10 Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1535 din 26 martie 2004 privind pericolul pentru pacea și securitatea internațională ce rezultă din acte teroriste [on-line] [https://undocs.org/S/RES/1535\(2004\)](https://undocs.org/S/RES/1535(2004)) (accesat la 21.10.2018).

11 Declarația Președintelui Consiliului de Securitate al ONU din 27 septembrie 2010 (S/PRST/2010/19) privind pericolul pentru pacea și securitatea internațională ce rezultă din acte teroriste [on-line] <https://undocs.org/en/S/PRST/2010/19> (accesat la 21.10.2018).

12 Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1483 din 22 mai 2003 privind situația între Irak și Kuwait [on-line] [https://undocs.org/en/S/RES/1483%20\(2003\)](https://undocs.org/en/S/RES/1483%20(2003)) (accesat la 21.10.2018).

dreptului internațional, în special ce reiese din Convențiile de la Geneva din 1949 și Regulamentul de la Haga din 1907¹³, Consiliul de Securitate consacră punctul 7 al rezoluției chestiunii bunurilor culturale deturnate din instituțiile irakiene:

Consiliul de Securitate,

[...]

Acționând în baza Capitolului VI al Cartei Națiunilor Unite,

[...]

7. Decide că toate statele membre trebuie să i-a măsuri adecvate pentru a facilita returnarea, în stare bună, instituțiilor irakiene a bunurilor culturale irakiene și a altor obiecte ce au o valoare arheologică, istorică, culturală, științifică sau religioasă, care au fost ridicate în mod ilegal din Muzeul național irakian, din Biblioteca Națională și alte terenuri în Irak după adoptarea rezoluției 661 (1990) din 6 august 1990, în special lovit de interzicerea comerțului sau transferarea acestor obiecte și a obiectelor în raport cu care există bănuiala că ele au fost ridicate ilegal și adresate la Organizația Națiunilor Unite pentru educație, știință și cultură, Interpol sau alte organizații internaționale competente pentru a facilita punerea în aplicare a prezentului paragraf.¹³

II. Includerea salvărdării patrimoniului cultural în puterea normativă a Consiliului de Securitate.

Rezoluția 1483 (2003) a inspirat dispozitivul pe care rezoluția 2199 (2015) din 12 februarie 2015 îl implementează pentru a consolida protecția patrimoniului cultural irakian și sirian. Punctele 15-17 ale rezoluției exprimă substanța:

15. Condamnă distrugerea patrimoniului cultural irakian și sirian, comise în special de EIIL și Frontul el-Nosra, fie că este vorba despre pagube accidentale sau distrugerii intenționate, în special a terenurilor și a obiectivelor religioase, care fac obiectul distrugerilor țintă;

16. Notează cu preocupare că EIIL, Frontul el-Nosra și alte persoane, grupuri, structuri și entități asociate Al-Qaida, generează venituri cauzate, direct sau indirect, din jafuri și contrabanda obiectelor ce aparțin patrimoniului cultural, provenite din terenurile arheologice, muzee, biblioteci, arhive și alte terenuri în Siria și Irak, care sunt ulterior utilizate pentru a finanța eforturile lor de recrutare sau pentru a ameliora capacitățile lor operaționale de a organiza și de a produce atentate teroriste;

17. Reafirmă decizia luată în paragraful 7 al rezoluției 1483 (2003) și decide că toate statele membre trebuie să i-a măsurile adecvate pentru a împiedica comercializarea bunurilor culturale irakiene și siriene și a altor obiective ce au valoare arheologică, istorică, culturală, științifică sau religioasă, ce au fost ridicate ilegal din Irak, începând cu 6 august 1990 și din Siria, începând cu 15 martie 2011, în special reafirmând interdicția comerțului transnațional a ac-

13 Idem.

tor obiecte și permițând astfel, restituirea poporului irakian și sirian și solicită Organizației Națiunilor Unite pentru educație, știință și cultură, INTERPOL și altor organizații internaționale competente să faciliteze punerea în aplicare a dispozițiilor prezentului paragraf.¹⁴

Rezoluția 2199, în special paragraful 17, dar și precedentul paragraf 7 al rezoluției 1483, confruntă protecția patrimoniului cultural la unilateralism, într-un domeniu tradițional acoperit printr-o acțiune normativă a UNESCO, concentrată pe o formulare de drept internațional.

Dubla filiere normativă a paragrafelor 15-17 ale rezoluției 2199 — filiere la acțiunea normativă a UNESCO în domeniul protecției patrimoniului cultural și la rezoluțiile precedente ale Consiliului de Securitate ce vizează lupta contra terorismului — operează o includere a protecției internaționale a patrimoniului cultural în spațiul normativ al Consiliului de Securitate. Totuși, această schimbare a paradigmei, substituind o normă imperativă unilaterală cu un drept internațional, rămâne constrânsă prin perimetrul de intervenție al Consiliului de Securitate în cadrul Capitolului VII al Cartei ONU. Această transformare substanțială a dreptului internațional al patrimoniului cultural obligă Consiliul de Securitate să i-a în calcul interesul general al umanității de protecție și conservare a patrimoniului cultural, inclusiv matricea normelor patrimoniale ale UNESCO și a domeniului său quasi-exclusiv. Consiliul de Securitate nu intervine atunci *in abstracto*, el este dat printr-un proces de calificare *in concerto* a unor situații ce pot afecta procesul de menținere a păcii și securității internaționale.

Această luare în vedere a interesului general al umanității a protecției și conservării patrimoniului cultural este operată în baza Capitolului VII — articolele 39-51 ale Cartei ONU, care autorizează Consiliul de Securitate să i-a măsuri coercitive doar în cadrul procesului de menținere a păcii și a securității internaționale. În baza articolului 39 Consiliul de Securitate poate constata „existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune“, apoi, urmând constatarea și calificarea faptelor, face recomandări (art. 40) sau recurge la măsuri non-militare (art. 41) sau militare (art. 42), necesare „pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale“.

Rezoluțiile 1483 și 2199 sunt bazate pe articolele 39 și 41 ale Capitolului VII al Cartei ONU. Acestea au următorul conținut:

Articolul 39:

„Consiliul de Securitate va constata existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune și va face recomandări ori va hotărî ce măsuri vor fi luate, în conformitate cu Articolele 41 și 42, pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale“.

Articolul 41:

„Consiliul de Securitate poate hotărî ce măsuri, care nu implică folosirea forței armate, trebuie luate spre a se da urmare hotărârilor sale și poate cere

14 Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 2199 din 12 februarie 2015 privind pericolul pentru pacea și securitatea internațională ce rezultă din acte teroriste [on-line] [http://undocs.org/en/S/RES/2199\(2015\)](http://undocs.org/en/S/RES/2199(2015)) (accesat la 21.10.2018).

Membrilor Națiunilor Unite să aplice aceste măsuri. Ele pot să cuprindă întreruperea totală sau parțială a relațiilor economice și a comunicațiilor feroviare, maritime, aeriene, poștale, telegrafice, prin radio și a altor mijloace de comunicație, precum și ruperea relațiilor diplomatice“.

Consiliul de Securitate are o putere de apreciere discreționară asupra calificării faptelor, gajată de libertatea sa privind determinarea deciziilor și mijloacelor de răspuns. Din această competență discreționară derivă paleta de împuterniciri de care dispune, dar și de puterea de acțiuni. Or, referința la Capitolul VII este de multe ori considerată ca indice al caracterului obligatoriu al unei rezoluții, iar terminologia utilizată relevă variația de intensitate a obligațiilor pe care Consiliul de Securitate le pune în sarcina statelor. În realitate, vorbind despre conservarea patrimoniului cultural, singurele § 7 al rezoluției 1483 și § 17 al rezoluției 2199 dictează responsabilitatea colectivă a statelor pentru a combate dispersarea bunurilor culturale irakiene și siriene și facilitarea restituirii acestora. În aceste § 7 și § 17, recurgerea la verbul „decide“ la indicativul prezent (*decides* în engleză) nu conține nici o dorință, nici o intenție; este vorba despre o obligație a cărei supremație, pe care i-o conferă Capitolul VII, se impune statelor.

Restabilind că sunt luate măsuri pentru a împiedica comercializarea bunurilor culturale irakiene și siriene, solicitând o interzicere de comerț transnațional a acestor obiecte, precum și restituirea lor, Consiliul de Securitate impune statelor, în ansamblul lor, obligații prin care acestea nu erau anterior legate. Astfel, un legislator internațional, cum este Consiliul de Securitate, prin intermediul puterii normative pe care o exercită, impune un model de conduită obligatorie asupra unei chestiuni țintă, acea de jaf și de trafic ilegal a bunurilor culturale, legându-le cu finanțarea și dezvoltarea terorismului.

Domeniul de aplicare a unei asemenea obligații poate fi chestionată în raport cu Convențiile UNESCO din 1954 și 1970. Aceste convenții prevăd un cadru general, unul asupra protecției bunurilor culturale în timp de conflicte armate, altul, asupra prevenirii jafului și a traficului ilicit a bunurilor culturale, iar în final, restituirea lor țărilor de origine. Dacă dispozițiile acestor convenții pot fi puse în aplicare în contextul irakian și sirian, așa cum a calificat Consiliul de Securitate, eficacitatea lor este condiționată de acceptarea lor din partea statelor de a se conforma acestora, ce exprimă în mod formal ratificarea lor sau aderarea la ele. Fără a considera și a demonstra că ar exista o obligație cutumiară în dreptul internațional, ce ar prevedea o interdicție a comerțului cu bunuri culturale ce provin din zone de conflict și o obligație generală de restituire a acestora, § 7 al rezoluției 1483 și § 17 al rezoluției 2199 creează o nouă normă imperativă pentru state. Acolo unde un tratat internațional nu produce efecte în lipsa consimțământului părților, o rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU apare ca un act unilateral în raport cu care legislația internațională este acceptată din rațiunea că este adoptată de organul competent și astfel, supremația măsurilor prescrise se bazează pe prevederile Capitolului VII al Cartei ONU (*va urma*).

ACTELE JURISDICTIONALE ALE CURȚII CONSTITUȚIONALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Fadei NAGACEVSCHI, doctorand

Recenzent: **Victor POPA**, doctor habilitat, profesor universitar

JURISDICTIONAL ACTS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The separation of powers cannot be understood as an isolation between different organs. A unique and harmonious action of the state is required. State power cannot be exercised unless a unity of actions has been created. The stability of the Constitution represents a major constitutional value, a preliminary condition for ensuring the continuity of the state and ensuring the implementation of the objectives stated in the Constitution. Everyone has to understand that the Constitution is not a „suicide pact“.

Keywords: Constitution, opinion, decision, judgement, constitutional order, rule of law, democracy.

Separarea puterilor nu poate fi înțeleasă ca o izolare dintre diferite organe. O acțiune unică și armonioasă a statului este necesară. Nu poate fi exercitată puterea de stat, dacă nu a fost creată o unitate de acțiune. Stabilitatea Constituției reprezintă o valoare constituțională majoră, o condiție preliminară pentru asigurarea continuității statului și asigurarea punerii în aplicare a obiectivelor declarate în Constituție. Orice persoană trebuie să înțeleagă faptul că, Constituția nu este un „pact sinucigaș“.

Cuvinte cheie: Constituție, aviz, decizie, hotărâre, ordine constituțională, stat de drept, democrație

Introducere

La data de 27 august 1991, Parlamentul a adoptat Declarația¹ de Independență, prin care a proclamat independența Republicii Moldova față de URSS în hotarele fostei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești.

La data de 29 iulie 1994, Parlamentul a adoptat Constituția Republicii Moldova, un rol aparte în cadrul construcției constituționale a țării, fiindu-i atribuit Curții Constituționale. În acest sens, urmează să remarcăm că, în Constituția țării este inserat Titlul V, dedicat exclusiv Curții Constituționale, la articolul 134 alin. 3, fiind stipulat că, „Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.“²

1 <http://www.istoria.md/articol/573/>

2 Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, republicată în MO nr. 78/140 din 29.03.2016

Analizând gramatical Titlul V din Constituție, remarcăm că, actele Curții Constituționale sânt reglementate la articolul 140, legiuitorul constituant indicând doar Hotările Curții.

Studiind însă atribuțiile Curții Constituționale conform art. 135 din Constituție, este cert că, tipurile de acte ce pot fi emise de către Curte nu se reduc doar la Hotărâri.

În vederea dezvoltării textului constituțional, la data de 13 decembrie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la Curtea Constituțională³, care, la art. 26 alin.1 , stipulează că, „Curtea Constituțională adoptă hotărâri, decizii și emite avize.“

La data de 16 iunie 1995, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Codul jurisdicției constituționale⁴, la capitolul 9 fiind stabilite categoriile de acte emise de către Curtea Constituțională, printre care se regăsesc hotărârile, deciziile, avizele, dispozițiile și opiniile separate.

În continuare ne vom axa asupra analizei primelor trei categorii de acte, și anume: hotărârile, deciziile și avizele.

Actualitate

Începând cu anul 2013, numărul sesizărilor adresate Curții Constituționale este într-o permanentă creștere, aceasta fiind invitată să se expună în cele mai diverse chestiuni.

În anul 2013 pe rolul Curții Constituționale s-au aflat 65 de sesizări; au fost pronunțate 35 de hotărâri, 6 decizii de sistare, 15 decizii de respingere și 2 decizii de suspendare.

În anul 2014 pe rolul Curții Constituționale s-au aflat 68 de sesizări; au fost pronunțate 29 de hotărâri, 2 decizii de sistare, 10 decizii de inadmisibilitate, emis un aviz și 16 sesizări au fost restituite prin scrisori.

În anul 2015 pe rolul Curții Constituționale s-au aflat 66 de sesizări; au fost pronunțate 32 de hotărâri, o decizie de suspendare, 12 decizii de inadmisibilitate, emise 2 avize și 7 sesizări au fost restituite prin scrisori.

În anul 2016 pe rolul Curții Constituționale s-au aflat 176 de sesizări; au fost pronunțate 34 de hotărâri, o decizie de suspendare, 96 decizii de inadmisibilitate, emise 7 avize și 6 sesizări au fost restituite prin scrisori.

În anul 2017 pe rolul Curții Constituționale s-au aflat 200 de sesizări; au fost pronunțate 40 de hotărâri, 125 de decizii de inadmisibilitate, emise 5 avize și 2 sesizări au fost restituite prin scrisori⁵.

Din analiza datelor statistice, remarcăm diversitatea tipurilor de acte ce pot fi emise de către Curtea Constituțională, fiind important să înțelegem care este

3 Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994, publicată în MO nr. 8/86 din 07.02.1995

4 Legea Codul jurisdicției constituționale nr. 502-XIII din 16.06.95, publicată în MO nr. 53-54/597 din 28.09.1995

5 <http://www.constcourt.md/tabview.php?l=ro&idc=13&t=/Prezentare-general/Date-statistice>

diferența dintre acestea și consecințele/efectele pronunțării unui anumit tip de act, dar și modul de revizuire al actelor ale jurisdicției constituționale.

Conținutul de bază

Legislație pertinentă

În temeiul art. 61 alin. 2 și 3 din Codul jurisdicției constituționale, în cazul soluționării în fond a sesizării se pronunță hotărâre sau se emite aviz, iar în cazul nesoluționării în fond a sesizării se pronunță decizie, care se întocmește ca act aparte ori se consemnează în procesul-verbal⁶.

În continuare Codul jurisdicției constituționale stipulează că, prin hotărâre, Curtea Constituțională: a) se pronunță asupra constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărârilor și dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte; b) interpretează Constituția; c) confirmă rezultatele referendumurilor republicane; d) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova; e) rezolvă excepțiile de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție; f) se pronunță asupra altor cazuri de competența sa.

Prin avize, Curtea Constituțională se pronunță asupra: a) inițiativelor de revizuire a Constituției; b) circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului; c) circumstanțelor care justifică suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova; d) circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova; e) constituționalității unui partid; f) altor cazuri de competența sa.

Deciziile sânt pronunțate de Curtea Constituțională, de Președintele și de judecătorii Curții în cazurile prevăzute de procedura jurisdicției constituționale, cu excepția celor care necesită hotărâri sau avize.

În cazul în care la adoptarea hotărârii privind constituționalitatea actului normativ sau a tratatului internațional se înregistrează paritate de voturi, actul normativ sau tratatul internațional se prezumă constituțional, iar cauza se sistează. În alte cazuri de paritate a voturilor se consideră că hotărârea, decizia sau avizul nu au fost adoptate, iar examinarea cauzei se sistează, cu excepția cazurilor prevăzute la art.4 alin.(1) lit.d), e), f) și h), când examinarea cauzei se amână.

La articolul 71 din Codul jurisdicției constituționale este stipulat că, hotărârea și avizul Curții Constituționale sânt definitive și nu pot fi atacate.

Totodată, la articolul 72 din Cod este fixat că, revizuirea hotărârii și avizului se efectuează numai la inițiativa Curții Constituționale, prin decizie, adoptată cu votul majorității judecătorilor ei, în cazul în care: a) au apărut noi împrejurări, necunoscute la data pronunțării hotărârii și emiterii avizului, dacă aceste împrejurări

⁶ Legea Codul jurisdicției constituționale nr. 502-XIII din 16.06.95, publicată în MO nr. 53-54/597 din 28.09.1995

sânt de natură să schimbe esențial hotărârea și avizul; b) se modifică prevederile Constituției, ale legilor și ale altor acte normative în al căror temei a fost pronunțată hotărârea și emis avizul.

Jurisprudență relevantă

În continuare vom cita unele precedente relevante ale Curții Constituționale ale Republicii Moldova, care sânt utile pentru a înțelege diferența dintre actele jurisdicționale ale Curții, dar și aspectele problematice la temă.

Prin decizia Curții Constituționale nr. 1 din 22 ianuarie 2013 de sistare a procesului pentru controlul constituționalității articolului 52 alin. 6 din Legea nr. 10-XVI din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice, citez:

„... 3. Prin decizia Curții Constituționale din 4 octombrie 2012 sesizarea a fost declarată admisibilă, fără a prejudicia fondul cauzei.

După încheierea deliberărilor, desfășurate cu respectarea articolului 55 din Codul jurisdicției constituționale, au fost puse la vot propunerile judecătorului-raportor și ale altor judecători, înregistrându-se paritate de voturi.

Ca urmare, în conformitate cu articolele 27 alin. (2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 66 alin. (5) din Codul jurisdicției constituționale, în redacția Legii nr. 1570-XV din 20 decembrie 2002, actul normativ contestat se prezumă constituțional, iar procesul asupra cauzei se sistează. Pentru considerentele expuse, în temeiul articolelor 26 și 27 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, articolelor 61, 64 și 66 alin.(5) din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională decide: 1. Se sistează procesul asupra sesizării pentru controlul constituționalității articolului 52 alineatul (6) din Legea nr.10-XVI din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice...”

Prin Hotărârea⁷ nr. 7 din 04 martie 2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 115-XIV din 05 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova Curtea Constituțională stabilea cu titlu de principiu:

„...28. Curtea reține că aspectele abordate de către autorii sesizării nu au constituit anterior obiect de interpretare în instanța de contencios constituțional. De asemenea, Curtea nu s-a pronunțat anterior asupra dispozițiilor contestate, procesul privind controlul constituționalității Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova fiind sistat prin Decizia nr. 5 din 18 mai 2001, Curtea declinându-și competența *ratione materiae*.

29. În acest context, Curtea reamintește că actele Curții Constituționale sunt definitive și fără drept de atac. Totuși, în ceea ce privește efectele lor, trebuie făcută o distincție între diferitele tipuri de acte pronunțate.

30. Hotărârile Curții Constituționale de admitere a sesizărilor pe fond au

7 <http://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=558&l=ro>

efecte erga omnes și numai pentru viitor, neafectând securitatea juridică pe care cetățenii sunt îndreptățiți să o aștepte de la o lege care li se aplică.

31. Dimpotrivă, deciziile prin care sesizarea este respinsă, inclusiv atunci când procesul este sistat, au doar efecte inter partes litigantes, ceea ce demonstrează că este deschisă în continuare calea contenciosului constituțional, datorită unei posibile evoluții a stării de constituționalitate, care să impună, la un interval de timp ulterior, o soluție de admitere a sesizării inițial respinse.

32. Așadar, ca urmare a faptului că starea de constituționalitate evoluează, odată cu schimbarea condițiilor social-economice, politice și morale ale societății, motivele care au justificat inițial respingerea sesizării este posibil să nu mai subziste, în schimb, altele noi pot determina admiterea ei ulterioară.

33. Reconsiderarea practicii instanței de contencios constituțional este, așadar, o consecință firească a evoluției societății și, implicit, a modului în care aceasta asimilează valorile consacrate la nivelul Legii fundamentale. În acest sens, atunci când purcede la exercitarea controlului de constituționalitate, Curtea analizează și impactul asupra mediului social al anumitor norme juridice.

34. Curtea observă că, în speță, prevederile contestate s-au relevat a fi în practică o sursă de instabilitate și blocaje instituționale. Acesta este motivul pentru care reglementările în cauză au făcut obiectul unei sesizări repetate de neconstituționalitate, aceasta constituindu-se, în opinia Curții, într-un element de noutate, de natură să impună reexaminarea atât a soluției adoptate în precedent, cât și a considerentelor pe care se întemeiază și, pe cale de consecință, reconsiderarea jurisprudenței în materie. În același timp, Curtea reține că prevederile contestate nu au suportat modificări după adoptarea acestora în anul 2000, astfel încât ele nu au fost validate printr-o modificare succesivă.

35. Având în vedere argumentele nou invocate, precum și evoluția stării de constituționalitate de la adoptarea prevederilor contestate până în prezent, Curtea consideră necesar să se distanțeze de abordarea anterioară și să-și reconsidere poziția privind verificarea constituționalității legilor de revizuire a Constituției...“ Prin Avizul⁸ nr. 1 din 03 aprilie 2008 asupra proiectului de lege pentru completarea art. 81 alin. 1 din Constituția Republicii Moldova, Curtea Constituțională nota:

„... În contextul argumentelor expuse în nota informativă, Curtea remarcă că astfel de state, ca SUA, Franța, Italia, Austria, Letonia, Cehia ș.a., care au o democrație avansată, partide politice puternice și diferite sisteme de alegere a Președintelui, nu stipulează în Constituție incompatibilitatea funcției de Președinte al țării Cu activitatea în partidele politice și acest fapt nu influențează calitatea democrației și a pluralismului politic în aceste state.

Curtea observă că Constituția Republicii Moldova, ca Lege Supremă, prin conținutul său amplu, consfințește principiile fundamentale ale vieții economice, politice, sociale și juridice a statului. Modificarea și completarea ei este oportună doar în cazul în care anumite prevederi constituționale devin un impediment în garantarea și realizarea acestor principii. Calitatea

8 <http://constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=12&l=ro>

de membru al unui partid politic nu împiedică Președintele țării să asigure stabilitatea și echilibrul proceselor social-politice.

Așadar, proiectul de lege constituțională pentru completarea art.81 alin. (1) din Constituție cu norma privind obligativitatea Președintelui Republicii de a-și suspenda activitatea în partidul sau organizația politică pe perioada exercitării mandatului nu corespunde rigorilor art.142 alin.(2) din Constituție. Norma propusă pentru a fi introdusă în Constituție este de natură să conducă la suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului garantate de art.32 alin.(1) și art.41 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova.“ Prin Hotărârea⁹ nr. 35 din 12 decembrie 2017 privind controlul constituționalității unei sintagme din art. 112 alin. 2 din Codul electoral, Curtea Constituțională indica:

„... 15. Curtea menționează că în Avizul nr. 1 din 3 aprilie 2008, invocat de autorul sesizării, s-a pronunțat în privința unei inițiative de completare a Constituției cu noi prevederi la alineatul (1) de la articolul 81, în sensul stabilirii incompatibilității funcției de Președinte al Republicii Moldova cu calitatea de membru de partid. Prin urmare, obiectul Avizului a fost completarea Constituției cu o interdicție admisibilă deja în virtutea articolului 41 alin. (7).

16. În acest context, Curtea reține că articolul 41 alin. (7) din Constituție rezervă domeniului legii organice stabilirea interdicțiilor de a face parte din partide pentru titularii unor categorii de funcții publice.

17. Mai mult, după Avizul din 2008, Curtea și-a reconsiderat propria jurisprudență prin pronunțarea *hotărârilor* nr. 32 din 29 decembrie 2015, nr. 2 din 24 ianuarie 2017, nr. 24 din 27 iulie 2017.“

Analize, probleme, concluzii

Observăm că, fiecare tip de act jurisdicțional are domeniul său prescris de aplicare, în dependență de tipul problemei soluționate de către Curtea Constituțională, dar și de etapa de soluționare a problemei.

În general, avizele se circumscriu examinării în fond a unor chestiuni nelitigioase, cu caracter predominant politic, dar de importanță fundamentală pentru statul de drept.

Hotărârile se pronunță în urma examinării în fond a unor situații, spețe, probleme juridico-police.

Deciziile însă se circumscriu unor soluții intermediare, unor probleme nesoluționate în fond.

Remarcăm că, chiar dacă, toate actele jurisdicționale ale Curții Constituționale comportă un caracter definitiv, efectele, importanța, dar și modul de revizuire ale acestora este diferit, în dependență de faptul, dacă prin actul pronunțat a fost soluționată o problemă în fond sau nu.

Astfel, dacă avizele și hotărârile produc efecte erga omnes și numai pentru viitor, neafectând securitatea juridică pe care cetățenii sunt îndreptățiți să o aștepte de la o

⁹ <http://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=640&l=ro>

lege, care li se aplică, atunci deciziile prin care sesizarea este respinsă, inclusiv atunci când procesul este sistat, au doar efecte inter partes litigantes, ceea ce demonstrează că, este deschisă în continuare calea contenciosului constituțional, datorită unei posibile evoluții a stării de constituționalitate, care să impună, la un interval de timp ulterior, o soluție de admitere a sesizării inițial respinse. Curtea Constituțională în nenumărate rânduri a stabilit că, Constituția nu este un pact sinucigaș, fiind un instrument viu. Este important de menționat că, indiferent de efectul inter partes litigantes al deciziei, cu condiția că nu comportă un caracter intermediar, actul contestat oricum se prezumă a fi constituțional și se aplică erga omnes.

În ceea ce privește problematica identificată, ne vom axa asupra următoarelor aspecte:

1. Este oare în drept Curtea Constituțională să pronunțe decizii de sistare a controlului constituționalității/de inadmisibilitate după examinarea cauzei în fond, după ce cauza a fost declarată admisibilă printr-o decizie intermediară.

Aparent, conform prevederilor Codului jurisdicției constituționale, în asemenea cazuri ar urma să se pronunțe hotărâre.

Totuși, ținând cont ținând cont de specificul speței soluționate, datorită unei posibile evoluții a stării de constituționalitate, care să impună, la un interval de timp ulterior, o soluție de admitere a sesizării inițial respinse, Curtea Constituțională ar putea respinge o sesizare examinată în fond prin intermediul unei decizii, care lasă deschisă calea contenciosului constituțional.

În acest sens vom menționa decizia Curții Constituționale nr. 1 din 22 ianuarie 2013 de sistare a procesului pentru controlul constituționalității articolului 52 alin. 6 din Legea nr. 10-XVI din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice, speță în care, instanța de contencios constituțional a examinat problema în fond, dar a ales să pronunțe o decizie de sistare a controlului constituționalității, presupunând o posibilă evoluție rapidă a stării de constituționalitate, care ar putea interveni fie urmare a comportamentului abuziv al autorităților de stat, fie urmare a schimbării abordării internaționale a speței soluționate. Or, în situația în care, Curtea Constituțională ar fi ales să pronunțe o hotărâre, atunci calea contenciosului constituțional ar fi fost închisă și cetățeanul ar fi fost obligat să caute soluții în cadrul unor structuri internaționale, existând riscul afectării inclusiv a imaginii Republicii Moldova.

Este important de menționat că, judecătorul Curții Constituționale trebuie să aibă un acut simț al realității Constituționale, astfel încât acest instrument să fie utilizat în cazuri excepționale și să evite soluțiile intermediare/de scurtă durată, în speranța că, politicul nu va abuza de o asemenea soluție, mai ales în condițiile unui stat cu o democrație fragilă.

2. Care este procedura de revizuire a unei hotărâri/aviz al Curții Constituționale

Vom reaminti că, conform art. 72 din Codul jurisdicției constituționale, revizuirea hotărârii și avizului se efectuează numai la inițiativa Curții Constituționale, prin decizie, adoptată cu votul majorității judecătorilor ei, în cazul în care: a) au

apărut noi împrejurări, necunoscute la data pronunțării hotărârii și emiterii avizului, dacă aceste împrejurări sînt de natură să schimbe esențial hotărârea și avizul; b) se modifică prevederile Constituției, ale legilor și ale altor acte normative în al căror temei a fost pronunțată hotărârea și emis avizul.

Aparent, revizuirea se face ex officio, prin decizie adoptată cu votul majorității judecătorilor și în cazul în care apar circumstanțe stabilite în mod alternativ conform literelor a) și b), menționate supra.

Totuși prin Hotărârea nr. 35 din 12 decembrie 2017 privind controlul constituționalității unei sintagme din art. 112 alin. 2 din Codul electoral, instanța de contencios constituțional a stabilit posibilitatea revizuirii unui aviz pe cale de incidență, prin reconsiderarea practicii printr-o hotărâre ulterioară.

Urmare a pronunțării Hotărârii nr. 35 din 12 decembrie 2017, articolul 72 din Codul jurisdicției constituționale, aparent, și-a pierdut eficiența, fiind afectat de imprevizibilitate. Prin respectiva Hotărâre, Curtea Constituțională a dinamizat instrumentul de revizuire a propriei practici, inclusiv pe calea incidenței procesuale.

Actualmente, sunt prea puține date pentru a ne pronunța, dacă soluția Curții Constituționale de reconsiderare a propriei practici în afara procedurii prevăzute de Codul jurisdicției constituționale, este bună sau nu. Totuși, ținând cont de rolul Curții într-un stat de drept, de creșterea numărului sesizărilor adresate Curții, probabilitatea este mare că, acest instrument de reconsiderare al propriei practici ar putea să fie unul benefic și util.

În orice caz, Parlamentul ar urma să analizeze esența Hotărârii nr. 35 din 12 decembrie 2017 în vederea eliminării situațiilor de imprevizibilitate și incertitudine juridică, inclusiv, ar fi utilă o adresă a Curții Constituționale către Parlamentul Republicii Moldova pentru restabilirea certitudinii juridice, or, tolerarea unor norme afectate de imprevizibilitate, atentează la autoritatea și credibilitatea Curții, ceea ce este inadmisibil într-un stat de drept, de atfel, fiind o necesitate imperioasă inițierea unui proces complex de adaptare legislativă referitoare la activitatea Curții Constituționale, la noile realități juridice și politice, în vederea asigurării funcționalității statului și dreptului în țara noastră.

BUNĂSTAREA ȘI/SAU TRAIUL DECENT AL OMULUI — INTEROGAȚIE A TRECUTULUI ȘI PREZENTULUI

George VLĂESCU, doctorand

Recenzent: Dumitru GRAMA, doctor în drept, conferențiar universitar

WELFARE AND/OR DECENT LIFE OF MAN — QUESTION OF THE PAST AND THE PRESENT
Claustrata in the world of philosophical ideals and in the embroidery of juridico-economic theses, the notion of human well-being has preserved over the millennia, a striking similarity to the present one, being able to identify it from a legal angle in the content of the mosaic elements that make up the fundamental right of modern man to a decent living standard and of course in the correlative obligation of the states. From a factual point of view, today, when the future comes from the ballot boxes and the humanist concepts have transfigured the constitutions of the modern states, welfare remains, as in the past, a permanent and omnipresent challenge that, inherently, does not want to be easy conquered by man.

Key words: well-being, decent living, common good, justice, humanity, democracy, fundamental rights, protection.

Claustrată în lumea idealurilor filozofice și în broderia tezelor juridico-economice, noțiunea de bunăstare a omului a păstrat de-a lungul mileniilor o similaritate izbitoare cu cea de astăzi, putând-o identifica din unghi juridic în cuprinsul elementelor mozaicate ce alcătuiesc dreptul fundamental al omului modern la un nivel de trai decent și, desigur, în obligația corelativă a statelor. Din punct de vedere factual, astăzi, când viitorul se naște din urnele de vot iar conceptele umaniste au transfigurat constituțiile statelor moderne, bunăstarea rămâne, ca și în trecut, o provocare permanentă și omniprezentă care, în mod inextricabil, nu dorește să se lase ușor cucerită de către om.

Cuvinte cheie: bunăstare, trai decent, bine comun, justiție, umanitate, democrație, drepturi fundamentale, protecție.

În lipsa unei definiții legale a *dreptului la bunăstare*, vom începe prin consultarea dicționarului explicativ care ne spune că termenul de *bunăstare* desemnează o „*Situație materială bună, prosperă; prosperitate*.”¹, o definiție care deși lasă accentul să cadă pe latura materială a noțiunii, respectiv pe cea economică, nu exclude nici latura nematerială, mai ales că în varianta secundă a definiției este utilizat, totuși, cuvântul *prosperitate*, un termen care, potrivit aceleiași surse înseamnă „*Stare... fericită, înfloritoare a vieții unui individ sau a unei colectivități*.”². Pentru a da însă

1 Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a, '98.

2 *Idem*.

curs referințelor istorice ale *bunăstării*, ca noțiune și, ulterior, ca drept, vom deretifica câteva dintre dovezile grăitoare ale implicării statului în bunăstarea și protecția indivizilor, având în acest sens unele semnale încă din zorii preistoriei. Astfel izvoarele ne vorbesc nu doar despre lumea prosperă a pelasgilor³, o adevărată megacivilizație a lumii străvechi, ci și de cetatea-stat sumeriană, Lagaș, condusă în mileniul III î.e.n., de un lider local, Urukagina, devenit *ensi* (cârmuitor) și, apoi, *lugal* (rege)⁴. Acesta a reușit să sporească considerabil calitatea vieții populației, context în care a înființat cel dintâi sistem de pensii cunoscut de omenire (care viza soldații și ofițerii lăsați la vatră), a legiferat egalitatea în fața legii⁵ și mergând, poate, prea departe, a abrogat dreptul de proprietate particulară asupra pământurilor ce aveau să devină proprietatea întregii comunități⁶. Practic, odată cu ștergerea dovezilor civilizațiilor mai sus evocate care le-au antamat pe cele grecești și romane, s-au pierdut și formulele juridice, economice și militare ale progreselor preistorice. Tocmai această penurie informațională i-a determinat pe juriștii și gânditorii ultimelor secole să cadă de acord asupra faptului că până în Evul Mediu nu ar fi existat instrumente și garanții ale drepturilor naturale.⁷ Este însă neîndoielnic faptul că subiectul — de o importanță capitală atât pentru istorie dar și pentru științele juridice — trebuie să rămână unul deschis, așteptând să fie reluat în orice moment în care arheologia modernă, care s-a dovedit deosebit de eficientă în ultimele decenii, va furniza informații noi și utile în această direcție.

Tot în rândul exemplurilor de preocupare a statului pentru *bunăstarea* omului se înscriu, desigur, și reputatele civilizații antice, elene și romane care, bucurându-se de multă vizibilitate academică, au dezvoltat și inovat o multitudine de instituții, activități, legi, teorii și chiar au înființat organizații de sprijin și de intrajutorare socială, caritabile sau filantropice. Iar un rol de seamă l-au avut desigur marii gânditori, conducători și jurisconșulți ai antichității care au pledat pentru nevoia de reșezare a societății pe principii juridice echitabile în scopul ridicării standardului de viață al societății⁸. Spre exemplu, faimosul legiuitor și om de stat Solon, care a

3 N.Densușianu, *Dacia Preistorică*, partea a I-a, Institutul de Arte Grafice „CAROL OÖBL” București, 1913, pg 509, Apud. Diodori Siculi, lib.III, 56.

4 Dinastia Lugalanda face parte din dinastia lui Ur-Nanșe din care se ridică Urukagina — care se citește *Uruinimșina* — a introdus o serie de reforme consemnate pe 4 obiecte din argilă (3 în formă de con și 1 în formă de placă ovală) descoperite de Ernest de Sarzec în secolul XIX. Samuel N. Kramer, *Istoria începe la Sumer*, Ed. Științifică, București, 1962, trad. C. Sabin, cu *Introducere* de acad. Emil Condurachi. p.106.

5 D.Constantin, *Civilizația asiro-babiloniană*, Editura Sport-Turism, București, 1981, p. 368.

6 V. Hanga, *Mari legiuitori ai lumii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p.19,21,22

7 I. Chirtoaca, V. Homencu, *Evoluția drepturilor omului până la crearea ONU*, *Analele științifice ale Academiei „Ștefan Cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, Științe socio-umane*, ediția a XII-a , nr.2, Chișinău 2013, p.108, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Evoluția%20drepturilor%20omului%20pina%20la%20crearea%20ONU.pdf

8 V. Hanga, *Drept privat roman. Tratat*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p.220-224.

reușit să pună capăt declinului moral și economic al Atenei și, totodată, să reformeze statul pe baze democratice (a inventat parlamentul bicameral și a acordat drept de vot săracilor⁹), înțelegea prin *stat* un instrument care trebuia să servească *creșterii bunăstării tuturor membrilor cetății*.¹⁰ La rândul său, Platon, a fost un consecvent și profund susținător al obligației statului de a acționa, în special prin educație, în sensul asigurării binelui comun, al „*fericirii tuturor*”¹¹ iar Aristotel, în aceeași linie de gândire, subliniază importanța dreptului arătând că „*legiutorul, cu ajutorul dreptului, face cetățeanul mai bun, îl sprijină în năzuința lui spre perfecțiune, adică asigură realizarea deplină a naturii umane*”¹². Din aceste perspective, nu diferă nici opinia Demostene¹³ și mai ales a lui Cicero, ultimul plasând bunăstarea și binele poporului în topul valorilor ocrotite de stat, susține că *bunăstarea poporului este legea supremă a cetății*,¹⁴ problematică îmbrățișată și de marele jurisconsult roman, Ulpian, care vede în *traiful decent al omului* — *honeste vivere* primul principiu (din cele 3) care stă la baza dreptului natural¹⁵.

Sigur că exemplele gândirii umaniste ale antichității, veritabile mostre ale *binelui comun* (*bunăstare, fericire* etc.) de mai târziu, au penetrat de-a lungul istoriei tezele, legislația, cutumele și obiceiurile multisekulare ale popoarelor. Cu toate acestea științele juridice au stabilit că unele noțiuni, precum cea de *stat*¹⁶ și de *bunăstare* au căpătat un contur juridic apropiat celui actual abia spre sfârșitul Evului Mediu. Astfel, între înscrisurile care conțin primele dovezi ale protejării și garantării juridice a drepturilor ce aveau să fie recunoscute, peste timp, fundamentale, cele mai notorii fiind *Magna Carta Libertatum*¹⁷, Legea săracilor (*The Poor Laws*)¹⁸ și, nu în ultimul rând, Declarația

9 Al. Ticlea, *Retorica*, Ediția a III-a revizuită, Editura Universul Juridic, București, 2010. p.25.

10 N. Popa, I.Dogaru s.a. *Filosofia dreptului. Marile curente*, Ediția 2, Ed.C.H.Beck, 2007, p.8-10.

11 *Idem*, p.30.

12 St. Georgescu, *Filosofia dreptului.O istorie a ideilor din ultimii 2500 de ani*, p.23.

13 Al. Ticlea, *Retorica*, Ediția a III-a revizuită, Editura Universul Juridic, București, 2010. p.55-57.

14 „*Salus populi suprema lex*”. Cicero, *Despre legi*, Editura Științifică, București,1983, p.374 și St. Georgescu, *Filosofia dreptului.O istorie a ideilor din ultimii 2500 de ani*, Ediția a II-a, Ed.ALL Beck, București, 2001, p.30

15 Aceste principii sunt : „*honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*”; adică *traiful decent*, a nu vătăma pe nimeni și a da fiecăruia ce este al său. *Apud*. Ștefan Georgescu, *Filosofia dreptului.O istorie a ideilor din ultimii 2500 de ani*, p.30.

16 Noțiunea de *stat* (“*statio*”) este utilizată pentru prima dată de N.Machiavelli în celebra sa lucrare, *Principele* (1513).

17 *Magna Carta Libertatum* (anul 1215), considerată piesa de temelie a constituționalismului britanic, precizează că „*Nici un om liber nu va putea fi arestat sau întemnițat, sau deposedat de bunurile sale, sau declarat în afara legii, sau exilat, sau lezat de orice manieră ar fi și noi nu vom purcede împotriva lui și nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, fără o judecată loială a egalilor sau în conformitate cu legea țării*”. Corneliu Bârsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, p.21.

18 Edictată în perioada Elisabetei I (pusă în aplicare în 1598 și 1601) care reglementează ajutorul social pentru săracii din Anglia.

drepturilor (Bill of Rights)¹⁹ care statuează supremația legislativului și restrânge puterile monarhului, punând bazele monarhiei constituțional-parlamentare de mai târziu.

Nici pe continentul Americii lucrurile nu au decurs într-un mod diferit. Primul document constituțional al statelor democratice americane și anume „*Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii*”²⁰ vorbește nu doar de dreptul omului la „siguranță”, ci și la „căutarea fericirii” iar un altul similar îl întâlnim în aceeași perioadă în Europa (expresie a caracterului universal al voințelor popoarelor către emancipare și bunăstare) și ne referim, desigur, la „*Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*”²¹ care, la rândul ei, a deschis, sub influența gândirii iluministe, portalurile conștiinței umane către sensul modern și juridic al noțiunii de *drepturi fundamentale ale omului* concluzionând, în principiu, că nefericirea ființei umane se datorează „*corupției guvernelor*”, „uitării”, „ignorării” sau „disprețuirii” drepturilor fundamentale.²² Practic, legiuitorul francez, ca și cel american, ne spun același lucru și anume că fericirea umană (care presupune atât siguranță, dar și un nivel de trai rezonabil) atârână de maniera în care guvernele înțeleg să respecte drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

După alți autori, înțelesul juridic modern al noțiunii de *bunăstare* s-ar datora grijii statelor față de persoanele expuse riscului de exclusiune socială și ar fi fost folosit, inițial, în cadrul unei legi americane din anul 1935 care viza programele sociale pentru ajutorarea mamelor singure cu copii „Actul securității sociale”.

Cele mai multe studii și cercetări juridice au stabilit că sensul actual al *bunăstării* este legat de teoriile așa-zisului *stat al bunăstării*, teorii care au la bază concepțiile umaniste și democratice care se degajă din *Declarația Universală a Drepturilor Omu-*

19 Declarația drepturilor (Bill of Rights) din 13.02.1689 este documentul juridic „*prin care s-a format sistemul parlamentar al Marii Britanii, dreptul la alegeri libere, libertatea cuvântului, dreptul la liberarea pe cauțiune, interzicerea pedepselor cu cruzime, dreptul de a fi judecat de un tribunal independent.*”

20 Declarația din 4 iulie 1776 a fost concepută de însuși Thomas Jefferson și a reprezentat un act cu valoare constituțională prin care cele treisprezece colonii din America de Nord s-au declarat independente de Regatul Unit al Marii Britanii. Declarația începe cu celebrul preambul „*Noi considerăm aceste adevăruri evidente, că toți oamenii sunt egali, că ei sunt înzestrați de Creator cu anumite Drepturi inalienabile, că printre acestea sunt Viața, Libertatea și căutarea Fericirii. Că, pentru a asigura aceste drepturi, Guverne sunt instituite printre oameni, izvorând puterile lor doar din consimțământul celor guvernați, Că atunci când orice Formă de Guvernare devine distructivă acestor scopuri, este dreptul poporului de a o modifica sau elimina, și să instituie o nouă Guvernare, stabilindu-i fundația pe astfel de principii și organizându-i puterile în asemenea formă, încât să le pară lor cel mai probabil să producă Siguranță și Fericire.*”

21 „*Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*” din 26.08.1789, votată de Adunarea Națională (camera inferioară a Parlamentului francez) și promulgată de Ludovic al XVI-lea, la 03.11.1789.

22 „*Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*” din 26 august 1789 prevede în preambulul sau „*Considerând că ignorarea, uitarea sau disprețuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nefericirilor populare și ale corupției guvernelor, au decis să expună într-o declarație solemnă drepturile naturale, indienabile și sacre ale omului.*”

lui²³ și, apoi, din două tratate internaționale (**Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale**²⁴ și **Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice**²⁵) care împreună înmănușiază toate drepturile civile, politice, economice, sociale și culturale în cuprinsul așa-numitei *Carte Internaționale a Drepturilor Omului*. Astfel, *Declarația Universală a Drepturilor Omului* care în definirea traiului decent folosește (deși nu utilizează expres titulatura de „*trai decent*“) în paragraful 1 al art.25 atât termenul de *sănătate* cât și cel de *bunăstare* (*welfare, well-being*), identificând toate elementele funciare necesare *bunăstării și protecției omului*, lăsând la aprecierea statelor naționale atât denumirea cât și mijloacele și instrumentele juridice prin care vor înțelege să concretizeze în viața normativă și socială acest drept cu valoare fundamentală.

Ulterior, vom regăsi dreptul la trai decent, respectiv la bunăstare în *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*²⁶, în *Carta socială europeană revizuită*²⁷ și, desigur, în constituțiile statelor naționale.

Astăzi, din economia actelor normative enunțate și a constituțiilor țărilor moderne rezultă că dreptul la bunăstare, deși nu este riguros reglementat normativ, se referă în sens simplist la serviciile sociale și de asistență socială pe care statul este obligat să le asigure indivizilor.²⁸ Pe de altă parte, observăm că noțiunea este asociată dreptului omului la un „*nivel de trai decent*“ un drept fundamental, subiectiv și complex. Avându-și, deci, punctul juridic de plecare în Declarația Universală a Drepturilor Omului, putem spune că dreptul omului la un *nivel de trai decent* a fost preluat eterogen și disparat (și nu întodeauna sub această denumire) în constituțiile și legislațiile anumitor state²⁹, sub diferite ipostaze, uneori destul de voalate, în timp ce alte state s-au îndepărtat ușor din punct de vedere teoretic de spiritul art. 25 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, fie în sensul că au lăsat nereglementate unele aspecte esențiale ale traiului decent³⁰, fie au optat pentru expresia „*nivel de viață*“

23 Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948.

24 Intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976, cf. dispozițiilor art. 27.

25 Intrat în vigoare la 23 martie 1976, cf. art. 49, pentru toate dispozițiile cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art. 41.

26 Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a fost proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la Consiliul European de la Nisa, din 7 decembrie 2000.

27 Carta socială europeană revizuită, adoptată la Strasbourg la 3 mai 1996.

28 Această concluzie se degajă în special din conținutul paragrafului 1 al art.25 din DUDO.

29 Așa cum a fost și cazul României și Republicii Moldova dar și alte State precum: Italia care, prin art.32 din Constituție, reglementează ca drept fundamental îngrijirea medicală gratuită celor lipsiți de mijloace, iar prin art.38 se preocupă de cei inapți de muncă și lipsiți de mijloace materiale, Spania care prin art.43 din Constituție ocrotește ca drept fundamental sănătatea, dreptul la o locuință și pensie adecvate etc.

30 Cum, spre exemplu, este cazul Letoniei care, rezumativ, arată în art. 111 din Constituție că statul protejează sănătatea și în art.109 ca dreptul la securitatea socială se naște la momentul

suficient³⁴, așa cum a fost statuată de art.11 al Pactului internațional din 16 decembrie 1966 cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. În oricare dintre variante, aceste drepturi nu au fost preluate de constituțiile și legislațiile statelor ca drepturi de sine stătătoare ci doar ca drepturi încorporate în alte drepturi, precum dreptul la ocrotirea sănătății sau la protecție socială, fie ca drepturi bazate pe existența altor drepturi, unele chiar fundamentale³¹, implicând sine qua non și obligația de a face a statelor, adică de a lua măsuri de dezvoltare economică și protecție socială care să îngăduie materializarea efectivă a acestuia.³²

Așadar, putem spune că un asemenea drept, primește o modestă atenție din unghiul reglementărilor internaționale și naționale, precum și din partea doctrinei juridice care ne spune că se referă la „...*minimul de existență*“ (referindu-se la: *hrana; îmbrăcămintea; asistența medicală și serviciile sociale necesare*)³³, oferindu-ne și o definiție, în sensul lărgit al noțiunii, potrivit căreia dreptul la un trai decent vizează „[...]*posibilitatea omului de a deține și de a beneficia de bunurile și realizările civilizației: asigurare medicală, tehnică modernă, mijloace de transport, hrană rațională și calorică, servicii ale întreprinderilor din sfera de deservire, acumularea de bogății culturale etc. Traiul decent este imposibil fără dezvoltarea liberă a personalității, fără beneficierea de realizările științei, culturii, fără posedarea unei profesii.*“³⁴. Tot distinsul autor, mai sus citat, ne spune că acest drept privește, printre altele, și „*relațiile de proprietate*“³⁵, „*egalitatea, justiția, umanitatea, fundamentele morale ale societății*“³⁶, inclusiv obligația statului de a asigura „*o economie puternică și stabilă, care să asigure bunăstarea și prosperarea societății.*“³⁷ în sensul asigurării traiului decent pentru toți cetățenii. Putem, deci, spune că *traiul decent* se poate traduce, în sensul său larg și, evident, în strânsă legătură cu dimensiunea sa axiologică, ca fiind acea obligație a statului de a-i asigura omului pe lângă dreptul la venituri (salariu, pensie etc.) și „*dreptul la condiții rezonabile de viață, care să asigure un trai civilizat și decent cetățenilor*“³⁸, adică accesul omului la bunurile și serviciile civilizației, cum ar fi dreptul la hrana rațională și calorică, la tehnica modernă, la asigurare medicală,

îndeplinirii condițiilor de pensionare, dreptul la măsuri de protecție socială în situațiile de incapacitate de muncă și somaj, fără a se preocupa suficient pe calea legilor naționale de dezvoltarea sau detalierea drepturilor care intră în alcătuirea noțiunii de trai decent.

31 D.C. Valea, *THE RIGHT TO DECENT LIVING — FUNDAMENTAL RIGHT UNDER THE ROMANIAN CONSTITUTION*, p.308, upm.ro/ccci/CCI-03/Law/Law%2003%2034.pdf

32 Cu privire la obligația statului de a lua măsuri de dezvoltare economică și protecție socială, a se vedea art.47 din Constituția României și a Republicii Moldova.

33 I. Creangă, *Constituția Republicii Moldova: comentariu*, coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu. Editura Arc, Chișinău 2012 (Tipografia „Europress”), p.189.

34 *Idem.* p.189.

35 *Idem.* p.187.

36 *Idem.* p.188.

37 *Idem.* p.190.

38 Curtea Constituțională a României, Decizia nr.1221 din 12 noiembrie 2008, publicată în M.O. al României, Partea I, nr. 804 din 02.12.2008.

la cultură etc. și, nu în ultimul rând, la toate acele elemente inerente *dezvoltării libere a personalității*, teză care implică inclusiv *respectarea vieții private și a demnității persoanei*.

Pe cale de consecință, dacă vom da curs concluziei care se degajă din legislație, literatura jurisprudentă și, de ce nu, din sensul lexical al noțiunii, și vom pune semnul egalității între *dreptul la bunăstare și cel la un trai decent*, trebuie să admitem faptul că un asemenea drept este unul subiectiv și complex care **împrumută toate caracteristicile specifice drepturilor fundamentale și care, totodată, conține drepturi indivizibile, ce nu pot fi ierarhizate, adică drepturi care se bucură de o importanță egală, formând un tot unitar și care nu pot fi interpretate în sens ierarhic. Practic se poate spune că dreptul la bunăstare este o** consecință a caracterului democratic și social al statului. Dacă într-un stat democratic exercitarea puterii se exercită ca „*o guvernare a poporului, prin popor și pentru popor*”³⁹, atunci exercitarea puterii „*pentru popor*” (adică pentru *binele comun*) reliefează nu doar caracterul democratic ci și pe cel social. Spunem aceasta deoarece, din perspectivele democrației, doctrina juridică⁴⁰ ne arată că respectarea și garantarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor sunt trăsături generale ale statului democratic iar, din unghi social, statul prin definiție îndeplinește funcții sociale al căror obiectiv principal îl reprezintă tocmai *protecția socială a oamenilor*, inclusiv *nivelul de trai decent* al locuitorilor statului.

Încheiem prin a reaminti faptul că un asemenea drept deși prin conținutul său controversat pare să-și fi declarat teoretic onorabila misiune de a înlesni accesul omului ca ființă socială la bunăstare și civilizație, totuși, din motivele pe care le polarizează deficiențele și frustrările vieții cotidiene, constatăm că nici până astăzi nu a primit din partea statelor lumii — cu atât mai puțin din partea României și Republicii Moldova — o abordare pe măsura importanței sale economico-sociale și, în mod greu de înțeles, nu a stârnit o preocupare suficient de aprinsă nici științelor juridice.

39 A. Smochină, *Constituția Republicii Moldova: comentariu*, coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu. Editura Arc, Chisinau 2012 (Tipogr. „Europress”), p. 20

40 Ibidem. *Constituția Republicii Moldova: comentariu*, p.20.

ASPECTE PRIVIND ROLUL FRANȚEI ÎN PROMOVAREA JUSTIȚIEI TRANZIȚIONALE ÎN ȚĂRILE MAGHREB (PARTEA I)

Mukhtar ABDELAZIZ, doctorand

Recenzent: **Nicolae OSMOCHESCU**, doctor în drept, profesor universitar

ISSUES ON THE ROLE OF FRANCE IN PROMOTING THE TRANSITIONAL JUSTICE IN THE MAGHREB COUNTRIES (PART I)

Implementation of transitional justice in post-conflict societies is a lengthy and difficult process. Often this process is impossible without a financial and logistical support from some specific countries or international organizations. In this situation there is the Maghreb countries, which during its history went through different periods of violence, which takes effect so far. In practice this is beneficial France, which has a rich history in the context of promoting the concept of rule of law, including its values. Given the secular relations between France and the Maghreb countries, expertise in transitional justice given to these countries of interest to other countries, including Republic of Moldova.

Keywords: transitional justice, victims, crimes, human rights, state law, reconciliation.

Punerea în aplicare a justiției tranziționale în societăți post-conflict este un proces de durată și anevoios. Deseori acest proces este imposibil în lipsa unei susțineri logistice și financiare din partea unor state concrete sau organizații internaționale. În asemenea situație se află și Țările Maghreb, care pe parcursul istoriei sale au trecut prin diverse perioade de violențe, fapt ce produce efecte până în prezent. În acest sens este benefică practica Franței, care are o bogată istorie în contextul promovării conceptului statului de drept, inclusiv valorile acestuia. Dat fiind relațiile seculare dintre Franța și Țările Maghreb, expertiza în materie de justiție tranzițională acordată acestor state prezintă interes și pentru alte state, inclusiv Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: justiție tranzițională, victime, crime, drepturile omului, stat de drept, reconciliere.

Introducere

Experiența acumulată de justiția tranzițională argumentează câte procese de reconciliere națională sunt necesare în fazele de ieșire din criză și de restructurare, precum și pentru repararea fazei de democratizare. Franța, în acest context, dorește să-și aducă întreaga susținere, fiind parte la diverse inițiative ale justiției tranziționale, astfel restabilind încrederea populațiilor în instituțiile statului. În țările profund afectate de crime comise în masă, justiția tranzițională contribuie la punerea bazelor dezvoltării sociale și economice ale societății.

Pentru a răspunde acestor preocupări, în special în țările francofone, Ministerul Afacerilor Externe și al Dezvoltării Internaționale a organizat pe parcursul anilor 2011

și 2012 împreună cu Institutul de Înalte Studii în Justiție (IHEJ) un ciclu de analize „Justiția internațională și de tranziție: pentru o doctrină diplomatică franceză”.¹ Acest lucru a permis revenirea, într-un interval regulamentar, a unor diverse personalități (juriști, diplomați, militari, ONG etc.), astfel ca acestea să discute despre experiența lor și să facă schimb în jurul obiectivelor justiției tranziționale. Pe parcursul reuniunilor grupurile se axau pe diverse studii de caz, dar și pe tematici concrete și comune unor state. Aceste discuții au permis să:

- aprecieze nivelul de cercetare în domeniul justiției tranziționale prin valorizarea experienței franceze și francofone în jurul unei viziuni comune;
- operaționalizarea acestor reflecții și definirea de sinergii ce trebuie stabilite împreună cu strategiile și acțiunile pe care le posedă Franța în materie de reconciliere post-conflict, de cooperare juridică și judiciară, de susținere a justiției penale internaționale, de reformă a sistemelor de securitate, de suport proceselor electorale, de consolidare a statului de drept, de promovare a drepturilor omului;
- elaborarea unor linii directorii, dar și mai larg, un ajutor deciziei în atenția actorilor instituționali francezi, un ajutor la elaborarea unor rapoarte bazate pe schimburi și constatări realizate în cadrul reuniunilor.²

Abordarea franceză a justiției tranziționale

Fie singură, fie în cadrul multilateral, Franța s-a angajat în numeroase procese de menținere a păcii, de stabilizare, de reconciliere sau de asistență într-o tranziție continue. Acest proces poate fi definit ca diplomație prin numeroase proiecte și multiple canale de ajutor pentru o dezvoltare durabilă. Or, atunci când situațiile sunt precare, se admite și un act militar pentru asigurarea securității populației civile, care de regulă devine prima victimă a conflictelor. Franța face față situațiilor complexe, în care problemele de securitate se impun în fața rigorilor justiției și unde provocările viitorului sunt ipotecare suferințelor trecutului.³

Astfel, ajutorul său este solicitat de o manieră crescândă pentru susținerea mecanismelor justiției tranziționale și a luptei contra impunității (la nivel național, regional și internațional). Ținând cont de implicarea sa o perioadă lungă în procesul de consolidare a statului de drept, în promovarea justiției penale internaționale și în

1 L'approche française la justice transitionnelle. Chapitre 1 « Les enjeux: Penser la justice en transition », p.8 [on-line] https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/l_approche_francaise_de_la_justice_transitionnelle_-_fr_cle0e4255-1.pdf (consultat la 15.11.2018).

2 A se vedea: La justice transitionnelle : une voie vers la réconciliation et la construction d'une paix durable [on-line] <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/Africa/ActesConf2JusticeTransit.pdf> (consultat la 15.11.2018).

3 A se vedea: Gamurari V. Transitional Justice in the context of the regulation of the Transnistrian conflict between the political will and the juridical solutions. In: Studia Securitatis. Sibiu. România. Volume XI, Issue 2/2017, p.118-133.

toate formele de mediere sau de reconciliere, Franța intenționează să răspundă acestor solicitări, în funcție de capacitățile sale și al caracterului legitim al acestor proceduri.

La mijlocul acestor situații de post-conflict și de tranziție democratică, chestiunile justiției tranziționale și ale justiției internaționale fac inevitabil obiectul interpretărilor diverse și, în consecință, acțiunilor ale căror coerența pare a fi perfectibilă.

O abordare franceză în materie pare a fi necesară mai mult decât un titlu. Acesta ar trebui într-adevăr să:

- definească principiile de acțiune pentru diplomația franceză și dezvoltare în materie de luptă contra impunității și în favoarea reconcilierii;
- delimiteze un cadru de acțiuni ce ar facilita coordonarea actorilor francezi și mobilizarea unei expertize franceze și francofone. A propos, expertiza există, doar că ea trebuie să fie pusă în rețea și întărită;
- susțină în cea mai bună manieră posibilă actorii legitimi locali, astfel ca solicitările pentru adevăr, justiție și reparație pentru victime să poată găsi un ecou internațional, deseori dat uitării de amploarea crizelor și urgența specifică situațiilor de tranziție democratică sau post-conflict;
- impună mai larg interacțiunile dintre diplomație, dezvoltare și diverse forme de justiție;
- pună în aplicare o reflecție colectivă și integrantă a programelor de cooperare și negocieri diplomatice a principiilor citate anterior.⁴

Pentru a răspunde mai bine acestor obiective ambițioase, trebuie de la bun început să reamintim că prezentul document nu are o vocație exhaustivă, dar caută să facă lumină sinergiei necesare pentru a dezvolta între diferite tipuri de diplomație (politică, juridică, economică, culturală etc.), asigurând aspecte de securitate și dezvoltare durabilă.

Pare a fi important să reamintim, că justiția internațională și de tranziție nu este doar o afacere a statelor; ea se conduce și evoluează la nivel internațional pentru început, ulterior fiind implementată la nivel local. Pentru aceste rațiuni, Franța ține să dezvolte și să pună în aplicare mecanismele justiției tranziționale, având o abordare specifică adoptată la realitățile, inclusiv tradițiile juridice și culturale în care ea intervine.

Obiectivul unei asemenea abordări urmărește, pe cât este de posibil, ca acțiunile Franței să producă efect în combaterea impunității și susținerea proceselor de reconciliere astfel, de a reduce conflictualitatea și de a face să progreseze pacea, pretutindeni unde este posibil.⁵

Procesele justiției tranziționale au ca scop restabilirea statului de drept în lumina priorităților la momentul ieșirii din criză, dar și al reconcilierii. Franța urmărește să aducă o contribuție specifică, punând în practică porțile de acces între diplomația sa politică, diplomația sa juridică și instrumentele sale de cooperare pentru dezvoltare.

4 Idem.

5 L'approche française la justice transitionnelle, op. cit. Chapitre II. « Les principes et les modalités de l'action française », p.14.

Abordarea franceză a justiției tranziționale este strâns legată de abordarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Ea se conține mai degrabă în spiritul libertăților publice decât ale drepturilor strict private, în raport cu care statul, în principiu, nu ar avea obligația de a se impune.

Conform conceptului francez, drepturile omului nu se opun statului, dar au prioritate în raport cu el, pentru ca respectarea acestora să fie garantată. Această abordare subliniază necesitatea unei reconstrucții ale statului în cadrul procesului de reconciliere națională. Posibilitatea de coexistență și dialogul determină obiectivul primar pentru populațiile care au susținut, au comis sau au asistat la atrocități pe scară largă, însă un dialog nu ar putea fi durabil în lipsa unui piedestal instituțional stabil și consistent. În mod implicit, drepturile victimelor ar putea fi doar formale.

O asemenea abordare nu poate fi ignorată, inclusiv din punct de vedere al unei abordări de teren pentru a înțelege și a identifica temerile și necesitățile, fie că vorbim de cele materiale, fie că ne referim la o exigență ce ține de demnitate și de respect. Ea din contra, are drept obiectiv, asistența ONG-r locale și internaționale, precum și diverșilor actori ai societății, pentru a satisface mai bine aspirațiile sale, să răspundă în caz de urgență și să susțină apariția unui cadru global, realist și echitabil.

Punând accentul pe rolul statului în calitate de gardian al libertăților fundamentale și ca mijloc de reconciliere națională, abordarea franceză a justiției tranziționale se regăsește în inima tratamentului violenței politice, care poate duce chiar și la colapsul statului. Crimele contra umanității nu depășesc doar nivelul crimelor de drept comun prin caracterul lor masiv și sistematic, ele sunt de o altă natură și i-au naștere din deficiența legii, din abordarea cadrului normativ „pervers” din partea autorităților locale. Educată în spiritul statului de drept, Franța nu așteaptă în nici un caz să fie acceptată ca un model, dar dorește să pună expertiza sa în serviciul altor state pentru a detașa experiența lor în justiția tranzițională, în cazul în care o solicită.⁶

Prin abordarea pe care o are, Franța contribuie la aceea ca autorii crimelor în masă să fie reținuți și judecați, iar victimele acestora să fie susținute, precum și să fie puse în aplicare garanțiile unei non repetări.

Viziunea franceză se înscrie în tradiția dreptului romano-germanic în cadrul suportului său instituțiilor statelor angajate într-un proces de justiție tranzițională. În această tradiție, justiția este proiectată ca un serviciu public care garantează drepturile victimelor. Ea veghează, în egală măsură, ca autorii crimelor să beneficieze de drepturi elementare, cum sunt dreptul la apărare, condiții de detenție decente etc.

Susținerea drepturilor victimelor și consolidarea guvernării democratice

Chestiunea drepturilor victimelor este miza centrală a justiției tranziționale, aceasta promovând ideea susținerii oricăror asociații care le apără. Parteneriate au

6 A se vedea: Valérie Rosoux. Réconcilier : ambition et piège de la justice transitionnelle. Le cas de Rwanda. In : Droit et société. 2009/3 (nr.73), pp.613-633 [on-line] <https://www.cairn.info/revue-droit-et-societe1-2009-3-page-613.htm> (consultat la 15.11.2018).

fost stabilite cu Federația internațională a ligilor pentru drepturile omului (FIDH), Asociația creștinilor pentru abolirea torturii (ACAT) și Federația euro-mediteraneeană împotriva disparițiilor forțate (FEMED), pentru susținerea desfășurării săptămânii de acțiune, de sensibilizare și de punere în rețea a organizațiilor naționale, în special în Algeria, Maroc, Liban, Irak, Bosnia și Herțegovina, Kosovo, Guineea, Republica central-africană și Cote d'Ivoire.⁷

Este primordial de a consolida la nivel local guvernarea instituțiilor spre o funcționare mai democratică, astfel prevenind apariția noilor conflicte și de a însoți în mod eficient tratamentul crimelor comise. Măsuri de desconcentrare și decen-tralizare pot avea loc de o manieră de a asigura caracterul eficient al statului de drept pe întreg teritoriu, evitând astfel orice posibilitate de excludere a unui sau alt teritoriu din acest mecanism.

La nivel local, chestiunile abordate au un rol esențial în procesul de reconcili-ere, în special în Țările Magreb și în Africa. O bună gestionare a puținelor resurse, restituirea pământului și legitimarea drepturilor de proprietate permite să susțină acest proces.⁸

Guvernarea democratică trebuie în egală măsură să fie efectivă în plan economic și financiar (transparența conturilor, răspunderea actorilor publici, gestionarea efi-cientă a fiscalității, combaterea corupției, restabilirea economiei etc.). Există o reală dificultate de a urmări autorii și complicii actelor de corupție, a ruinării economice, de sechestrare a bunurilor și de furt al acestora. Pentru a trage la răspundere persoa-nele culpabile, acumularea probelor este esențială, dar, în același timp, o procedură destul de dificilă.

Franța contribuie la promovarea statului de drept și al dreptului prin intermediul punerii la dispoziție a expertizei tehnice, organizarea de seminare juridice regionale, destinarii fiind actorii de drept, acordând și susținere organismelor antrenate în cooperarea în materie de drept.

Intervențiile se caracterizează în special prin formarea judiciară în cadrul Școlii naționale a magistraturii și punerea în rețea a actorilor școlii. Intervențiile se axează în egală măsură asupra unor acțiuni de cooperare, cum ar fi susținerea actorilor antrenați în promovarea drepturilor omului, combaterea crimei organizate și a corupției. În situații de fragilitate, în special, aceste acțiuni vizează implicarea justiției în combaterea marilor traficuri, dar și a oricăror forme de violență (*va urma*).

7 Commission africaine des droits de l'homme et des peuples. Étude sur la justice transitionnelle et les droits de l'homme et des peuples en Afrique. 2019 [on-line] http://www.achpr.org/files/news/2019/04/d373/achpr_transitional_justice_fre.pdf (consultat la 03.02.2019).

8 A se vedea: Gamurari V., Mukhtar A. Justiția tranzițională în contextul crizei din Algeria: aspecte privind proiectul de instituire a unei „Comisii pentru Adevăr, Pace și Conciliere„. În: Materialele conferinței științifico-practice internaționale cu genericul „Consolidarea sistemului de drept al Republicii Moldova: de la adoptarea Declarației despre Suveranitate (1990) la încheierea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană (2014)“. Conferință dedicată aniversării a 70 de ani Profesorului Andrei SMOCHINĂ. Chișinău, ULIM. 09.12.2016, pp.53-61.

LEGAL BASIS OF THE COMMON EUROPEAN SECURITY POLICY IN THE LIGHT OF THE PROVISIONS OF THE TREATY OF LISBON

Naif Jassim ALABDULJABBAR, PhD candidate

Reviewer: **Vitalie GAMURARI**, PhD in law, associate professor

The common European security policy has evaluated together with the adoption of treaties through which the European policies were regulated — from the regulation based on the international public law — to the regulation based on the European directives and regulations. Thus, the member states, but the same in the equal measure the European institutions have contributed to the consolidation of a unique policy of common security in the European area in the context of a world where often the national populist interests prevail.

Keywords: *unique policy, security, defense, implementation, competences, institutions, Commission, Council.*

BAZA JURIDICĂ A POLITICII EUROPENE DE SECURITATE COMUNĂ ÎN LUMINA PREVEDERILOR TRATATULUI DE LA LISABONA

Politica europeană de securitate comună a evoluat odată cu adoptarea tratatelor prin care erau reglementate politicile europene — de la reglementare în baza dreptului internațional public — la reglementare în baza directivelor și regulamentelor europene. Astfel, statele membre, dar, în egală măsură și instituțiile europene, au contribuit la consolidarea unei politici unice de securitate comune a spațiului european în contextul unei lumi în care deseori predomină interesele populiste naționale.

Cuvinte-cheie: *politică unică, securitate, apărare, implementare, competențe, instituții, Comisie, Consiliu.*

Introduction

The external and common security policy (ECSP) of the European Union (EU) from the view point of regulation is a specific one for the European Integration process. This criterion is dictated by the fact that comparing to other policies regulated within the Ist and IInd Pylons mostly based on the European regulations and directives, ECSP is regulated through the international law instruments, Or this rule wasn't changed even by the Treaty of Lisbon entered in force in 2009 year.

The European states have the full sovereignty over its external policies. However, they share a particular number of common interests due to this fact; EU has the possibility to express itself with a voice and to play a role of first plan on the international scene. Being revised by the Treaty of Maastricht (1992), ECSP offers

to the member states the necessary means for reacting mutually agreed before the great challenges at the global level.

Importanța PESC pentru UE

EU has diplomatic relations with the majority of countries of the world. Out of its borders, it is represented by a network of 139 delegations which exercise the role of European veritable ambassadors. Through the numerous examples of positions and common actions can be presented the following: EU excluded the occupied territories of the cooperation treaties with Israel, it excluded the arm branches of Hezbollah organization in the black list of terrorist organizations, imposes embargo or/and economic and financial sanctions for the regimes of Syria, Iran, Birma etc.¹

After the attacks of September 11, 2001 and separation of position of the member states referring to the invasion of Iraq in the spring of 2003 year, the member states wanted to reunite around a European security strategy (ESS). Adopted by the European Council in December 2003, it identified the main threats which EU faces — terrorism, big criminality, clandestine migration, proliferation... –, but without presenting concrete solutions. In 2016 the Global strategy of the European Union (GSEU) replaces ESS, including the new appeared threats — cyber criminality, climate changes, maritime security.²

The object of ECSP is defined in the art. 24 para. 1 of the Treaty of Lisbon: „*the Union’s competence in matters of common foreign and security policy shall cover all areas of foreign policy and all questions relating to the Union’s security, including the progressive framing of a common defense policy that might lead to a common defense*“.³ Further, the same article provides that „*the common foreign and security policy is subject to specific rules and procedures*“.⁴ By this norm, this field of cooperation is taken out of the action of the common law of the European Union.

Thus, the Treaty of Lisbon fixed this compromise under which the European political cooperation from the very beginning appeared as a component independent part of the law of Communities, thus in the formula *lex specialis* it became the autonomous part of the law of the European Union.

The coordination mechanism of the external policy of the member states started to form in the period 1960—1970 in the formula of the European political cooperation. The beginning was in 1968 within the meeting of the state chiefs and governments

1 La politique étrangère et de sécurité commune (PESC) [on-line] <https://www.touteurope.eu/actualite/la-politique-etrangere-et-de-securite-commune-pesc.html> (consulted on 15.07.2018).

2 Idem.

3 Consolidated texts of the EU treaties as amended by the treaty of Lisbon. Presented to Parliament by the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs By Command of Her Majesty January 2008 [on-line] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228848/7310.pdf (consultat la 15.07.2018).

4 Idem.

of Hague where it was adopted the decision on creation of a special committee constituted of the representatives of the diplomatic missions of the member states. The final act of the reunion of Hague was adopted as a report „on problems of political unification“, the so called Davighion Report, on behalf of the Belgian diplomat who administered the committee.

The Davighion Report after being approved by the ministers for foreign affairs of the member states of the European Community on October 27, 1970 has become the basis for creation of a new direction in the European integration process which further has transformed in an autonomous field of the law of the European Community — European political cooperation.⁵

Thus, this field started to constitute based on a special mechanism of coordination of actions of the member states of the European Union for the purpose of further creation of a common external policy. We draw attention that in ECSP, the European Union has permanent representative offices abroad. The Treaty of Amsterdam has introduced a special function that of the Highest Representative for ECSP who concomitantly is also the President of the Council of Ministers of EU in the format of the ministers for foreign affairs.

The first Higher Representative of EU was in 1999 the ex- General Secretary of NATO, Xavier Solana. Such an appointment can't be seen as a coincidence, because some decisions made within ECSP should be realized together with NATO. This is related to the specificity of the evolution of the integration process at the initiated stages in the conditions in which it was chosen a principled new way for settling the problem of security of the Western Europe, whose essence consists in creating a common security system with USA based on the international security profile organization — NATO.

That is why the exclusion of the common law of EU a filed as ECSP influenced a lot the evolution of the integration process. This fact refers also to aspects on EU structure and matter of the capacity of common law and the matter on amorphous situation of the law system of EU when ECSP is regulated based on institution treaties of EU and the military operations are exercised under the management of a military organization which is not a part of EU.

ECSP has its own principles which are enumerated in p. 2 and 3 of the art. 24 of the Treaty of Lisbon:

Within the framework of the principles and objectives of its external action, the Union shall conduct, define and implement a common foreign and security policy, based on the development of mutual political solidarity among Member States, the identification of questions of general interest and the achievement of an everincreasing degree of convergence of Member States' actions.

5 On 27 October 1970, in Luxembourg, the Foreign Ministers of the Six adopt the Davignon Report, which seeks progress in the area of political unification through cooperation in foreign policy matters [on-line] https://www.cvce.eu/content/publication/1999/4/22/4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5/publishable_en.pdf (consultat la 15.07.2018).

*The Member States shall support the Union's external and security policy actively and unreservedly in a spirit of loyalty and mutual solidarity and shall comply with the Union's action in this area.*⁶

The member states support ECSP in the spirit of mutual loyalty and solidarity and respect the EU actions in this field. The member states mutually agreed collaborate for the consolidation and development of the common political solidarity. They abstain from any actions which contravene to the interests of EU or able to cause prejudice to its efficacy in its capacity of unifying power in the international relations.

The last but one part of the mentioned article of referring to the sense is practically identic with p. 1 of the art. 11 of the Treaty of Amsterdam (1996) and that of Maastricht (1992). This article in equal measure states the obligation of the member states in the field of ECSP in relation to EU.

However, the NATO operation of Libya in 2011 has emphasized the lack for this principle of the application mechanisms, being given the fact that any state participates to ECSP emerging from its own national interests and in the case when the national interests coincide with the interests of EU.

Before the Treaty of Lisbon at the realization of the policy of EU three subjects were taken place — the European Commission, the state which presides in the European Council and the Higher Representative for ECSP. In this „triad“ the decisive role had the state which was presiding. But the fact that the state which presides changes in every 6 months produces particular negative effects in relation to the efficacy of activity. The Treaty of Lisbon introduced some corrections which have as the objective contribution to increasing the efficacy.

It was submitted the idea of unifying the functions of the external policy in the hands of the Higher Representative. This idea is not new, because it was elaborated within the project of the Constitution of the European Union.

The Treaty of Lisbon has introduced the position of the Higher Representative for Foreign Affairs and Security Policy. This idea is through the new ideas of the Treaty of Lisbon in the field of the European security policy.

The Higher Representative for Foreign Affairs and Security Policy cumulated the functions of the ex-Higher Representative for the Common Foreign and Security Policy, of the Commissioner for Foreign Policy, European Commission and state which presides in the format of the Council for the foreign policy.

The Higher Representative is appointed by the European Council based on the qualified majority „*the European Council, acting by a qualified majority, with the agreement of the President of the Commission, shall appoint the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. The European Council may end his term of office by the same procedure*“ (art. 18 of the Treaty of Lisbon).⁷ He is appointed and dismissed with the approval of the President of the European Commission.

⁶ Consolidated texts of the EU treaties as amended by the treaty of Lisbon, op. cit.

⁷ Idem.

While passing the Commission he is supposed to the confirmation by the European Commission. The Higher Representative is responsible before the European Council which has the right to dismiss him by the procedure required for appointment. In case when the European Parliament adopts the mistrust vote to the Commission, the Higher Representative is dismissed together *in corpore* with the Commission. The Higher Representative elaborates proposals and exercises the activity of external policy as the president of the group of the Council for the external policy. He is the vice-president of the European Commission and is responsible for ensuring the continuity of the external policy promoted by the European Union.

According to the art. 27 of the Treaty of Lisbon, the Higher Representative by his recommendations contributes to the elaboration of ECSP and ensures the realization of decisions of the European Council „*the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, who shall chair the Foreign Affairs Council, shall contribute through his proposals towards the preparation of the common foreign and security policy and shall ensure implementation of the decisions adopted by the European Council and the Council*“.⁸ He has the right as each member state on his behalf to introduce matters for examination related to ECSP. According to the art. 30 of the Treaty of Lisbon, the Higher Representative for Foreign Affairs and Security Policy has representative functions „*any Member State, the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, or the High Representative with the Commission's support, may refer any question relating to the common foreign and security policy to the Council and may submit to it initiatives or proposals as appropriate*“.⁹

For realizing the actions in the field of ECSP auxiliary bodies were instituted, they are the European Service for foreign policy and the Committee for foreign affairs and security policy. The European Service for the foreign affairs policy (p. 3, art. 27 Treaty of Lisbon) was instituted in place of the Ministry of Foreign Affairs planned by the project of the Constitution „*in fulfilling his mandate, the High Representative shall be assisted by a European External Action Service. This service shall work in cooperation with the diplomatic services of the Member States and shall comprise officials from relevant departments of the General Secretariat of the Council and of the Commission as well as staff seconded from national diplomatic services of the Member States. The organisation and functioning of the European External Action Service shall be established by a decision of the Council. The Council shall act on a proposal from the High Representative after consulting the European Parliament and after obtaining the consent of the Commission*“.¹⁰ The Service has a sufficient number of employees. It is instituted of the employees of the Commission apparatus, General Secretary of EU Council, diplomats and ministers of the member states.

8 Idem.

9 Idem.

10 Idem.

The Committee for foreign affairs and security policy helps the Council, the Higher Representative for foreign affairs and security policy. The Committee can in the equal measure on its own initiative to come with proposals related to the stability of some directions of the foreign affairs policy of EU, as well as regulating the crises (art. 38 Treaty of Lisbon):

Without prejudice to Article 240 of the Treaty on the Functioning of the European Union, a Political and Security Committee shall monitor the international situation in the areas covered by the common foreign and security policy and contribute to the definition of policies by delivering opinions to the Council at the request of the Council or of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy or on its own initiative. It shall also monitor the implementation of agreed policies, without prejudice to the powers of the High Representative.

Within the scope of this Chapter, the Political and Security Committee shall exercise, under the responsibility of the Council and of the High Representative, the political control and strategic direction of crisis management operations referred to in Article 43.

The Council may authorise the Committee, for the purpose and for the duration of a crisis management operation, as determined by the Council, to take the relevant decisions concerning the political control and strategic direction of the operation.¹¹

Thus, the actions undertaken by EU in the field of ECSP are focused on exercising common actions of the member states on the international level. In case in which the member states came to a solution in relation to a subject, EU has to coordinate their common actions.

According to the art. 37 of the Treaty of Lisbon in the field of ECSP „*the Union may conclude agreements with one or more States or international organisations in implementation of this Chapter*“,¹² EU can sign agreements with one or more states or with international organizations. In case of member states they succeed elaborating a unique position within the international organizations and international conferences, they coordinate their actions based on EU position „*in international organisations and at international conferences where not all the Member States participate, those which do take part shall uphold the Union's positions*“ (art. 34).¹³ Diplomatic and consular services of the member states and EU delegation in the third states and before the international organizations coordinate between them.

Coordination of positions takes place by the exchange of information and mutual appreciations for the purpose to ensure the respect of interests and execution of EU decisions, adopted within EU (art. 32, 35). In this context we have to find that for example, the adherence to EU as the subject of international law to the European Convention for Human Rights (ECHR) „*the Union shall accede to the European*

11 Idem.

12 Idem.

13 Idem.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Such accession shall not affect the Union's competences as defined in the Treaties" (p. 2, art. 6 Treaty of Lisbon),¹⁴ as well as the entry in force of the 14th Protocol (ECHR) have produced particular specific effect. In the situation EU becomes a collective participant to ECHR, the states which are not the member states of EU are in an unequal situation in relation to the rest of EU member states. In case in which a member state of EU is based on EU law when submitting a claim against such a state to the European Court for Human Rights (ECHR) the EU mechanism will be put into application. That is why the member states of the European Council which are not the members of EU will be in an unequal situation. Or, in the case when a claim is submitted against a EU member state, it in an equal measure is submitted against EU.

That is why, the changes made in the Treaty of Lisbon which are related to the coordination by the member states of their position within the organizations, refer also in the equal measure to ECSP. Or the establishment of the collective security system of EU can radically change the geopolitical charter not only of Europe, but of the whole world. The Treaty of Lisbon also provides a complex of unilateral measures of EU within ECSP. But here we have to mention once again that the Treaty of Lisbon equally as the previous treaties of the European community and EU exclude the adoption of some actions by EU in the field of ECSP „*decisions under this Chapter shall be taken by the European Council and the Council acting unanimously, except where this Chapter provides otherwise. The adoption of legislative acts shall be excluded*" (p. 1, art. 31 Treaty of Lisbon).¹⁵ Or, in the field of ESCP further there are possible only the measures of non-legislative order.

Art. 25 of the Treaty of Lisbon emphasizes two manifestation forms from EU in the field of ECSP:

- (a) defining the general guidelines;
- (b) adopting decisions defining.

That is why, in the context of realization of ECSP as a foreign activity form of EU is not provided the adoption of some mandatory legal acts, but further is used the method of inter-governmental cooperation. Thus, the attempt of communization of ECSP had no success. The Treaty of Lisbon has additional guaranties for the inviolability of the basis of the intergovernmental cooperation in the field of ESCP setting that the new institutions and mechanisms will not undermine the mechanism based on intergovernmental cooperation within ESCP.

Based on the mentioned above facts we can establish that the element of news can be considered only the obligation for the states to action mutually agreed and to collaborate within EU in case of risk of terrorist attacks or in situations of natural or technogenic disasters, obligation instituted by the Treaty of Lisbon as well as introducing the position of the Higher Representative for the Foreign Affairs and Security Policy.

14 Idem.

15 Idem.

But, despite the desires of the authors of the Treaty of Lisbon that by the new position to achieve a compromise it is created the impression that this objective wasn't achieved. Or the rights of the Higher Representative only are representative, the last word belonging to those two governmental bodies — the European Council and the Council of the European Union, in other words — to the member states. In addition, according to the provisions of p. 1, art. 17 of the Treaty of Lisbon in relation to other aspects of the foreign affairs policy, including in the social-economic field, the right to represent further EU belongs to the European Commission:

The Commission shall promote the general interest of the Union and take appropriate initiatives to that end. It shall ensure the application of the Treaties, and of measures adopted by the institutions pursuant to the Treaties. It shall oversee the application of Union law under the control of the Court of Justice of the European Union. It shall execute the budget and manage programmes. It shall exercise coordinating, executive and management functions, as laid down in the Treaties. With the exception of the common foreign and security policy, and other cases provided for in the Treaties, it shall ensure the Union's external representation. It shall initiate the 13 Union's annual and multiannual programming with a view to achieving interinstitutional agreements.¹⁶

Politicile în materie de securitate ale UE

According to p. 1, art. 42 of the Treaty of Lisbon, the common security and defense policy (CSDP) is a component part of ESCP:

The common security and defence policy shall be an integral part of the common foreign and security policy. It shall provide the Union with an operational capacity drawing on civilian and military assets. The Union may use them on missions outside the Union for peace-keeping, conflict prevention and strengthening international security in accordance with the principles of the United Nations Charter. The performance of these tasks shall be undertaken using capabilities provided by the Member States.¹⁷

Thus, it in the equal measure constitutes an element of an autonomous part of EU law — ESCP. According to p. 2, art. 42 the term of common security and defense policy supposes the continuous elaboration of the common defense policy of EU:

The common security and defence policy shall include the progressive framing of a common Union defence policy. This will lead to a common defence, when the European Council, acting unanimously, so decides. It shall in that case recommend to the Member States the adoption of such a decision in accordance with their respective constitutional requirements. The policy of the Union in accordance with this Section shall not prejudice the specific character of the security and defence policy of certain Member States and shall respect the obligations of certain

16 Idem.

17 Idem.

*Member States, which see their common defence realised in the North Atlantic Treaty Organisation (NATO), under the North Atlantic Treaty and be compatible with the common security and defence policy established within that framework.*¹⁸

However, within ESCP, CSDP currently has a special legal status which is regulated by a special section of Chapter 2 „*Specific provisions concerning the Common Foreign and Security Policy*“. Changes introduced by the Treaty of Lisbon in the field of CSDP mostly reflects the aspects as follows.

EU undertakes from the legal view point to help the third states in fighting against terrorism. The Treaty of Lisbon has consolidated the collective self-defence principle of the member states. For improving the technical supply of forces it was instituted the European Defence Agency. The full name is the Agency in the field of defence capabilities development, research, acquisition and armaments (p. 3, art. 42). The Treaty of Lisbon in equal measure mandates the member states to do the permanent cooperation organized in the military field (art. 42, 46). The mentioned norms and articles are accompanied by a Special Protocol no. 10 „*On permanent structured cooperation established by Article 42 of the Treaty on European Union*“.

It also should be mentioned that in the field of common security and defense policy of EU which makes part of ESCP, the matter to achieve an agreement between the member states is more problematic. This fact was demonstrated by EU when before the member states appeared the need to make a decision on participation within NATO operation in the Northern Africa. This was dictated not only by the reason of the lack of unity between the structures of NATO, the main problem in the context of making a decision in matter of CSDP consists in coordinating the national interests of the member states about the aspects which do not refer directly to EU security.

That is why, such a segment of ESCP as is the common security and defense policy fewer if compared with the main part permit us to suppose that ESCP could be transformed in an institutional mechanism of EU law.

CSDP, the previous European Security and Defense Policy (ESDP) offers EU the possibility to use military or civil means designated for preventing the conflicts and management of international crises. It is an integral part of ESCP, fact which permits the conduct of some military contingents out of EU territory.

Such example of European autonomous forces which are currently present in several conflict areas:

- In Mediterranean — mission of fight against immigrants' traffic EU NAVFOR Med launched in 2015;
- In the Central African Republic — stabilization mission EU FOR RCA launched in 2014;
- in Mali — mission of military forming EUTV launched in 2013;
- in Somalia — mission of military EUTM launched in 2010;

18 Idem.

- Coastline of Somalia — naval operation ATALANTE against the piracy launched in 2008;
- in Bosnia and Herzegovina — mission of keeping peace ALTHEA launched in 2004.¹⁹

The first common military mission was ARTEMIS mission (June 12 — September 01, 2003) in the Democratic Republic of Congo which had the objective to stabilize Bunia region and permitting for humanitarian aid.

Another form of common missions is the missions of civil management of crises. EU currently also ensures the police missions and missions for supporting the security forces or the rule of law, consolidation of capacity or assistance at borders:

- in Europe — EULEX in Kosovo, EUBAM in Moldova, EUAM in Ukraine, EUMM in Georgia;
- in the Middle East — EUPOL and EUBAM Rafah on the Palestinian territories and EUAM in Iraq;
- in Africa — EUBAM in Libya, EUCAP SAHEL in Mali, EUCAP in Niger and EUCAP on Horn of Africa.²⁰

CSDP can be examined by the light of two elements:

- existence of a strategic culture of EU, shared by the actors of the European defense and;
- manner in which the national, functional and institutional socializations to which they are supposed, function and the way and their level of adherence to them.²¹

The matter related to the European strategic culture is the core the controversies which are brought by the realist and constructivist authors in relation to CSDP. For the first, the strategic cultures a strong national and tributary to this title of history, own for each member state. The estimate additionally that the notion of strategic culture is secondary, the defense and security policies being determined by the balance between the power and the national interest of each state.

For the second, on the other hand we assist to a convergence of national strategic cultures under the effect of exogenous changes — related to the emergencies of new threats, awareness of the limited military capacities of Europe or USA influence — but in the equal measure endogenous, factor of the pressure for the adaption the European defense exercises over the national defense policies.²²

19 La politique de sécurité et de défense commune (PSDC) [on-line] <https://www.touteleurope.eu/actualite/la-politique-de-securite-et-de-defense-commune-psdc.html> (consulted on 15.07.2018).

20 Idem.

21 Jean Joana, «Samuel B.H. Faure, Défense européenne. Emergence d'une culture stratégique commune, Outremont, Edition Athéna, 2016, 236 pages.», *Politique européenne* 2017/1 (Nr. 55), p. 152–156 [on-line] https://samuelbhfauredotcom.files.wordpress.com/2017/07/poeu_055_0152.pdf (consulted on 15.07.2018).

22 Idem.

These divergences are not only of formal order, but they refer to the distinct belief on efficacy and viability of military action of EU. For realists, CSDP is only the expression of a strategy which leads the member states to support the process of European construction in military matter, they at the same time remaining on the segment of defense of the respective national interests. Such a strategy condemns the process of European defense, the realists estimating the incapacity of an effective provision of security over on the continent.²³

For constructivists, on the other hand, the existence of the national divergences should not mask the process of Europeanization of opera in military matter which is with no common measure with the proportions of the material resources which offer the member states. In such a perspective, they plead for considering those discrediting which can exist between the representatives of the European defense in force for the national actors.

Thus, we can suppose that a European strategic culture could be contoured around four sizes:

- 1) cooperation area — NATO or EU — which give privileges to actors;
- 2) their degree of joining to the national or European sovereignty;
- 3) goals they attribute to the European cooperation in military matter;
- 4) nature of instruments — civil or military — which they recommend to be engaged.²⁴

We have to emphasize an adherence of agents of European defense to a space of European central military cooperation rather for EU than NATO, fact which combines with a strong joining toward the national sovereignty. We find, among other things that the European agents, in other words those who activate in the European courts identifies more with European defense if compared to those who activate within the national courts.

We can find in equal measure that they support more an heterodox conflict of force use, privileging an implementation of military or civil forces out of EU, rather than the defense of the European territory or the fact that these agents are mostly joining to use of instruments of hybrid action, at the same time military and civil promoted by EU.

Conclusion

Analyzing the visions of states in this context we find that for example the British agents appear expressly more close to the Atlantic Alliance if compared to similar agents of France and Germany and it is clear that they are more favorable toward the idea of national sovereignty in military matter if compared with the last. Those of France and Germany adhere to the idea of a participation of the European defense in some interventions outside if compared to British agents.

²³ Idem.

²⁴ Idem.

Thus, we can conclude the following.

First of all, the concerns related to the adherence of the agents of the European defense to a strategic culture of EU are based on a series of representative offices which are their own.

Secondly, we speak about the return to the discrepancies of this adherence in the position of the studied sub-population which are positions of mechanisms of national, functional and institutional socialization which contribute to the form. For these eyes these different findings justify the fact that it is about a „differentiated integration“ in the field of defense, depending on the national, institutional or professional membership of the concerned actors.

At the end of the survey we can say that EU tries to keep its hand on pulse in the context of challenges which faces the European continent generally, especially the EU member states. Through the instruments which come to ensure the common security is the European Initiative of Intervention (EII), which was founded in June 2018. It includes 10 EU member states: Belgium, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Portugal, Spain, The Netherlands and the United Kingdom (despite Brexit). The objective of EII is the creation mutually agreed with the states „available and desiring“, a common military structure for fixing some common politic objectives and priorities on which the major national states will be able to work together. EII consists of a permanent secretary who maintains the relation with the military authorities of the states having strategic discussions twice a year and an annual meeting of ministries.

The future possible interventions under the aegis of EII will be able to be of different forms, for example from the military operations to population assistance in case of natural disaster.

CETĂȚENIA EUROPEANĂ — COMPONENTĂ A UNIUNII FONDATĂ PE DREPT

Teodora Elena ZALDEA, doctorandă

Recenzent: **Alexandru CAUIA**, doctor în drept, conferențiar universitar

EUROPEAN CITIZENSHIP — ABOUT EU'S COMPONENT BASED ON THE RULE OF LAW

This study is placed in the context of the upcoming European Parliament elections which will take place on 23rd to 26th of May 2019 and wants to remind that democracy involves concepts such as participation, empowerment or involvement of the citizens in the decision making process. We affirm this because the citizen from a theoretically point of view is the holder of some rights that should protect him against the political power, whether this is a transnational, national or local power, and these rights should guarantee him the power to change and influence how public affairs are managed. At the same time, the Lisbon Treaty places the citizens at the heart of the democratic life of the European Union, endowing them with the right of legislative initiative which gives them the opportunity to assume the status of active actors capable of influencing the political agenda of the EU. This study also aims for a better understanding of concepts like European citizenship and national citizenship and the differences between them, the focus being put on revealing the content of the European citizenship and of the rights that European citizens have, given the many Eurobarometers that highlight the poor knowledge of the Romanian citizens of their rights as European citizens.

Keywords: european citizenship, european citizens initiative, national citizenship, Lisbon Treaty.

Plasăm prezentul studiu în contextul viitoarelor alegeri pentru Parlamentul European ce se vor desfășura în perioada 23-26 mai 2019, cu intenția de a reaminti faptul că democrația presupune, printre altele, și concepte de participare la guvernare și informare a societății civile. Afirmăm acestea, găsind întrucâtva cetățeanul, din punct de vedere teoretic, ca fiind acel titular al unor drepturi ce ar trebui să-l protejeze înaintea puterii politice fie ea transnațională, națională sau locală, cât și a unor drepturi ce ar trebui să-i garanteze poziția în cadrul structurii de șanse de acces la procesele sociale, politice, economice. Totodată, Tratatul de la Lisabona, vine să plaseze cetățenii în centrul vieții democratice a Uniunii, înzestrându-i cu drept de inițiativă legislativă, oferindu-li-se în acest fel, posibilitatea de a-și asuma statutul de actori activi, capabili de a influența agenda politică a Uniunii Europene. Studiul de față, pe lângă deoalarea unor concepte precum cele de cetățenie europeană, cetățenie națională, își propune și o mai bună înțelegere la nivel tehnic a diferențelor ce incumbă celor două noțiuni, accentul fiind pus pe relevarea conținutului cetățeniei europene și a drepturilor pe care cetățenii europeni le posedă, date fiind numeroasele Eurobarometre ce scot în evidență slaba cunoaștere de către cetățenii români a drepturilor lor în calitate de cetățeni europeni.

Cuvinte cheie: cetățenie europeană, drepturi, dreptul de inițiativă legislativă al cetățenilor europeni, cetățenie națională, Tratatul de la Lisabona.

1. *Considerații introductive*

Uniunea Europeană, făurită din ruinele celui de al doilea război mondial, a apărut ca organizație supranațională din dorința celor șase state fondatoare de a stopa războiul pe continent odată pentru totdeauna. Orientată inițial în direcția obiectivelor economice, în prezent, aceasta a căpătat contururi politice. „Europa politică unită” a devenit, începând îndeosebi cu Tratatul de la Maastricht, miza esențială a viitorului politic și democratic al Uniunii Europene.

Considerăm că uniunea politică este anunțată prin cetățenia europeană întrucât ea transpune realitatea instituțională dobândită de Uniune și realizează simultan devierea sa din planul dreptului internațional. Instrumentele prin care cetățenii se pot pronunța cu privire la evoluția UE sunt, în principal, cetățenia europeană, valorificarea drepturilor fundamentale consacrate de Uniune, precum și a dreptului de inițiativă legislativă.

Inițial, Comunitățile europene nu au fost create de cetățeni, ci de elitele politice conducătoare. Procesul de reorientare a acestora înspre cetățean constituie trecerea de la o construcție artificială la o entitate nouă supranațională legitimată de acordul cetățenilor săi răspunzători și preocupați de viața publică europeană.

În literatura de specialitate, cetățenia este definită ca fiind „legătura juridică și politică permanentă dintre o persoană fizică și un stat, care generează și exprimă drepturile și obligațiile reciproce dintre acea persoană și statul al cărui cetățean este”¹. Bazele cetățeniei moderne le regăsim în Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, adoptată în timpul Revoluției franceze din 1789. Conceptul de cetățenie a suferit numeroase modificări datorate transformărilor sociale, economice și mai ales politice apărute de-a lungul timpului. Asistăm, astfel, la apariția unei noi noțiuni cea de cetățenie europeană ce este considerată a fi o mare inovație constituțională.

„Cetățenia este strâns legată de naționalitate și de stat, astfel încât o cetățenie europeană este un concept nou, o noțiune specială datorită caracterului său supranațional. Ea simbolizează, la modul ideal, comunitatea de scopuri și de mijloace care există între popoarele statelor membre ale Uniunii Europene, care a introdus statutul juridic al cetățenilor europeni, sub forma unor drepturi supranaționale”². Cetățenia europeană este văzută ca fiind stâlpul Europei politice în devenire, „ca o nouă etapă a procesului de realizare a unei Uniuni din ce în ce mai strânse între popoarele Europei”³.

1 Pușcă B., (2001), *Drept constituțional și instituții politice*, volumul I, Editura Fundației Academice Danubius, Galați, p. 236

2 Pantea M., (2009), „Cetățenia europeană” în revista „Drepturile omului” editată de IRDO, București, An XIX, nr.1, p.19 (http://www.irdo.ro/sectiuni.php?subsectiuni_id=99, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

3 Tratatul asupra Uniunii Europene de la Maastricht, modificat prin Tratatul de la Amsterdam, articolul 1 (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

Semnat la 7 februarie 1992, Tratatul de la Maastricht a instituit conceptul de cetățenie europeană. Potrivit acestuia, cetățenia UE constă în oportunitatea dată fiecărui individ ce posedă cetățenia unui stat membru de a fi considerat cetățean al Uniunii Europene.

Prof. Fuerea, A. aprecia că „prin introducerea cetățeniei europene, semnatarii Tratatului asupra Uniunii Europene și-au dorit, printre altele, promovarea și consolidarea identității europene, implicând, în acest fel, cetățenii în procesul de integrare europeană. Ca urmare a dezvoltării Pieței unice, cetățenii beneficiază de o serie de drepturi generale în domenii dintre cele mai diverse, precum libera circulație a bunurilor și a serviciilor, protecția consumatorilor și sănătatea publică, egalitatea de șanse și de tratament, accesul la ocuparea locurilor de muncă și la protecția socială”⁴.

În 1984, Consiliul de la Fontainebleau (25-26 iunie) a format un Comitet de reflecție, cunoscut sub denumirea de Comitetul de la Adoninno ce a creat noțiunea de „Europa cetățenilor”. Menționăm că distincția dintre cele două noțiuni cea de cetățenie europeană și cea de „Europa cetățenilor” nu este una ușoară. Cetățenia europeană, de-a lungul timpului, se constituie într-o cetățenie politică ce plasează individul în centrul Uniunii, în vreme ce conceptul de „cetățenie în Europa” se referă la modul specific de dobândire a cetățeniei din fiecare stat membru UE.

Cetățenia Uniunii Europene creată prin Tratatul de la Maastricht, semnaleză depășirea limitelor economice ale construcției europene și orientarea sa înspre dimensiunea politică. Introducerea acestei noțiuni în acquis-ul comunitar prin intermediul Tratatului asupra Uniunii Europene, vizează consolidarea relației existente între UE și cetățenii statelor membre. Astfel, cetățenia europeană este considerată ca fiind expresia legitimității democratice a construcției europene și „a unei uniuni din ce în ce mai strânse între popoarele europene”⁵. „Acest aport este fundamental pentru afirmarea identității europene, întrucât se recunoaște existența unui cetățean european și nu doar a consumatorului european sau a resortisantului comunitar, muncitor sau independent în construcția europeană”⁶.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene definește cetățenia europeană ca fiind „statutul fundamental al resortisanților statelor membre permițându-le acestora să obțină independent de naționalitatea lor și fără prejudicierea excepțiilor special prevăzute în acest sens, același tratament juridic”⁷.

Prof. Bârzea, C. preciza că „condiția de cetățean se bazează pe o relație contractuală între stat și indivizi: statul recunoaște drepturile fundamentale ale individului, dar pretinde în schimb obligații civice, loialitate și participare. Ca titular de drepturi, cetă-

4 Fuerea A., (2003), *Cetățenie națională — cetățenie europeană*, Editura Fundația Culturală Libra, București, p. 34

5 Tratatul asupra Uniunii Europene de la Maastricht, articolul 1 (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

6 Groza A., (2008), „Cetățenia europeană, statut fundamental al resortisantului european” în revista Română de Drept Comunitar, nr. 4, Editura Wolters Kluwer, București, p. 118

7 CJCE, 20 septembrie 2001, cauza C-184/99

țeanul devine un element al exercițiului puterii și al principiului suveranității. Prin capacitatea sa de a influența configurația puterii politice, cetățeanul este deținătorul unei părți din suveranitatea politică deoarece, prin vot, poate decide asupra guvernării⁸.

În modul acesta, putem observa că de voința cetățenilor depind atât structura puterii politice cât și executarea deciziilor luate de guvernanți. Cu privire la cetățenia europeană, Tratatul de la Lisabona introduce o nouă prevedere — inițiativa cetățenească care permite unui milion de cetățeni dintr-un număr semnificativ de state membre să ceară direct Comisiei Europene luarea în discuție a unei inițiative de care sunt interesați, într-unul din domeniile de competență ale Uniunii Europene.

2. Cetățenia europeană versus cetățenia națională

„O problemă în analiza acestui concept în cadrul sistemului UE constă în separarea cetățeniei europene de cetățenia națională. Principalul obstacol îl reprezintă separarea cetățeniei de naționalitate. La nivel supranațional, cel puțin în teorie cetățenia și naționalitatea nu sunt interschimbabile, dar în practică această caracteristică persistă⁹. În doctrină, naționalitatea este definită ca fiind „calitatea sau condiția juridică ce decurge din relațiile care există între o persoană juridică și un stat determinat, pe când cetățenia este o categorie juridică prin care este desemnată apartenența unei persoane fizice la o comunitate politică, în virtutea legilor prin care îi sunt atribuite o serie de drepturi civile și politice¹⁰. Pentru majoritatea teoreticienilor, cele două noțiuni sunt analitic distincte. Aceștia identifică naționalitatea cu elementele culturale, iar cetățenia cu cele politice.

Conform prevederilor articolului 20 din Tratatul de la Lisabona este „cetățean al Uniunii Europene orice persoană având naționalitatea unuia dintre statele membre, conform legilor în vigoare din statul respectiv. Cetățenia europeană vine în completarea cetățeniei naționale, ea se suprapune, fără a se substitui, cetățeniei naționale, făcând posibilă exercitarea unora dintre drepturile cetățeanului Uniunii pe teritoriul statului membru în care locuiește.¹¹ Precizăm că în opinia UE, potrivit acestui articol există o legătură între cetățenie și naționalitate. Astfel, naționalitatea este adesea percepută ca un aspect de drept internațional în vreme ce cetățenia se referă la implicațiile acesteia din legislația națională. Este evident că naționalitatea exprimă legătura formală ce se stabilește între o persoană și un stat, iar cetățenia europeană definește noul statut creat în legislația UE.

8 Bârzea C., (2005), *Cetățenia europeană*, Editura Politeia-SNSPA, București, p. 46

9 Sarcinschi A.; Bogzeanu C., (2009), *Europa: granițe, cetățenie, securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, p. 30

10 Pantea M., (2009), *Op.cit.*, p. 19

11 Savenco I., (2006), „Cetățenia europeană, dependentă de cetățenia națională?”, în *International Conference on European Integration — Realities and Perspectives*, volumul 1, Universitatea Danubius, Galați, p. 223 (<http://proceedings.univ-danubius.ro/index.php/eirp/article/view/1161/1077>, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

Tratatul de la Amsterdam clarifică raportul dintre cetățenia europeană și cea națională, afirmând că cea dintâi o completează pe cea de a doua, fără a o înlocui însă. Tratatul de la Lisabona precizează că cetățenia europeană se alătură cetățeniei naționale, completând-o. Cetățenia europeană apare astfel ca o calitate suplimentară oferită cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și care le conferă acestora un set de drepturi ce pot fi exercitate fie la nivelul Uniunii, fie la nivelul statelor membre. Este vorba despre dreptul de a alege și de a fi ales în Parlamentul European sau în cadrul alegerilor locale. Observăm că cetățenia europeană produce efecte în plan juridic și politic. Unul dintre avantajele imediate ale acesteia se referă la exercitarea drepturilor din conținutul său pe întreg teritoriul Uniunii Europene și o consolidare indirectă a drepturilor fundamentale.

Prof. Bârzea afirma că „atunci când se vorbește de cetățenia Uniunii Europene, se înțelege un statut supranațional acordat automat cetățenilor țărilor membre ale UE. Cetățenia UE este deci, o calitate suplimentară, în completarea cetățeniei recunoscute de statul național. Această prelungire europeană a naționalității nu este reversibilă: cetățenii unei țări membre a UE nu pot obține automat cetățenia celorlate țări membre”¹².

Cetățenii UE nu sunt absolviți prin introducerea noțiunii de cetățenie europeană de obligațiile cetățenești pe care le au față de statele lor de proveniență. Principala problemă cu care instituțiile europene se confruntă se referă la transformarea cetățeniei europene dintr-un ideal într-o realitate, în condițiile în care totul se găsește într-o continuă mișcare. Crearea unei solidarități între popoarele statelor membre ale UE este dificilă din cauza diversității culturilor naționale, a procesului de extindere a Uniunii Europene. Menținerea diversității a fost recunoscută în toate documentele oficiale ale UE, fiind considerată o condiție firească a dezvoltării și progresului într-o Europă unită. În prezent, cetățenia europeană este văzută ca o cetățenie de reciprocitate bazată pe mutualitatea drepturilor dintre resortisanții europeni, dar și ca o cetățenie de atribuție întrucât ea își are originea în naționalitatea unuia din statele membre din care extrage sentimentul de proveniență la aceasta a cetățenilor săi.

Conform Tratatului de la Lisabona, cetățenia UE este un ansamblu unitar: identitate colectivă, cultură organizațională, statut juridic, participare efectivă la viața publică. „Identitatea colectivă a devenit o formă de acreditare a cetățeniei europene încă de la începutul construcției UE, când cetățenii statelor fondatoare optează pentru împărtășirea unui set comun de valori, care duce implicit la relaționarea identității culturii naționale cu marea cultură europeană. Identitatea creată în urma valorificării acestei culturi europene este caracterizată prin democrație participativă, pluralism politic, participare socială, respect al diversității, concurență liberă și loială, supremația legii și primordialitatea drepturilor omului. Astăzi, când temerea mondială apare sub forma globalizării ca atitudine uniformizatoare, Uniunea Europeană aduce modelul unei identități colective definite prin sloganul „unitate în diversitate“, iar cetățe-

12 Bârzea C., (2005), *Op.cit.*, p. 48

nia europeană apare ca o formă de apartenență la această identitate pe care individul și-o asumă și prin care preferă să fie recunoscut¹³.

3. Conținutul cetățeniei europene

Ratificarea Tratatului de la Lisabona de cele 28 de state membre a condus la dobândirea de către UE a calității de subiect de drept internațional, iar Carta Drepturilor Fundamentale a UE a fost încorporată în dreptul primar. De asemenea, cetățenia europeană a căpătat o valoare mai mare după acest moment. Nu putem vorbi despre cetățenia europeană fără a aduce în discuție Carta Drepturilor Fundamentale.

„Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene a fost proclamată în mod solemn de către Consiliul European de la Nisa din 7 decembrie 2000 și are la bază Tratatul fondatoare, convenții internaționale (cum ar fi Convenția europeană a drepturilor omului, adoptată în 1950, și Carta drepturilor sociale fundamentale ale lucrătorilor, adoptată în 1989), tradiții constituționale comune ale statelor membre și diverse declarații ale Parlamentului European. În cele 54 de articole, Carta definește drepturile fundamentale legate de demnitate, libertate, egalitate, solidaritate, cetățenie și justiție. În timp ce prin CEDO (Convenția europeană a drepturilor omului) sunt protejate numai drepturile civile și politice, Carta include și alte drepturi, precum drepturile sociale ale lucrătorilor, protecția datelor¹⁴.

Carta cuprinde șapte capitole, introducerea sa ca parte a dreptului original al Uniunii Europene este acompaniată de posibilitatea UE de a deveni parte a Consiliului Europei și a CEDO. Tratatul de la Lisabona consacră ca fiind fundamentale patru prevederi referitoare la cetățenia europeană:

- a) recunoașterea drepturilor din cadrul Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (TUE, art. 6);
- b) cetățenia europeană și egalitatea tuturor cetățenilor (TUE, art. 9);
- c) funcționarea Uniunii Europene pe principiul democrației reprezentative (TUE, art.10);
- d) asigurarea dialogului și transparenței între UE și cetățeni (TUE, art.11).

Constatăm astfel, că cetățenia europeană este o cetățenie bazată pe drepturi și anume pe drepturile consacrate de Carta Drepturilor Fundamentale a UE, pe drepturile sociale conferite de Carta socială europeană (1961) sau de Carta comunitară a drepturilor sociale fundamentale ale lucrătorilor (1989).

Tratatul de la Maastricht introduce statutul de cetățean european sub forma a patru drepturi supranaționale garantate persoanelor ce dețin deja naționalitatea uneia

13 Pop L., (2010), „Conceptul de cetățenie europeană în perspectiva Tratatului de la Lisabona” în Revista Consilier European, anul VI, nr.1, p. 46 (<http://www.dae.gov.ro/admin/files/CONSILIER%20EUROPEAN%20nr1.pdf>, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

14 Infoeuropa, (2007), „Uniunea Europeană. Glosar de termeni C,, Teme Europene, nr. 31, p. 1 (http://ec.europa.eu/romania/documents/eu_romania/tema_31.pdf, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

din statele membre ale UE. Aceste drepturi la care Tratatul privind Uniunea Europeană se referă în articolul 8 sunt:

- a. dreptul de mișcare liberă și de rezidență în oricare din țările membre ale UE;
- b. dreptul de a alege și de a fi ales în Parlamentul European și în alegerile locale;
- c. dreptul la protecție diplomatică într-un stat terț, în care propria țară nu are reprezentanță consulară;
- d. dreptul de petiție la Parlamentul European și dreptul de a se adresa Ombudsman-ului European.

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene¹⁵ în capitolul V precizează drepturile ce decurg din calitatea de cetățean european și anume:

- dreptul de vot și de a fi ales la alegerile pentru Parlamentul European;
- dreptul de vot și de a fi ales la alegerile municipale;
- dreptul la o bună administrare;
- dreptul de acces la documente;
- dreptul de a se adresa Mediatorului European;
- dreptul de petiție în fața Parlamentului European;
- libertatea de circulație și ședere;
- protecție diplomatică și consulară.

Tratatul de la Amsterdam include dreptul de acces al cetățenilor la documentele Parlamentului, Consiliului și Comisiei, precum și dreptul cetățenilor de a se adresa instituțiilor UE într-una din limbile oficiale ale Uniunii și de a primi răspuns în aceeași limbă. Aportul acestuia în materia cetățeniei europene trebuie corelat și cu inovațiile din materia interzicerii discriminării, liberei circulații, securității persoanelor. Principiul interzicerii oricărei discriminări bazată pe originea etnică consolidează indirect drepturile cetățenilor europeni. În vederea combaterii discriminării, Tratatul de la Amsterdam autorizează Consiliul să adopte cu unanimitate măsurile care se impun, la propunerea Comisiei și după consultarea Parlamentului European. Curtea de Justiție a valorificat magistral acest principiu, în special în materia dreptului de liberă circulație și ședere. Curtea a apreciat că resortisanții statelor membre pot apela la calitatea de cetățeni ai Uniunii pentru a se proteja de orice discriminare la care ar fi supuși de statele membre, pe criterii de naționalitate¹⁶. Statutul cetățeanului european are vocația de a fi statut fundamental al resortisanților statelor membre.

Tratatul de la Nisa a introdus majoritatea calificată în privința adoptării deciziilor în materia dreptului de liberă circulație și sejur.

Tratatul de la Lisabona introduce inițiativa cetățenească, ca mijloc de sesizare a Comisiei pentru adoptarea unor acte cu caracter juridic. Carta Drepturilor Fundamentale vizează combaterea excluziunii sociale și respectarea tuturor drepturilor cu care au fost investiți cetățenii europeni. „Excluziunea socială a fost definită ca fiind

15 Zlătescu Moroianu, I., (2008), *Instituții europene și drepturile omului*, IRDO, București, p. 134-135

16 A se vedea CJCE, C-85/96

excluderea cetățenilor de la drepturi și de la posibilitatea de participare la viața publică. Astfel, cei aflați în situație de excluziune socială, din diferite cauze precum sărăcia, au un acces redus la piața muncii, posibilități scăzute de a câștiga un venit și o participare redusă la viața comunității¹⁷. Prof. Bărbulescu afirma că „pentru asigurarea incluziunii sociale și a coeziunii, sunt necesare atât respectarea drepturilor cetățenilor, cât și participarea activă a acestora la funcționarea Uniunii Europene. Creșterea gradului de reprezentativitate a instituțiilor, precum și creșterea participării cetățenilor, constituie două elemente cheie ale Tratatului de la Lisabona¹⁸”.

Constatăm că, conținutul cetățeniei europene este unul evolutiv. Acesta poate fi completat cu noi drepturi de către Consiliu, statuând cu unanimitate, la propunerea Comisiei. Articolul 22 din Tratatul asupra funcționării Uniunii Europene stabilește că la fiecare trei ani, Comisia prezintă un raport Parlamentului European, Consiliului și Comitetului economic și social asupra aplicării dispozițiilor privind cetățenia europeană. Pe baza acestui raport, Consiliul decide cu unanimitate conform unei proceduri legislative speciale și după aprobarea Parlamentului European, adoptarea unor dispoziții care să ducă la completarea conținutului cetățeniei europene.

4. Drepturile cetățenilor europeni

Putem afirma că drepturile ce sunt conferite cetățenilor Uniunii Europene sunt în special drepturi politice. În acest fel se pune un mai mare accent pe raporturile dintre cetățean și structurile publice ale guvernantei europene, ceea ce reprezintă deja o întărire a cetățeniei supranaționale.

„Drepturile ce decurg din calitatea de cetățean european, pot fi clasificate în următoarele categorii:

- drepturi politice;
- libertăți cu caracter economic;
- drepturi-garanții.

Din categoria drepturilor politice fac parte:

- a) dreptul de vot și de a fi ales la alegerile locale;
- b) dreptul de vot și de a fi ales la alegerile pentru Parlamentul European.

Din categoria libertăților cu caracter economic fac parte:

- a. dreptul la libera circulație și dreptul la sejur;
- b. libera circulație a lucrătorilor și accesul liber la locurile de muncă salariate;
- c. libertatea de stabilire pe teritoriul oricărui stat membru care presupune accesul la activitățile nesalariate precum și înființarea și administrarea întreprinderilor.

Din categoria drepturilor-garanții fac parte:

17 Bărbulescu I.; Ion O.; Iancu A.; Toderaș N., (2010), „Tratatul de la Lisabona: implicații asupra instituțiilor și politicilor românești” în Studii de strategie și politici — SPOS 2010, Studiul nr.1, Institutul European din România, București, p. 59 (http://www.ier.ro/documente/spos_2010/SPOS_1_site.pdf, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

18 Idem, p.59

- A. dreptul de petiționare;
- B. dreptul de a se adresa Mediatorului european¹⁹.

Exercitarea drepturilor și libertăților ce alcătuiesc conținutul cetățeniei europene, presupune, „totodată, îndatoriri și responsabilități, precum apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății și a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora”²⁰. Declarația de la Berlin din 25 martie 2007 preciza faptul că UE apără libertățile cetățenilor și drepturile lor civile prin lupta împotriva celor care atentează la acestea. La nivel național sunt consacrate asemenea îndatoriri fundamentale, cum sunt: fidelitatea față de țară, apărarea țării, contribuții financiare la cheltuielile publice. Atât la nivel național, cât și la nivel european, drepturile și libertățile cetățenilor statelor membre, în calitatea lor de cetățeni europeni, trebuie să se exercite cu bună credință fără să se încalce drepturile și libertățile celorlalți.

Prof. Bârzea, C. preciza că „există un dublu sistem de protecție a drepturilor ce decurg din cetățenia europeană, respectiv:

- mecanismele non-juridice reprezentate de Comitetul pentru Petiții al Parlamentului European și Avocatul poporului (Ombudsman);
- mecanismele juridice de protecție a drepturilor cetățenilor europeni se referă la sistemele de judecată la nivel unional, respectiv Curtea Europeană de Justiție²¹.

Comitetul pentru Petiții al Parlamentului European primește sesizările cetățenilor europeni sau cele ale persoanelor fizice sau juridice rezidând sau având sediul statutar într-un stat membru, pe care le soluționează beneficiind de sprijinul Avocatului Poporului și de cel al comitetelor pentru petiții aparținând Parlamentelor naționale. Comisia de petiții a Parlamentului European verifică admisibilitatea petiției introduse și decide măsurile care se impun. Astfel, ea poate sesiza instituțiile europene, cum ar fi Comisia, în cazul în care este reclamată o încălcare a dreptului european, poate formula un raport în atenția Parlamentului European, poate efectua anchete sau poate iniția o colaborare cu instituțiile naționale. Acest drept oferă Parlamentului European posibilitatea de a cunoaște violări ale drepturilor cetățenilor europeni, precum și de a reduce deficitul de democrație de care Uniunea Europeană este adesea acuzată.

Mediatorul European admite plângerile ce provin de la orice cetățean al UE sau de la orice persoană fizică sau juridică rezidând sau având domiciliul statutar într-un stat membru cu privire la cazurile de administrare defectuoasă în acțiunea instituțiilor sau organelor, cu excepția Curții de Justiție și a Tribunalului de primă instanță în exercitarea funcțiilor lor jurisdicționale. Acesta realizează din proprie inițiativă sau

19 Pantea M., (2009), *Op.cit.*, p. 21

20 Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată prin Protocoalele nr. 3,5,8 și completată prin Protocolul nr. 2, Convenție adoptată la Roma, 4 noiembrie 1950, articolul 10, alineatul 2 (http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E7126929-2E4A-43FB-91A3-B2B4F4D66BEC/0/ROU_CONV.pdf, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

21 Bârzea C., (2005), *Op.cit.*, p. 50

în baza plângerilor ce i-au fost adresate direct sau prin intermediul unui europarlamentar, anchete, investigații. El sesizează instituția a cărei activitate este denunțată, declanșează o anchetă asupra plângerii și încearcă remedierea pe cale amiabilă a situației.

Cetățenii europeni au ***dreptul de a vota și de a candida la alegerile municipale și europene*** indiferent de locul de reședință pe teritoriul Uniunii, în aceleași condiții ca și naționaliul statului pe teritoriul căruia se află. Acest drept constituie dimensiunea politică majoră a cetățeniei Uniunii Europene și un început care permite degajarea progresivă a unei conștiințe politice europene. Cetățeanul european își exercită dreptul de vot și de eligibilitate o singură dată cu prilejul acelorași alegeri, fie în cadrul statului său de origine, fie în cadrul statului de reședință. Decăderea din aceste drepturi survenită ca urmare a unei condamnări civile sau penale în statul de origine sau în cel de reședință, împiedică exercitarea lor în oricare din cele două state. Pentru a putea exercita acest drept în privința alegerilor municipale într-un stat a cărui cetățenie nu o are, cetățeanul european trebuie să aibă cetățenia unui stat membru al Uniunii Europene, să aibă reședința în statul membru în care dorește să candideze sau să voteze. El trebuie să îndeplinească aceleași condiții ca și cetățeanul statului de reședință. Cetățenii europeni pot ataca în fața instanțelor competente, în aceleași condiții ca și resortisanții statului, refuzul statului de reședință de a da curs cererilor lor de candidatură sau de înscriere pe listele electorale.

„***Dreptul de protecție diplomatică și consulară*** al cetățeanului european într-un stat terț în care statul de origine nu este reprezentat se acordă de către autoritățile diplomatice și consulare ale oricărui alt stat membru, în aceleași condiții ca și pentru resortisanții statului care o acordă. Exercițiul acestui drept a fost amenajat în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună, iar introducerea sa nu poate decât să consolideze identitatea internațională a UE. Pentru a beneficia de această protecție, solicitantul trebuie să facă dovada cetățeniei unui stat membru și să se afle în situația în care pe teritoriul statului terț, statul său de origine să nu fie reprezentat la nivel de ambasadă sau consulat. Această formă de protecție se acordă în mod obligatoriu în cazurile de deces, boală sau accident grav, arestare sau deținere, violență, sprijin, repatriere a cetățenilor aflați în dificultate. Important de precizat este faptul că protecția diplomatică și consulară nu sunt acordate de Uniunea Europeană ci de statele sale membre, ceea ce relevă lipsa unor efecte internaționale proprii ale cetățeniei europene. Această protecție, de fapt, se reduce la acordarea unei asistențe consulare, dimensiunea de protecție existând doar în cazurile de arestare, deținere sau de sprijin a victimelor violenței”²².

Tratatul de la Amsterdam consacră ***dreptul cetățenilor europeni de a corespunde cu instituțiile europene***. Tratatul de la Nisa a consolidat acest drept prin obligarea instituțiilor și organelor Uniunii de a răspunde în termen rezonabil. Cetățenii UE au

22 Maftai J., (2008), „Dimensiunea europeană a protecției consulare“ în International Conference on European Integration — Realities and Perspectives, volumul 3, Universitatea Danubius, Galați, p. 63 (<http://proceedings.univ-danubius.ro/index.php/eirp/article/view/1014/933>, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

dreptul de a se adresa instituțiilor europene într-una din cele 23 de limbi oficiale ale UE și de a primi răspuns scris într-una din aceste limbi.

Tratatul de la Amsterdam consacră, de asemenea, **dreptul cetățenilor europeni de a avea acces la documentele Parlamentului European, ale Comisiei și ale Consiliului**, ca o concretizare a transparenței activității Uniunii și a caracterului său democratic. Tratatul de la Lisabona extinde dreptul de acces al cetățenilor europeni la documentele tuturor instituțiilor, organelor și organismelor Uniunii Europene. Exercitarea acestui drept este detaliată prin regulamentele de ordine interioară ale instituțiilor și nu beneficiază de el doar cetățenii europeni ci și persoanele fizice și juridice ce își au reședința, respectiv sediul într-un stat membru. Dreptul se exercită pe baza unei solicitări scrise, redactată într-una din limbile oficiale ale UE, trimisă inclusiv în format electronic și suficient de precisă pentru a permite individualizarea documentului. Instituțiile europene pot refuza accesul în condițiile în care divulgarea unui document ar aduce atingere unui interes public, vieții private sau integrității individului, intereselor comerciale ale unei persoane fizice sau juridice determinate, procedurilor jurisdicționale și avizelor juridice. Analiza aplicării dreptului de acces la documente și recomandări de ameliorare sunt în sarcina Comisiei, instituția prezentând un raport în acest sens. Documentele Curții de Justiție, ale Băncii Centrale Europene și ale Băncii Europene de Investiții care nu prezintă un caracter administrativ sunt însă exceptate.

Una dintre libertățile fundamentale, garantată cetățenilor europeni este **libera circulație a forței de muncă**, ce include dreptul de a locui și de a lucra într-un alt stat membru. Cele două drepturi enunțate mai sus constituie elemente esențiale ale Pieței Interne. Pentru o perioadă de ședere mai lungă de trei luni este necesar un certificat de sejur. Intrarea pe teritoriul altui stat membru nu poate fi interzisă decât din rațiuni de securitate și sănătate publică, iar interzicerea trebuie să fie justificată.

Cetățenia europeană este doar un catalog de drepturi, fără obligații. O așa zisă obligație a cetățenilor europeni este aceea de a respecta drepturile celorlați și de a respecta legea. Participarea cetățenilor la viața publică este în același timp și un drept și o obligație. Pe plan european, educația pentru o cetățenie democratică este o prioritate, o responsabilitate pentru cetățenii europeni, în vederea promovării unei culturi a democrației și a drepturilor omului.

„Cunoașterea drepturilor pe care calitatea de cetățean al Uniunii Europene le conferă trebuie completată de folosirea efectivă a acestora ca instrumente de conștientizare civică, de participare activă la instituțiile politice, la vot, la viața asociativă. Un proiect comun care să vizeze o dezvoltare durabilă și sustenabilă, o Uniune Europeană și un mecanism instituțional capabil să facă față provocărilor globale se referă în mod expres și la participarea permanentă a cetățenilor și a actorilor sociali la viața publică europeană. Cetățenia europeană, în toate coordonatele ei, reprezintă o formă de propagare a specificului Uniunii Europene, un spațiu dinamic, supus unei perpetue schimbări la care România trebuie să ia parte activ”²³.

23 Pop L., (2010), *Op.cit.*, p. 47

5. Dreptul la inițiativă legislativă

Tratatul de la Lisabona prin prevederile sale, urmărește să întărească structura democratică a Uniunii Europene. O inovație extrem de importantă adusă de acest tratat o reprezintă instituirea inițiativei cetățenilor europeni. Cetățenii au dreptul de a participa la viața democratică a Uniunii. Deciziile sale sunt adoptate într-o manieră cât mai transparentă și mai aproape de cetățeni. În titlul „Dispoziții privind principiile democratice” se stabilește că “la inițiativa a cel puțin un milion de cetățeni ai Uniunii, resortisanți ai unui număr semnificativ de state membre, Comisia Europeană poate fi invitată să prezinte, în limitele atribuțiilor sale, o propunere corespunzătoare în materii în care acești cetățeni consideră că este necesar un act juridic al Uniunii, în vederea aplicării tratatelor”²⁴.

Maroš Šefčovič, vicepreședinte al Comisiei, responsabil de relațiile interinstituționale și administrație declara „Sunt un susținător entuziast al inițiativei cetățenilor, deoarece aceasta va introduce în UE o formă complet nouă de democrație participativă. Este un adevărat pas înainte în ceea ce privește viața democratică a Uniunii, un exemplu concret de apropiere a Europei de cetățenii săi. Inițiativa ar trebui să stimuleze o dezbatere aprinsă privind ceea ce facem la Bruxelles, iar Comisia va trebui să acorde o atenție deosebită solicitărilor formulate prin inițiativele cetățenilor”²⁵.

Meritul Tratatului de la Lisabona este de a fundamenta edificiul democratic al Uniunii, îndeosebi pe conceptul de cetățenie. Această evoluție apropie cetățenia Uniunii de o veritabilă cetățenie, fiind binecunoscut faptul că sensul noțiunii de cetățenie se regăsește în planul participării la viața politică. Prin această inovație introdusă prin Tratatul privind funcționarea UE se urmărește promovarea unei cetățenii active, implicarea cetățenilor europeni în procesul decizional chiar din faza de stabilire a agendei politice. Comisia Europeană preciza în anul 2006 trebuința unei agende a cetățenilor și asigurarea accesului facil la informațiile relevante. De asemenea, aceasta recunoaște importanța și necesitatea unei cetățenii active, prin susținerea unui proiect intitulat „Cetățeni pentru Europa” care se desfășoară între 2007 și 2013. Acest proiect își propune să contribuie la conștientizarea de către cetățeni a îndatoririlor ce le revin în această calitate și să devină activ implicați în procesul integrării europene, dezvoltându-și un simț al apartenenței și al identității europene. Prof. Bărbulescu semnala „necesitatea simplificării anumitor proceduri, încurajării societății civile europene pentru a permite o mai mare implicare a cetățenilor, înțelegere a diversității culturale și formare a unei identități europene”²⁶. Pentru a garanta participarea activă a cetățenilor, UE folosește numeroase programe ca de exemplu Fondul Social European constituit pentru facilitarea accesului pe piața muncii sau Metoda Deschisă de Coordonare pentru combaterea excluziunii sociale.

24 Articolul 11, alineatul 4 din Tratatul de la Lisabona

25 Comisia Europeană, (2010), „Inițiativa cetățenilor europeni: noi posibilități pentru cetățeni de a influența politica UE” (http://ec.europa.eu/romania/news/initiativa_cetatenilor_europeni_ro.htm, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

26 Bărbulescu I.; Ion O.; Iancu A.; Toderăș N., (2010), *Op.cit.*, p. 62;

Pentru majoritatea cetățenilor europeni, Uniunea Europeană este o organizație interguvernamentală, o entitate birocratică ce înghite banii contribuabililor fără a aduce rezultate palpabile. În vederea modificării acestei opinii, Tratatul de la Lisabona urmărește întărirea legitimității democratice a Uniunii prin sporirea prerogativelor Parlamentului European în procesul legislativ și printr-un rol mai important acordat parlamentelor naționale. Dreptul de inițiativă legislativă indirectă reprezintă un puternic mijloc pentru a suda popoarele europene și de a da naștere unei conștiințe colective, ceea ce nu au reușit să facă până în prezent nici alegerea directă a Parlamentului European, nici cetățenia europeană. Inițial, cetățenii europeni nu puteau influența procesul decizional, nu își puteau exprima opiniile cu privire la politicile europene. De asemenea, aceștia nu aveau niciun cuvânt de spus în numirea înalților oficiali în posturile cheie ale executivului european. Sentimentul de apartenență la Comunitatea europeană era redus prin faptul că nu exista un dialog semnificativ între instituțiile europene și cetățeni cu privire la direcția strategică principală și prioritățile asumate de UE. Nu trebuie să uităm că Parlamentul European este format din deputați aleși în mod direct, iar Consiliul European și Consiliul UE sunt formate din politicieni aleși la nivel național. Dreptul de inițiativă legislativă conferă cetățenilor europeni posibilitatea de a fi cetățeni activi, capabili să influențeze agenda politică a Uniunii Europene, nemaifiind simpli purtători pasivi de drepturi, consumatori reprezentați prin vot.

„Reglementarea acestei inițiative are ca obiectiv să confere cetățenilor Uniunii Europene o voce mai puternică, acordându-le dreptul de a solicita direct Comisiei să propună noi inițiative politice. Astfel, inițiativa cetățenească adaugă o nouă dimensiune democrației europene, completând setul de drepturi referitoare la cetățenia Uniunii și intensifică dezbaterea publică privind politicile europene, de natură să contribuie la crearea unui autentic spațiu public european”²⁷.

Comisia Europeană a lansat un proces de consultare a tuturor actorilor interesați cu privire la această inovație adusă de Tratatul de la Lisabona — inițiativa legislativă a cetățenilor europeni. Soluțiile oferite în cadrul acestor consultări publice au fost reunite într-o „Cartă Verde privind inițiativa cetățenilor europeni” elaborată de Comisia Europeană la 11 noiembrie 2009 și într-o „Rezoluție a Parlamentului European din 7 mai 2009 prin care se solicită Comisiei să prezinte o propunere de regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind punerea în aplicare a inițiativei cetățenești”. „În data de 31 martie 2010, Comisia a prezentat un proiect de Regulament privind inițiativa cetățenească la nivel european. În urma mai multor discuții între statele membre asupra acestui proiect, a rezultat un text de compromis, agreat deopotrivă de Parlamentul European și de Consiliu și concretizat prin adoptarea Regulamentului UE nr. 211/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 februarie 2011 privind inițiativa cetățenească. Acest regulament,

27 Cîrstena O.; Duciu I., (2010), „Considerații asupra soluțiilor propuse prin Cartea Verde privind inițiativa cetățenilor europeni pentru consolidarea democrației în Uniunea Europeană” în Revista Consilier European, anul VI, nr.1, p. 48 (<http://www.dae.gov.ro/admin/files/CONSILIER%20EUROPEAN%20nr1.pdf>, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

se aplică direct în toate statele membre începând cu 1 aprilie 2012²⁸. „Cartea Verde și-a propus să identifice soluții pentru a răspunde întrebărilor care nu sunt precizate în Tratatul de la Lisabona și anume: numărul minim de state din care trebuie să provină semnatarii, vârsta minimă a semnatarilor, forma pe care o va lua inițiativa cetățenilor și modalitatea de formulare folosită, regulile privind colectarea, verificarea, autentificarea semnăturilor, perioada de timp în care trebuie colectate semnăturile, modalitățile de înregistrare oficială a inițiativelor, reguli în materie de transparență și finanțare, intervalul de timp posibil în care Comisia trebuie să răspundă cu privire la inițiativă²⁹.”

Tabelul de mai jos (tabelul 1) exprimă pozițiile luate de Parlamentul European și Comisia Europeană prin intermediul celor două documente elaborate de acestea și anume: Cartea Verde și Rezoluția Parlamentului European. De asemenea sunt precizate și articolele din Regulamentul UE nr.211/2011 cu privire la modul de organizare și exercitare a dreptului de inițiativă legislativă al cetățenilor europeni.

Tabelul 1. Dreptul de inițiativă legislativă³⁰

	Poziția Comisiei Europene	Poziția Parlamentului European	Prevederile Regulamentului UE nr. 211/2011 privind inițiativa cetățenească
Numărul minim de state din care trebuie să provină semnatarii	O treime din statele membre (9 state)	O cincime din statele membre (5-6 state)	O pătrime din statele membre (7 state)
Numărul minim de semnături pentru fiecare stat membru	înmulțirea numărului de membri ai Parlamentului European din respectiva țară cu un factor de 750.	înmulțirea numărului de membri ai Parlamentului European din respectiva țară cu un factor de 750.	înmulțirea numărului de membri ai Parlamentului European din respectiva țară cu un factor de 750.
Organizatori	Persoană fizică/juridică	Comitete ale cetățenilor, alcătuite din cel puțin 7 persoane, care locuiesc în cel puțin 7 state membre ale UE	Comitete ale cetățenilor, alcătuite din cel puțin 7 persoane, care locuiesc în cel puțin 7 state membre ale UE
Vârsta minimă a semnatarilor	Vârsta la care cetățenii au drept de vot în alegerile pentru Parlamentul European.	16 ani.	Vârsta la care cetățenii au drept de vot în alegerile pentru Parlamentul European.

28 Surdescu O., (2011), „Consolidarea democrației participative la nivelul Uniunii Europene: Inițiativa cetățenilor europeni” în Revista Sfera politicii, nr.159, p. 31 (<http://www.sferapoliticii.ro/sfera/159/cuprins.php>, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

29 Sauron J.-L., (2011), „The European Citizens’ Initiative: not such a good idea?” în European Issue nr. 192, Fundația Robert Schuman, p. 2 (http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-192-en.pdf, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

30 Idem, p. 2-3

Modalitățile de înregistrare oficială a inițiativelor	Inițiatiile propuse trebuie înregistrate într-un registru online, pus la dispoziție de către Comisie.	Inițiatiile propuse trebuie înregistrate într-un registru online, pus la dispoziție de către Comisie — înregistrarea poate fi refuzată dacă inițiativa este în mod vădit contrară valorilor fundamentale ale UE	Inițiatiile propuse trebuie înregistrate într-un registru online, pus la dispoziție de către Comisie — înregistrarea poate fi refuzată dacă inițiativa este în mod vădit contrară valorilor fundamentale ale UE
Regulile privind colectarea semnăturilor	Pe suport de hârtie sau în format electronic	Pe suport de hârtie sau în format electronic	Pe suport de hârtie sau în format electronic
Perioada de timp în care trebuie colectate semnăturile	12 luni	12 luni	12 luni
Decizia privind admisibilitatea inițiativelor legislative	Organizatorul trebuie să solicite Comisiei verificarea admisibilității inițiativei, odată ce au fost strânse 300 000 de semnături din trei state membre.	—	—
Intervalul de timp posibil în care Comisia trebuie să răspundă cu privire la inițiativă	În termen de patru luni, Comisia prezintă într-o comunicare concluziile juridice și politice privind inițiativa cetățenească, acțiunile pe care intenționează să le întreprindă și motivele acțiunilor sau ale refuzului de a acționa.	În termen de trei luni, Comisia prezintă într-o comunicare concluziile juridice și politice privind inițiativa cetățenească, acțiunile pe care intenționează să le întreprindă și motivele acțiunilor sau ale refuzului de a acționa.	În termen de trei luni, Comisia prezintă într-o comunicare concluziile juridice și politice privind inițiativa cetățenească, acțiunile pe care intenționează să le întreprindă și motivele acțiunilor sau ale refuzului de a acționa.

Tabelul de mai sus ilustrează cât de mare a fost convergența între instituțiile europene cu privire la dreptul de inițiativă legislativă al cetățenilor UE. Observăm că diferențe notabile nu sunt decât cu excepția numărului minim de state din care trebuie să provină semnatarii.

Inovația Tratatului de la Lisabona nu este însă scutită de riscul deturnării de la finalitatea prevăzută de tratat, de către diferite grupuri de interese. Tocmai pentru acest motiv, Comisia poate da curs inițiativei cetățenești sau o poate refuza. Caracterul facultativ, iar nu obligatoriu pentru Comisie al inițiativei cetățenilor poate fi interpretat ca o protejare a interesului comunitar. „Critici ai inițiativei cetățenești au subliniat că este la latitudinea Comisiei să ia sau nu în considerare petiția cetățenească și că există o asimetrie importantă între cerințele stricte pe care cetățenii trebuie să le îndeplinească pentru ca inițiativa lor să fie luată în considerare și libertatea Comisiei de a nu răspunde în niciun fel. Aceasta ar putea duce la frustrarea cetățenilor și la o relație mai dificilă între instituțiile UE și cetățenii săi. Pentru a preveni un astfel de scenariu, Parlamentul

European și Consiliul au cerut, ca în momentul înregistrării inițiativei cetățenești, Comisia să stabilească admisibilitatea de formă și de fond a acesteia, urmând ca după colectarea semnăturilor executivul european să fie măcar obligat să organizeze o audiere publică a inițiatorilor petiției. Totodată, Comisiei i se cere ca într-un termen stabilit să justifice foarte clar motivele pentru respingerea sau acceptarea inițiativei cetățenești³¹.

Inițiativa cetățenească poate reprezenta un instrument util în vederea apropierii cetățenilor de Bruxelles. Rolul acestui nou instrument nu trebuie exagerat de mass media sau de anumite organizații, ci trebuie abordat într-o manieră realistă, pragmatică. Comisia Europeană, însă, nu își va pierde monopolul asupra inițiativelor legislative. O inițiativă reușită a cetățenilor europeni va invita Comisia să prezinte o propunere, dar decizia de a face acest lucru rămâne la latitudinea exclusivă a Comisiei. Considerăm că inițiativa cetățenilor europeni nu va modifica modul de funcționare al UE, precum nici calitatea democratică a politicilor elaborate la nivel european prin complicatul proces co-decizional. În mod sigur, însă aceste inițiative vor surescita atenția presei, vor da curs unor noi dezbateri. Prin inițiativa cetățenilor se urmărește să se stimuleze dezbaterile la nivel european, să se conecteze instituțiile cu cetățenii pentru a se adopta acte legislative care să răspundă nevoilor și așteptărilor oamenilor, în cadrul competențelor UE și ale Comisiei. Dezbaterile la nivel european este considerată ca fiind modul prin care se poate forma un adevărat spațiu public european. Un spațiu propice comunicării între popoarele statelor membre UE care va duce la întărirea solidarității și identității europene, la crearea unei societăți civile europene.

Un dezavantaj, în opinia noastră, se referă la faptul că există riscul ca dreptul de inițiativă legislativă să se transforme dintr-o modalitate de încurajare a participării active a cetățenilor europeni într-un puternic instrument de lobby în mână ONG-urilor. Procesul de înregistrare a inițiativelor și de colectare a celor un milion de semnături se anunță a fi unul greoi și birocratic. Apreciem că Parlamentul European și Consiliul pot face procedura de inițiativă mai accesibilă, mai ușor de utilizat, transparentă.

„Cetățenii europeni doresc ca dreptul la inițiativă legislativă comunitară să fie exercitat cât mai simplu, direct, printr-o procedură ușor de înțeles, și cel mai important să fie accesibil³².

6. Concluzii

Cetățenia europeană reprezintă o inovație conceptuală majoră introdusă prin Tratatul de la Maastricht. Acest concept semnalează depășirea limitelor economice și orientarea în-

31 Buzașu C., (2010), „Inițiativa cetățenilor europeni: O soluție pentru reducerea distanței dintre cetățeni și instituțiile de la Bruxelles?”, Europuls (http://europuls.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=517:iniiativa-cetateneasca&catid=118:institutii&Itemid=1268, accesată ultima oară la data de 02.03.2019)

32 Căraușan M., (2011), „The European Citizens' Initiative — Participatory Democracy in the European Union” în International Conference on European Integration — Realities and Perspectives, Universitatea Danubius, Galați, p. 23

spre dimensiunea politică. Cetățenia europeană urmărește consolidarea imaginii și a identității UE și implicarea mai profundă a cetățeanului în procesul de integrare europeană.

Între cetățenia europeană și cetățenia națională există un raport de complementaritate, în sensul că cetățenia UE se adaugă la cetățenia națională pe care în baza reglementărilor în vigoare o dețin cetățenii statelor membre. „Uniunea Europeană reprezintă o entitate politică aflată în plin proces de democratizare. Cetățenia europeană stă la baza recunoașterii și garantării pentru cetățenii europeni a unor drepturi, precum cel de a locui în orice stat comunitar și de a circula liber pe întreg teritoriul Uniunii, dreptul de petiționare, dreptul de protecție diplomatică și consulară, dreptul de vot și de a fi eligibil în alegerile municipale și europene”³³.

Principala problemă cu care instituțiile europene se confruntă se referă la transformarea cetățeniei europene dintr-un ideal într-o realitate, în condițiile în care totul se găsește într-o continuă mișcare. Crearea unei solidarități între popoarele statelor membre ale UE este dificilă din cauza diversității culturilor naționale, a procesului de extindere a Uniunii Europene. Menținerea diversității a fost recunoscută în toate documentele oficiale ale UE, fiind considerată o condiție firească a dezvoltării și progresului într-o Europă unită.

Conținutul cetățeniei europene este unul evolutiv. O Uniune Europeană, un mecanism instituțional care să facă față provocărilor globale presupun participarea permanentă a cetățenilor la viața publică europeană.

Tratatul de la Lisabona a acordat cetățenilor europeni un drept indirect de a participa la procesul decizional european. Prin exercitarea dreptului de inițiativă legislativă se urmărește implicarea mai activă a cetățenilor în crearea politicilor europene, ce afectează viața acestora, ducând astfel la creșterea gradului lor de interes, de conștientizare și acțiune în domeniile ce îi vizează direct. Acțiunile din cadrul procesului inițiativelor cetățenești trebuie să fie supuse controlului jurisdicțional al Curții de Justiție a UE, precum și controlului exercitat de Ombudsman-ul European pentru a garanta respectarea dreptului cetățenilor de a participa la procesul decizional european. Chiar dacă UE se bazează pe democrația reprezentativă, unde cetățenii pot alege în mod direct membrii Parlamentului European și pot adresa petiții aceleiași instituții, inițiativa legislativă le oferă posibilitatea de a influența deciziile instituțiilor UE, prin intermediul democrației participative. Considerăm că inițiativa cetățenilor va stimula activismul societății civile din statele membre ale UE, va duce la crearea unei noi dimensiuni în activitatea ONG-urilor în direcția inițiativelor europene. Succesul unor prime inițiative va întări încrederea cetățenilor europeni în democrația participativă.

Cetățenii Uniunii Europene „sunt nu numai actori ai construcției europene, ci reprezintă ei înșiși scopul final, chiar dacă nu își dau întotdeauna seama de impactul pe care îl au deciziile luate de către instanțele de la Bruxelles asupra vieții lor personale și profesionale”³⁴.

33 Zlătescu Moroianu I.; Demetrescu C. R., (2001), *Drept instituțional european și politici comunitare*, Editura Casa Editorială „Calistrat Hogaș”, București, p.145-146

34 Ferréol G., (2001), — *Dicționarul Uniunii Europene*, Editura Polirom, p.34

TRIBUNA EXPERTULUI

TRIBUNE OF THE EXPERT

PLEDOARIE PENTRU CORECTAREA ERORILOR JUDICIARE PRIN REVIZUIRE

Nicolae FALĂ, lector universitar ULIM, avocat BAA „CORECT“

I. O scurtă privire asupra genezei și evoluției cauzei.

1.1. La data de 16 februarie 2017, SRL „AG“ a depus cerere de chemare în judecată împotriva SRL „I“ cu privire la exercitarea dreptului de ipotecă.

1.2. Prin hotărârea din 19 februarie 2018 a Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana sa respins, ca neîntemeiată, cererea de chemare în judecată depusă de SRL „AG“ împotriva SRL „I“, intervenienți accesorii SRL „C“, SRL „N“, SRL „A“, SRL „S“, SRL „E“, SRL „L“, SRL „D“ cu privire la exercitarea dreptului de ipotecă.

1.3. Prin decizia din 07 iunie 2018 a Curții de Apel Chișinău s-a admis apelul declarat de reprezentantul apelantei SRL „AG“.

1.4. SRL „I“, la 07 august 2018, cu respectarea termenului indicat la art. 434 alin. (1) Cod de procedură civilă, a declarat recurs. La data de 24 august 2018, recurenta SRL „I“ a depus cerere de recurs suplimentară.

1.5. Prin încheierea din 31 octombrie 2018 a **Curții Supreme de Justiție**, recursul declarat de SRL „I“ împotriva deciziei din data de 07 iunie 2018 a Curții de Apel Chișinău, **a fost considerat admisibil.**

1.6. Prin încheierea din 05 decembrie 2018 a **Curții Supreme de Justiție**, **s-a încetat, în conformitate cu prevederile art. 445¹ CPC, procedura în recurs** la recursul declarat de către SRL „I“, în cauza civilă, la cererea de chemare în judecată depusă de SRL „A G“ împotriva SRL „I“, intervenienți accesorii SRL „C“, SRL „N“, SRL „A“, SRL „S“, SRL „E“, SRL „L“, SRL „D“ cu privire la exercitarea dreptului de ipotecă.

II. Rezumatul asupra ratio decidendi a soluției de încetare a procedurii de recurs.

2.1. Pentru a purcede în acest mod instanța de recurs a invocat că, în conformitate cu art. 445¹ Cod de procedură civilă, instanța de recurs dispune, printr-o încheiere care nu se supune niciunei căi de atac, încetarea procedurii de recurs, din oficiu sau la cerere, dacă după declararea admisibilității recursului se constată existența unuia dintre temeiurile prevăzute la art.433. În conformitate cu prevederile art. 433 lit. c) din Cod de procedură civilă cererea de recurs se consideră inadmisibilă în cazul în care persoana care a înaintat recursul nu este în drept să-l declare.

2.2. Mai invocă instanța de recurs că SRL „I” s-a aflat în perioada de observație din 09 martie 2017 până la 11 octombrie 2018, când s-a intentat procedura de insolvență față de SRL „I”.

2.3. Instanța de recurs mai reține că „Alte acțiuni, neprevăzute la alin.(2) al art. 23 din Legea insolvenței nr. 149 din 29 iunie 2012, vor putea fi efectuate numai cu aprobarea prealabilă a instanței de insolvență, care se va pronunța în acest sens printr-o încheiere motivată emisă în cel mult 5 zile de la data primirii cererii de aprobare, care poate fi atacată cu recurs. Alin. (2) al art. 23 din Legea insolvenței nr. 149 din 29 iunie 2012, activități curente sunt tranzacțiile și operațiunile financiare propuse de către debitor pentru a fi efectuate în perioada de observație, în cursul normal al activității economice, cum ar fi: a) continuarea activităților contractate, conform obiectului de activitate; b) efectuarea operațiunilor de încasări și de plăți aferente acestora; c) asigurarea finanțării cheltuielilor curente. Conform art. 25 alin. (1) din Legea insolvenței nr. 149 din 29 iunie 2012, dacă instanța de insolvență nu dispune altfel, în perioada de observație organele de conducere ale debitorului nu pot emite decizii și nu pot efectua operațiuni și plăți fără acordul administratorului provizoriu, iar persoanele cu drept de reprezentare a debitorului nu pot încheia acte juridice fără participarea administratorului provizoriu”.

2.4. În opinia instanței de recurs procura din 19 ianuarie 2018 reprezentantului recurentului este semnată de o persoană neîmputernicită, or prin prisma art. 25 alin. (1) din Legea insolvenței nr. 149 din 29 iunie 2012, care indică expres că în perioada de observație organele de conducere ale debitorului nu pot emite decizii și nu pot efectua operațiuni și plăți fără acordul administratorului provizoriu, iar persoanele cu drept de reprezentare a debitorului nu pot încheia acte juridice fără participarea administratorului provizoriu, procura urma a fi eliberată de administratorul provizoriu O. I., și nu după cum greșit a fost eliberată de administratorul statutar A. B. Se invocă în susținerea soluției, în mod special art. 66 alin. (1) lit. c), f), k), s), t), x) și alin. (4) din Legea insolvenței nr. 149 din data de 29 iunie 2012.

III. Obiectul și temeiul de revizuire, circumstanțele și argumentele pertinente.

3.1. Potrivit art. 446 alin. (1) Codul de procedură civilă „Pot fi supuse revizuirii hotărârile, ordonanțele, încheierile și deciziile **irevocabile ale tuturor instanțelor judecătorești**, în condițiile prezentului capitol”.

3.2. În conformitate cu prevederile art. 424 alin. (3) CPC „Încheierile Curții Supreme de Justiție **nu se supun niciunei căi de atac**”.

3.3. Conform art. 440 alin. (1) CPC „În cazul în care se constată existența **unuia din temeiurile prevăzute la art.433**, completul din 3 judecători decide în mod unanim, **printr-o încheiere motivată irevocabilă**, asupra inadmisibilității recursului”.

3.4. În lumina dispoziției art. 445¹ CPC „Instanța de recurs dispune, printr-o încheiere care nu se supune niciunei căi de atac, încetarea procedurii de recurs,

din oficiu sau la cerere, dacă după declararea admisibilității recursului se constată existența unuia dintre temeiurile prevăzute la art.433“.

3.5. Din analiza normelor procesuale pre-citate rezultă că **toate încheierile Curții Supreme de Justiție sunt înzestrate cu un caracter irevocabil**, numai că, legiuitorul uneori reglementează prin **expresii lingvistice diferite acest efect procesual**. Astfel, în optica art. 424 alin. (3) CPC se folosește expresia „**nu se supun niciunei căi de atac**“, ceea ce indică caracterul irevocabil al încheierilor emise de Curtea Supremă de Justiție. Acest mod de a proceda al organului legislativ are ca și **raționament particularitățile faptului că, Curtea Supremă de Justiție este ultimul grad de jurisdicție** prin care se asigură la nivel național unificarea practicii judiciare.

3.6. Concluzia respectivă rezultă *mutatis mutandis* din prevederile art. 445¹ CPC raportat la art. 440 alin. (1) CPC. **Temeiurile de încetare** a procedurii de recurs potrivit art. 445¹ CPC **sunt identice** ca pentru declararea recursului ca **inadmisibil**, numai că, reglementarea caracterului irevocabil al încheierii este abordat prin unități lingvistice diferite; în conținutul art. 440 CPC se folosește textul „... încheiere motivată irevocabilă...“ pe când în art. 445¹ CPC „...încheiere care nu se supune niciunei căi de atac...“

3.7. Menționăm că, obiect al revizuirii în contextul art. 440 și 445¹ CPC cu referire la temeiurile prevăzute de 433 CPC **pot fi doar încheierile prin care se aplică temeiul: recursul este depus cu omiterea termenului de declarare prevăzut la art.434; persoana care a înaintat recursul nu este în drept să-l declare**. În opinia recurentului, obiect al revizuirii poate fi și încheierea de încetare a procedurii de recurs în cazul retragerii cererii de recurs de către o altă persoană de cât recurentul, ori de către un reprezentant fără împuterniciri, precum și în situațiile când acest act de dispoziție este încheiat prin lipsa condițiilor de validitate de fond și formă, cum ar fi lipsa consimțământului etc.

3.8. Cazurile expuse *supra* **vizează condițiile de exercitare a acțiunii civile și caracterizează toate etapele procesului**, inclusiv cele facultative, cum este recursul, iar încheierea **irevocabilă** emisă în conformitate cu prevederile art. 433 lit. c) din CPC **este una interlocutorie care prejudiciază fondul cauzei civile**, inclusiv în faza recursului prevăzut de capitolul XXXVIII secțiunea a 2-a CPC, și **prin urmare poate fi supusă desființării prin revizuire**. O asemenea încheiere prejudică fondul prin soluționarea unei excepții care se referă la condițiile de a fi parte în proces, respectiv parte în ordine de recurs, cum ar fi capacitatea procesuală, calitatea de parte, interesul, calitatea de reprezentant, calitatea procedurală, iar instanța nu poate reveni asupra acesteia în caz de eroare judiciară, datorită și caracterului irevocabil, decât numai printr-o **cale de atac extraordinară și de retractare cum este revizuirea**.

3.9. În sinteză se impune concluzia că încheierea judecătorească emisă în conformitate cu prevederile art. art. 433 lit. c) și 445¹ din CPC este una irevocabilă și se referă la încheierile irevocabile obiect al revizuirii potrivit art. 446 alin. (1) Codul de procedură civilă.

3.10. Revizuirea este o cale de atac de retractare care presupune redeschiderea procedurilor judiciare în privința unei cauze civile în caz de comitere a unei **erori judiciare**, prin care se **denaturează actul de justiție, ideea de dreptate și principiul preeminenței dreptului, inclusiv cel al aflării adevărului**, care obligă instanțele judecătorești la pronunțarea unor hotărâri legale ce subsumează realitatea împrejurărilor de fapt atât în sens material cât și în sens procesual.

3.11. În conformitate cu prevederile **art. 449 lit. b) CPC** revizuirea se declară în cazul în care au devenit cunoscute unele circumstanțe sau fapte esențiale ale cauzei care nu au fost și nu au putut fi cunoscute revizuentului, dacă acesta dovedește că a întreprins toate măsurile pentru a afla circumstanțele și faptele esențiale în timpul judecării anterioare a cauzei. În condițiile acestui temei se **încadrează inclusiv situațiile de practică judiciară neuniformă, care afectează dreptul la un proces echitabil, principiul nediscriminării și egalității de tratament.**

3.12. La caz, instanța de recurs la adoptarea încheierii judecătorești din 05.12.2018 a comis o eroare judiciară esențială, a aplicat legea neuniform, contrar practicii judiciare, fapt care se datorează prin inducerea instanței în eroare de către intimatul SRL „A G”, în mod special prin prezentare de către intimat și admiterea probelor de către instanța de recurs. Soluția adoptată de către instanța de recurs a încălcat iremediabil dreptul la un tribunal și dreptul de proprietate a revizuentului.

3.13. Astfel, reținem că potrivit **confirmării din 11 octombrie 2017 eliberată de administratorul provizoriu al SRL „I” I. O., se atestă că dl B. A. nu este înlăturat din funcția de administrator al SRL „I”**, faptul respectiv rezultă cu certitudine și din încheierea privind admiterea spre examinare a cererii introductive depusă ilegal (în lipsa unei hotărâri irevocabile) de același subiect, SRL „A G”. Mai mult, un asemenea argument nu a fost invocat nici în instanța de fond și nici în cea de apel, iar instanța de recurs a declarant admisibil apelul, a soluționat prin încheiere irevocabilă cererea de suspendare a executării hotărârii judecătorești, constatând că este depusă de o persoană care a avut calitatea de parte la proces, și de reprezentantul împuternicit al acesteia.

3.14. Prin urmare circumstanțele și faptele expuse sunt esențiale și denotă că B. A., fiind administratorul și reprezentantul statutar al SRL „I”, și nefiind înlăturat din funcția de administrator era împuternicit de lege să emită procura din 19 ianuarie 2018 pe numele lui D. I. pentru a reprezenta revizuentul în procesul pornit la 16 februarie 2017 la cererea de chemare în judecată a SRL „A G”.

3.15. Potrivit art. 61 alin. (1) — (3) din Codul civil **„Persoana juridică își exercită, de la data constituirii, drepturile și își execută obligațiile prin administrator.** Au calitatea de administrator persoanele fizice care, prin lege sau prin actul de constituire, sînt desemnate să acționeze, în raporturile cu terții, individual sau colectiv, în numele și pe seama persoanei juridice. Raporturile dintre persoana juridică și cei care alcătuiesc organele sale executive sînt supuse prin analogie regulilor mandatului dacă legea sau actul de constituire nu prevede altfel”.

3.16. Conform art. 58 alin. (1) din CPC **„Capacitatea de a-și exercita în volum deplin, personal sau printr-un reprezentant drepturile și obligațiile procedurale**

în judecată (capacitatea de exercițiu al drepturilor procedurale civile) o au persoanele fizice de la vârsta de 18 ani, precum și **persoanele juridice**, iar în cazurile prevăzute de lege, entitățile care nu au personalitate juridică, dar dispun de organe de conducere proprii“.

3.17. În conformitate cu prevederile art. 75 alin. (2) — (3) din CPC „Procesele persoanelor juridice se susțin în instanță de judecată de către organele lor de administrare, care acționează în limitele împuternicirilor atribuite prin lege, prin alte acte normative sau prin actele lor de constituire, precum și de către alți angajați împuterniciți ai persoanei juridice, de către avocați sau avocați stagiați. Conducătorul organizației își confirmă împuternicirile prin documentele prezentate în judecată ce atestă funcția sau calitatea lui de serviciu ori, după caz, prin actele de constituire. În caz de dizolvare sau lichidare a persoanei juridice, interesele ei pot fi reprezentate de administratorul din oficiu sau de lichidator, desemnați în condițiile legii“.

3.18. Potrivit art. 23 alin. (1) din Legea insolvenței „În perioada de observație, **debitorul poate să continue activitățile curente** și să efectueze **plăți** către creditorii **cunoscuți, care se încadrează în condițiile obișnuite de exercitare a activității curente**, sub supravegherea administratorului provizoriu, **dacă nu i s-a ridicat dreptul de administrare**, ori sub conducerea administratorului provizoriu, dacă i s-a ridicat dreptul de administrare“. În continuare alin. (2) al acestui articol explică ce reprezintă activități curente „Activități curente sînt tranzacțiile și operațiunile financiare propuse de către debitor pentru a fi efectuate în perioada de observație, în cursul normal al activității economice, cum ar fi: a) continuarea activităților contractate, conform obiectului de activitate; b) efectuarea operațiunilor de încasări și de plăți aferente acestora; c) asigurarea finanțării cheltuielilor curente“.

3.19. Subsumând circumstanțele și faptele esențiale *supra indicate* la dispozițiile legale *supra* invocate reținem că dreptul de administrare nu a fost ridicat, iar apărarea dreptului de proprietate pe cale judiciară de către revizuent împotriva SRL „A G“, care ulterior (în martie 2017) a depus cerere introductivă, reprezintă **un act de conservare** și nu se încadrează în dispozițiile legale pre-citate, nu poate fi limitat sub nici o formă.

3.20. În speță, debitorul nu a fost înlăturat de la gestionarea patrimoniului conform art. 24 alin. (2) lit. b) din Legea insolvenței, care prevede că „Pe lângă măsurile de asigurare prevăzute de Codul de procedură civilă, instanța de insolvență aplică la cererea motivată a creditorilor sau administratorului provizoriu ori din oficiu, dispune înlăturarea debitorului de la gestionarea patrimoniului“.

3.21. Conform art. 25 alin. (1) din Legea insolvenței „Dacă instanța de insolvență nu dispune altfel, în perioada de observație organele de conducere ale debitorului nu pot emite decizii și nu pot efectua operațiuni și plăți fără acordul administratorului provizoriu, iar persoanele cu drept de reprezentare a debitorului nu pot încheia acte juridice fără participarea administratorului provizoriu“. Această dispoziție precizează în coroborare cu alin. (3) al art. 25 și art. 23 din Legea că nu pot fi efectuate de către organele de conducere acte care să prejudicieze debitorul în

activele sale. Astfel, despre faptul că debitorul nu pierde atribuțiile de administrare și dispoziție se deduce *per a contrario* din următoarea dispoziție al art. 25 alin. (3) din Legea insolvenței „În baza cererii și a condițiilor indicate la alin.(2), instanța de insolvență este în drept să dispună, printr-o încheiere care poate fi atacată cu recurs de către debitor, **ridicarea totală sau parțială a dreptului debitorului** de a administra întreprinderea odată cu desemnarea unui administrator provizoriu, indicând și condițiile de exercitare a conducerii debitorului de către acesta. Din momentul înlăturării debitorului de la administrarea întreprinderii, **atribuțiile de administrare și de dispoziție sînt cedate administratorului provizoriu** sub supravegherea instanței de insolvență“.

3.22. Concluzia că, SRL „I“ avea dreptul să acționeze în justiție prin reprezentant desemnat rezultă și din prevederile art. 25 alin. (5) din Legea insolvenței care prevede exhaustiv principalele atribuții și drepturi ale administratorului provizoriu în cadrul prezentei legi. Prin ele se enumeră și obligația privind întreprinderea de acțiuni pentru a se asigura păstrarea bunurilor debitorului și integritatea lor.

3.23. Eroarea judiciară admisă este contrară și dreptului la apărare care se realizează prin intermediul instituției reprezentării în instanța de judecată, în mod special, această concluzie se impune cu vehemență având în vedere că, SRL „I“ și asociații acesteia apărau pe cale judiciară patrimoniul, care se încadrează în conceptul de proprietate atât în sensul legislației naționale cât și a art. 1 Protocolul nr. 1 adițional CEDO.

3.24. Invocarea art. 66 alin. (1) lit. c), f), k), s), t), x) și alin. (4) din Legea insolvenței nr. 149 din data de 29 iunie 2012 este una nepertinentă, unilaterală și contrară principiului aplicării uniforme a legii, preeminenței dreptului, accesului la justiție. Or, instanța de recurs se contrazice pe sine reținând că recursul a fost exercitat în perioada de observație, iar art. 66 din Legea insolvenței nr. 149 din data de 29 iunie 2012 reglementează atribuțiile principale și dreptului administratorului/lichidatorului, dar nu pe ale administratorului provizoriu.

3.25. Despre faptul că SRL „I“ dispunea de dreptul de a acționa în justiție prin intermediul reprezentantului rezultă și din decizia Curții Supreme de Justiție nr. 3ra-1195/18 din 07.11.2018 „În conformitate cu legislația în vigoare în special Legea insolvenței, după ridicarea dreptului de administrare, debitorului este reprezentat de administratorul insolvenței/lichidator, la caz de către C. M., care îi conduce și activitatea comercială...“.

3.26. Potrivit jurisprudenței CtEDO competența jurisdicțională de control judiciar a instanțelor superioare ar trebui exercitată pentru a repara erorile judiciare și denegările de dreptate, iar nu pentru o nouă examinare a cauzei. Revizuirea nu ar trebui tratată ca un apel deghezizat, iar simpla posibilitate a existenței a două opinii cu privire la un subiect nu reprezintă un motiv de reexaminare. **Abaterile de la acest principiu sunt justificate numai când sunt impuse de împrejurări cu caracter substanțial și obligatoriu** (Ryabykh v/s Rusia, nr. 52.854/99, pct. 52, CEDO 2003-IX).

3.27. Totuși, cerințele de securitate juridică nu sunt absolute; în anumite împrejurări, redeschiderea procesului poate fi cea mai adecvată măsură reparatorie

în cazul în care cerințele art. 6 CEDO nu au fost respectate (Mitrea v/s României, 26.105/03, pct. 25, 29 iulie 2008). În orice caz, competența de a judeca calea extraordinară de atac a revizuirii ar trebui exercitată de autorități astfel încât să se păstreze, în cea mai mare măsură posibilă, un echilibru just între interesele aflate în joc (a se vedea, *mutatis mutandis*, Nikitin v/s Rusiei, nr. 50.178/99, pct. 57, CEDO 2004-VIII).

3.28. În raport cu materialele cauzei și normele de drept incidente speței, considerăm necesar de a aplica în direct jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și de a admite cererea de revizuire. Pentru aceasta revizuiantul invocă cauzele Nichitin v/s Rusia, Brumarescu v/s România, Ryabykh v/s Rusia, Roșca v/s Moldova, cazuri în care Curtea reiterează că puterea instanțelor superioare de a revizui ar trebui să fie exercitată pentru corectarea greșelilor de judecată, a erorilor judiciare și nu pentru a substitui analiza. Revizuirea nu poate fi tratată ca un apel deghezizat și nici existența a două păreri asupra aceleiași probleme nu poate servi temei pentru reexaminare. Excepțiile de la acest principiu sunt justificate numai atunci când reexaminarea este necesară în virtutea unor **circumstanțe esențiale și imperative, fundamentale și obligatorii**. În cazul din speță este justificată reexaminarea cauzei, or în viziunea revizuientului sunt prezente **circumstanțe esențiale și imperative** ce vizează încălcarea art. 6 CEDO, încălcare care constituie un viciu fundamental comis de instanța judecătorească la pronunțarea încheierii pe cauza dată.

3.29. În speță, împrejurările stabilite atestă existența unei practici neunitare, ceea ce determină crearea unei situații discriminatorii față de revizuient și ar echivala cu încălcarea principiului egalității de tratament juridic prevăzut de art. 14 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale ale omului (în continuare Convenția) și a securității raporturilor juridice prevăzut de art. 6 & (1) din Convenție care se regăsește în totalitatea articolelor Convenției, constituind unul din elementele fundamentale ale statului de drept. În acest sens, potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, deosebirile de tratament sunt discriminatorii dacă nu au o justificare obiectivă și rezonabilă.

3.30. Astfel, Curtea **condamnă existența unei jurisprudențe neunitare**, inclusiv la nivelul instanței supreme, care creează un tratament inegal unor persoane aflate în situații identice. La caz, în vederea admiterii cererii de revizuire revizuientul va invoca cazul Iordanov și alții v/s Bulgaria nr o 23530/02 din 02.07.2009, în care s-a constatat încălcarea art. 6 & 1 din Convenție, statuându-se că din pricina neutilizării mecanismului ce ar fi permis unificarea jurisprudenței, soluțiile divergente ale instanțelor au creat o incertitudine persistentă în timp ce a avut ca efect lipsirea reclamanților de garanțiile esențiale ale unui proces echitabil.

3.31. Totodată, în ceea ce privește jurisprudența divergentă, Curtea a indicat și faptul că sistemul intern obligă instanța supremă să vegheze la aplicarea uniformă a legii, iar la capitolul aplicării art. 41 din Convenție a menționat că în acest caz fiind constatate încălcări ale cerințelor prevăzute de art. 6 par.1 din Convenție, o **rejudecare sau redeschidere a cauzei, dacă este cerută, reprezintă, în principiu, o modalitate adecvată de redresare a violării**. O asemenea teză și soluție este promo-

vătă de jurisprudența Curții Supreme de Justiție (Decizia nr dosarul nr.2rh — 83/10 din 16.06.2010).

3.32. Pentru depunerea prezentei cereri de revizuire, D. I., în calitate de administrator adjunct și jurist, inclusiv în calitatea sa de fondator al SRL „I” a solicitat prin cerere expediată pe e-mail administratorului insolabilității numit prin hotărârea instanței de insolabilitate din 11 octombrie 2018 să semneze cererea de revizuire și să elibereze procură pentru reprezentarea în instanța de judecată, însă acesta nemotivat a refuzat fără careva motiv. Faptul respectiv se datorează conflictului de interese în care se află acesta în raport cu Societatea cu Răspundere Limitată „A G”, dat fiind faptul administratorul autorizat I. O. a fost numit la propunerea SRL „A. G”, astfel, acest este părțitor și în cărdășie cu intimatul, care în luna martie 2017 a depus cererea introductivă contrar legii, adică în lipsa unei hotărâri judecătorești care să confirme certitudinea creanței.

3.33. În acest sens, potrivit art. 66 alin. (1) lit. b) și t), din Legea insolabilității **administratorul este obligat să adoptarea măsuri pentru conservarea masei debitoare și să asigure integritatea masei debitoare**, iar alin. (4) prevede că „Administratorul/lichidatorul poate fi, totuși, asistat de avocat sau de jurisconsult în exercițiul atribuțiilor și poate da mandat, în condițiile legii, la încheierea sau la exercitarea unor acte juridice ori procesuale care nu presupun exercițiul atribuțiilor lor exclusive”. Conform art. 68 alin. (1) din Legea insolabilității „Administratorul/lichidatorul își **exercită atribuțiile cu diligența unui bun profesionist**, acționând pe propria răspundere”.

3.34. Potrivit art. 2 din Legea insolabilității prin *masă debitoare* se are în vedere bunuri, inclusiv mijloace bănești în numerar și fără numerar, în monedă națională și în valută străină, aflate în proprietatea debitorului la data intentării procesului de insolabilitate, dobândite sau recuperate pe parcursul acestuia, cu excepția bunurilor care, potrivit legii, nu sînt pasibile de executare silită.

3.35. În circumstanțele expuse, având în vedere inacțiunea administratorului autorizat I. O. în privința protecției patrimoniului SRL „I”, pornind de **la accesul liber la justiție, dreptul la apărare și protecția dreptului fundamental de proprietate mutatis mutandis** se impune aplicarea art. 37 alin. (1) din Legea insolabilității care prevede că „Hotărîrea de intentare a procedurii de insolabilitate poate fi atacată cu recurs de către debitor”, inclusiv aplicarea art. art. 20, 26 din Constituție, art. 6 & (1) CEDO și art. 5 din CPC. Prin urmare cererea de revizuire va fi semnată de administratorul statutar B. A. și fondatorul majoritar D. I. (deținător al cotei de 66,67 % din valoarea capitalului social) și urmează a fi admisă spre examinare și soluționare de către instanța de revizuire.

3.36. Mai mult, cererea de revizuire este un act juridic de conservare. Art. 198 alin. (1) din Codul civil prevede că „**Act juridic de conservare este actul prin care se urmărește preîntîmpinarea pierderii unui drept subiectiv civil**”.

3.37. La caz, **D.I. a depus cererea revizuire și în calitatea de profesionist și fondator/asociat majoritar** al SRL „I” este subiect titular de drepturi patrimoniale

care rezultă din calitatea nominalizată. Cererea este depusă, inclusiv ca persoană fizică din profilul de profesionist și asociat, iar invocarea lipsei împuternicirilor ar constituie măsură nejustificată, disproporționată, abuzivă și contrar accesului liber la justiție, fapt care ar încălca iremediabil accesul liber la justiție, dreptul de/la proprietate și dreptul la un recurs efectiv în vederea apărării drepturilor fundamentale. O asemenea concluzie rezultă din jurisprudența Curții Supreme de Justiție, inclusiv a curții de apel Chișinău. Astfel, curtea de apel Chișinău prin decizia irevocabilă nr.3r-901/16 din 19 decembrie 2016 (G.V., SC „M“ SRL, IFS pe mun. Chișinău) reține că recurentul G. V., **având calitatea de profesionist și fondator unic al SC „M“ SRL este subiect titular de drepturi patrimoniale care rezultă din calitatea nominalizată**, iar invocarea lipsei împuternicirilor este argument nejustificat, disproporționat și contrar accesului liber la justiție.

3.38. Conform art. 26 al. (1) din Constituția Republicii Moldova dreptul la apărare este garantat. Totodată în speță se încalcă art.6 §1 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, care prevede, că orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege. Or, potrivit jurisprudenței CEDO, (în cauza Fomin v/s Moldova Cererea nr.36755/06), Curtea a statuat că..., “ rolul unei decizii motivate este să demonstreze părțile că ele au fost auzite. Mai mult, o decizie motivată oferă părților posibilitatea de a o contesta, precum și posibilitatea că decizia să fie revizuită de către o instanță de recurs. Doar prin adoptarea unei decizii motivate poate avea loc un control public al administrației Justiției (Hirvisaari v/s Finlanda, nr. 49684/09, p. 30, 27 septembrie 2001).

3.39. În lumina celor expuse, având în vedere particularitățile litigiului, încercarea preluării afacerii/proprietății prin intermediul instanțelor judecătorești, cu participarea administratorului autorizat, avocaților și prin fraudarea legii se învederează un alt temei de revizuire prevăzut de art. 449 lit. c) CPC „instanța a emis o hotărâre cu privire la drepturile persoanelor care nu au fost implicate în proces“. Astfel, în proces urma să participe fondatorii/asociații SRL „I“, D. I. și M. A., și anume pentru a le oferi posibilitatea de ași apăra **drepturile patrimoniale ce rezultă din calitatea de profesionist și fondatori ai SRL „I“**.

Urmare a celor expuse solicităm admiterea cererii de revizuire și casarea încheierii Curții Supreme de Justiție din 05.12.2018 prin care s-a încetat procedura în recurs la recursul declarat de către SRL „I“, în cauza civilă, la cererea de chemare în judecată depusă de SRL „A G“ împotriva SRL „I“, intervenienți accesorii SRL „C“, SRL „N“, SRL „A“, SRL „S“, SRL „E“, SRL „L“, SRL „D“ cu privire la exercitarea dreptului de ipotecă.

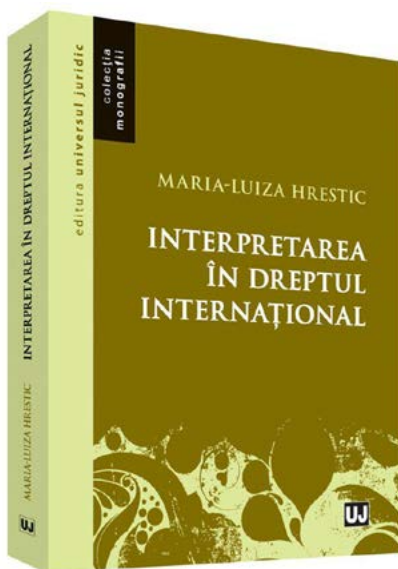
RECENZIE

MONOGRAFIA „INTERPRETAREA ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL”, AUTOR MARIA-LUIZA HRESTIC, EDITURA UNIVERSUL JURIDIC, 2016. — 224 P.

Studiul în cauză constituie o viziune asupra instituției interpretării, care are un loc important în dreptul internațional. Evident că în primul rând, ne referim la interpretarea oficială, unde un rol primordial îi revine Curții Internaționale de Justiție a ONU. Or, odată cu instituirea unor noi jurisdicții internaționale, ce a dus la transmiterea unor competențe către aceste instanțe, interpretarea își lărgeste aria și acoperă noi domenii. Drept exemplu poate servi Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării, înființat în 1996 după ce a intrat în vigoare în 1994 Convenția asupra dreptului mării de la Montego Bay (1982). Totodată și alte jurisdicții oferă interpretări în materie prevăzută de acordurile de constituire, cum ar fi Curtea Europeană pentru Drepturile Omului sau Curtea Penală Internațională, respectiv în materie de drepturi ale omului și drept internațional penal.

Pe de altă parte, interpretării neoficiale în egală măsură îi revine un rol special în dreptul internațional. Este bine cunoscută influența diverselor lucrări științifice, comentarii, manuale etc. elaborate, de exemplu, sub egida Comitetului Internațional al Crucii Roșii în raport cu codificarea și conceperea dreptului internațional umanitar.

Interpretarea în dreptul internațional trebuie privită ca o instituție ce permite conceperea unei sau altei norme în contextul relațiilor internaționale la moment, astfel permițând racordarea conceptului clasic al unei norme de drept internațional la realitățile timpului. Este bine cunoscut că dreptul internațional, în egală măsură ca și dreptul în general, este o materie conservatoare, care de regulă nu reușește la timp să reacționeze la realitățile relațiilor sociale care sunt într-o permanentă schimbare. Nu ne vom opri asupra explicării cauzelor, care de cele mai dese ori nu depind de dreptul internațional. Și iată anume în asemenea condiții instituția interpretării vine să se recomande ca una ce asigură funcționalitatea și continuitatea aplicării normelor dreptului internațional, fapt ce în final trebuie privit ca factor de stabili-



zare al cadrului normativ ce reglementează relațiile internaționale, care între timp întrunesc tot mai mulți actori, în special beneficiari de norme de drept internațional și mai puțin creatori ale acestora, în cadrul cărora statului îi revine locul principal.

Un factor important în acest context — instituția interpretării este cea care poate să-și asume „meritele“ pentru recunoașterea, de exemplu, a caracterului imperativ al unor prevederi internaționale, cum ar fi normele ce constituie „nucleul“ drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sau legile și cutumele de război.

Autorul menționează că interpretarea juridică nu poate fi realizată decât în funcție de fapte, dar situația de fapt nu poate fi determinată decât în funcție de norma juridică (regula de drept). Aceasta tensiune dialectică între interpretarea dreptului și calificarea faptelor este bine cunoscută de juriști. Aproximarea treptată de hermeneutica și de critica permite să se depășească separația radicală dintre text și rațiune, instaurată de modernitate, ale cărei efecte distructive pentru interpretarea juridică s-au putut constata. Pentru dreptul contemporan care se gândește ca „drept pozitiv“, este într-adevăr imposibil să se conceapă o știință sau chiar măcar o practică rezonabilă a dreptului, care nu împacă, într-un mod sau altul, autoritatea unui text obligatoriu și realizarea unui raționament liber. Unul dintre meritele intensei dezbateri contemporane din jurul interpretării constă tocmai în aceea că a deschis această posibilitate în planul conceptual.

Interpretarea este, deci, conchide autorul, problema centrală a rațiunii juridice. Știința dreptului vine, după mult timp, să dea o definiție metodelor și tehnicilor, să le stabilească sau să le critice caracterul rațional și legitim, precum și să le evalueze contribuția la cunoașterea dreptului.

Vitalie GAMURARI, dr., conf. univ

DATE DESPRE AUTORI

- **ABDELAZIZ Mukhtar** – doctorand, ULIM
- **ALABDULJABBAR Naif Jassim** – doctorand, ULIM
- **BENEȘ Olga** – master în drept, lector superior, ULIM
- **DULGHIERU Dorin** – doctorand, judecător, Judecătoria Chișinău
- **FALĂ Nicolae** – doctorand IJPM AȘM, lector, ULIM
- **GAMURARI Vitalie** – doctor în drept, conferențiar universitar, director Școala Doctorală Drept, ULIM
- **KORDEE Badir** – doctorand, ULIM
- **LATZEL Konrad** – doctorand, ULIM
- **MĂRGINEANU Lilea** – doctor în drept, conferențiar universitar, șef catedra Drept Privat, ULIM
- **MĂRGINEANU Elena** – doctorandă, ULIM
- **NAGACEVSCHI Fadei** – doctorand, ULIM
- **PISARENCO Constantin** – doctor în drept, ULIM
- **SÎLI Vitalie** – doctor în drept
- **ȚURCAN Serghei** – doctor în drept, conferențiar universitar, șef catedra Drept Public, ULIM
- **ULIANOVSKI Xenofon** – doctor habilitat în drept, profesor universitar, judecător, Curtea de Apel Chișinău
- **VLĂESCU George** – doctorand, ULIM
- **ZALDEA Teodora Elena** – doctorand, ULIM

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

- **ABDELAZIZ Mukhtar** – post-graduate student, ULIM
- **ALABDULJABBAR Naif Jassim** – post-graduate student, ULIM
- **BENES Olga** – master in law, lecturer, ULIM
- **DULGHIERU Dorin** – post-graduate student, judge, Chisinau Court
- **FALA Nicolae** – post-graduate student, IPLS of ASM, lector, ULIM
- **GAMURARI Vitalie** – PhD, associate professor,
Chief of The Graduate School of Law, ULIM
- **KORDEE Badir** – post-graduate student, ULIM
- **LATZEL Konrad** – post-graduate student, ULIM
- **MARGINEANU Lilea** – PhD in law, associate professor,
Chief of Chair of Private Law, ULIM
- **MARGINEANU Elena** – post-graduate student, ULIM
- **NAGACEVSCHI Fadei** – post-graduate student, ULIM
- **PISARENCO Constantin** – PhD in law, ULIM
- **SILI Vitalie** – PhD in law
- **TURCAN Serghei** – PhD, associate professor,
Chief of Chair of Public Law, ULIM
- **ULIANOVSKI Xenofon** – doctor of juridical sciences, university professor,
judge, Chisinau Court of Appeal
- **VLAESCU George** – post-graduate student, ULIM
- **ZALDEA Teodora Elena** – post-graduate student, ULIM

CERINȚE FAȚĂ DE MANUSCRISE

Stimați colegi!

Redacția „STUDII JURIDICE UNIVERSITARE“ preia pentru examinare, fără taxe pentru procesarea articolelor, lucrările științifice ale autorilor în limbile române, rusă, engleză sau franceză, imprimate pe o parte format A4 sau în format electronic (la adresa revistasju@gmail.com sau prin intermediul site-ului: ulim.md/sju/trimite/). Pe manuscris se indică data prezentării (revizurii) articolului. Manuscrisul în mod obligatoriu trebuie să fie semnat de autor (coautori).

Textul: Word, Times New Roman; Dimensiune font — 12; Spațiu — 1,5.

Parametrii paginii: sus — 2 cm; dreapta — 1 cm; stânga — 3 cm; jos — 2 cm.

Paginile urmează a fi numerotate.

Autorul (coautorii) vor prezenta redacției datele personale (numele, prenumele, locul de muncă, funcția, gradul științific, telefonul de contact, e-mail).

Volumul textului poate varia între 0,5—1,0 c.a. Concomitent cu textul articolului este necesar de a prezenta adnotarea (în jur de cinci propoziții — 500 semne) în limba română și engleză.

Trimiterile la sursele utilizate vor fi făcute în subsol. Atenționăm autorii despre necesitatea oformării corecte a trimiterilor la sursele normative și literatură. Numerarea trimiterilor va fi unica pentru întregul articol. La trimiterea la document este necesar de a prezenta rechizitele complete și locul publicării.

Lucrarea trebuie să fie însoțită de un extras din procesul verbal al ședinței catedrei (secțiilor, sectoarelor instituțiilor academice) cu recomandarea spre publicare. Lucrările doctoranzilor trebuie să fie însoțite de o recenzie cu recomandarea spre publicare semnată de un specialist cu grad științific de doctor/doctor habilitat în domeniul respectiv.

Manuscrisele nu se restituie, excepție constituind cazurile, în care colegiul de redacție constată necesară perfectarea lucrării. Redacția este în drept să redacteze, să reducă materialele primite, precum și să modifice denumirea articolelor, cu aprobarea ulterioară a autorului.

Atenționăm autorilor, cointeresați în publicarea articolelor sale în revista noastră, că articolele trebuie să cuprindă următoarele elemente:

- generalizarea problemei și legătura ei cu sarcinile teoretice și practice;
- analiza ultimelor cercetări și publicații, în cadrul cărora a fost pornită studierea problemei în cauză, pe care se bazează autorul, enunțarea elementelor nesoluționate ale problemei cărei este adresat articolul;
- formularea obiectivelor propuse de articol;
- expunerea materialului principal cu argumentarea rezultatelor științifice la care s-a ajuns;
- concluziile la studiul efectuat și perspectivele ulterioare la acest capitol.

REQUIREMENTS FOR MANUSCRIPTS

Dear colleagues!

The editors' office "STUDII JURIDICE UNIVERSITARE" ("The University Legal Studies") accepts for the examination, without any taxes or charges, the scientific works in Romanian, Russian, English or French, typed on one side of A4 paper sheets or in electronic form (to email revistasju@gmail.com or trough site: ulim.md/sju/trimite/). On the manuscript there should be indicated the date of article's presentation (revision). The manuscript has to be signed by the author (co-authors) obligatory.

Text: Word, Times New Roman; Font size — 12; Space — 1.5 lines.

Page parameters: up — 2 cm; right — 1 cm; left — 3 cm; down — 2 cm.

The pages have to be numbered.

The author (co-authors) has to submit to the editors' office the personal information (name, family name, place of employment, function, scientific grade, contact phone number, e-mail).

The volume of the text may vary from 0,5 to 1,0 author's sheet. Together with the text of the article it is necessary to submit an annotation (approximately five phrases — 500 signs) in Romanian and in English.

The notes have to be placed at the bottom of a page. We remind the authors that the footnotes need to contain the correct description of literature and legal acts. The numeration of the notes should be continuous for the whole article. Every indication of a legal document must contain all of its essential elements, including the place of publication.

The article has to be accompanied by an extract from a protocol of chair's meeting (also of academic institutions' sectors and sections) with a recommendation for publication. The works of post-graduate student has to be accompanied by a review with a recommendation for publication signed by a specialist with a PhD grade or higher in the corresponding sphere.

The manuscripts are not returned, except in the cases when the editorial board concludes that the article must be revised. The editors' office has the right to edit and abridge the materials, as well as the right to modify the title of the article, which should be later approved by the author.

We remind authors interested in publication of their article in our magazine that their articles should include the following elements:

- General description of the problem and its connection with practical and theoretical goals;
- The analysis of recent publications and researches that concern the problem in case, serving as a basis for the author; the extraction of unsolved elements of the problem to which the article itself is addressed;
- The formulation of objectives put down by the article;
- The presentation of the principle material with the argumentation of scientific results that have been achieved;
- Conclusions to the study and future perspectives in the domain.